ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. 11-12
1933
ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

3-ий рік видання.

ЗМІСТ

11-12-го числа за листопад—грудень 1933 р.:

Найближче число появиться в лютім слідуючого року.

ПЕРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ: Річно 18 зл., піврічно 9 зл., чвертьрічно 4·50 зл
Окреме число 1·80 зл.

ЗА КОРДОНОМ: Річно 3 доляри, — Окреме число 0·30 дол.
В Чехословаччині: Річно 2.50 дол., піврічно 1·30 дол., чвертьрічно 0·70 дол.
В Румунії: Річно 500 леїв, піврічно 275 леїв, чвертьрічно 150 леїв.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/ІІ. ТЕЛ. 94-56

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“, ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.

У. Кравченко.

З Вертепу.

В бувальщині —
з українських земель усіх — простору
несли жінки у Твій Вертеп, о Мати Божа,
Принос — Амфору —
слізми своїми сповнену у щерть...
— — — — — — —
І в наші дні,
у дні сповиті в темінь непрозору
ликує ворог...
ликує смерть!
В жалю огні
спалились сльози наші всі
і ми — у цей Великий День,
в День Рождества Твойого Сина,
прийшли у Твій Вертеп
без сліз... і без пісень...
в Амфору
зібрали ми лиш кров нових борців — святу...
— — — — — — —
Прийми принос! Блогослови...

Наталя Королева.

Мумтаз-і-маґаль.*)

......Зиму того року я перебула в Парижі, знову віддавшись малярству.

В цім мистецтві були мені, однак, незносимі дві річі: робити копії з чужих образів та ілюструвати чиїсь твори. Але ж і найвільнішій людині часто доводиться робити не те, що вона хоче. То ж довелося й мені погодитись на ілюстровання праці приятеля, якого назву тут доктором Томсоном. Він написав чималу й дуже цікаву книгу про орієнтальні наркотики та їхні впливи — як вислід своїх студій, що впродовж довшого часу переводив на Орієнті. На цей раз моя праця не була мені марудна чи нудна: автор не звязував моїх смаків, я літала думками в милім мені Сході й не жаліла, що не відмовилась від „приятельського обовязку“.

*) Фраґмент з повісти „Золоте серце“.

Одного вечора, коли вже втомились мої очі — я відсунула малюнки й фарби, що лежали під сильним світлом лямпи на столі, й сіла відпочинути в затишніший куток свого ателіє. Зрозуміло, що думка про ту казкову й химерну Індію, фраґменти життя якої я малювала, але якої з незрозумілих мені причин на власні очі ніколи мені не довелося побачити вшир і вглиб, хоча й кілька разів я була вже на її межі. Неначе якісь чари не пускали мене далі, як до Герату.

В цих думках я просиділа кілька хвилин без руху й нараз відчула, що в моїй студії хтось є й на мене дивиться. Повернула голову: так! Проти канапи, спершись спиною на кахлеву грубу й заклавши за спину руки, стояла дівчина. Не гарна й не погана. У білій попередниці, з темною шаллю на плечах. Звичайна служниця, яких десятки здибуєш в поточному життю.

Моя перша думка була, що хтось знайомий прислав її з певним дорученням. Може знов Томсон?.. Але ж, чому моя власна покоївка так, „sans fasons“ її, чужу, впустила до ателіє, навіть не попередивши мене спочатку?

— Чого ви хочете? — спитала я й додала, — і хто ви? — бо ж таки не можна памятати слуг, що бувають у знайомих.

А моя гостя, не змінюючи своєї, трохи подивної пози, посміхається:

— Я — Жанета.

— Яка Жанета?

Знизує плечима й так просто висвітлює:

— Ну, та, що сьогодні повісилась.

Чи не божевільна?... майнуло мені в думці.

Я підвелась з канапи. По спині пробіг холодок. А дівчина — своє:

— Бо ж Калі-Дева вимагає офір... І треба було якнайшвидче...

Та може це я божеволію? Що ж це, справді? При чому в Парижі — Калі-Дева?...

А Жанета скромно спускає очі в паркет й говорить далі тим же спокійним, ласкавим голосом:

— Ну, так. Але це не важно... Я тільки — попередити. Завтра, в чотирі години по обіді вас покличуть купувати статуї. Купіть їх. Конче купіть. Не вірте, ніби вони приносять нещастя. Це лиш тим, хто не сміє їх мати. Однак будьте обережні, бо — ось дивіться — що може статись...

Вона підійшла до вікна й простягла руку в напрямі міста. Я невільно також зробила кілька кроків до вікна.

— Дивіться ж бо, дивіться! — повторила Жанета.

Я глянула. Сіре небо. Смеркає. Догоряючи, закінчується сірий зимовий день, як це буває в грудні коло 4-ої пополудні.

В дійсності, було коло 10-ої вночі.

Раптом мій погляд, як промінь прожектора по небу, побіг по бруку за ріг вулиці. Ще далі — знову за ріг. Все праворуч. Вулиці все вужчають: якась стара, незнайома мені частина Па-

рижу. Напевно знаю, що ніколи раніш я тут не бувала. Ось — велика, досить нудна площа. Ліворуч — масивний костел. Проти нього — електричний ліхтар у формі канделябра. Саме в мент, коли на ньому спинилось моє око, — його розсвітили.

Серед поодиноких прохожих — йдуть дві жіночі постаті, жваво розмовляючи. Вони надзвичайно мені знайомі. Ще б пак: одна з них — Ніевес, моя найближча приятелька-бразилійка, котра також вчиться в Парижі малювання. А друга — це я сама.

Мене — ту, що стоїть біля вікна свого ателіє, це якось зовсім не дивує й не вражає.

А там — на вулиці — ми обоє, продовжуючи розмову, проходимо під ліхтарем. Починає падати дрібний сніг. І Ніевес трохи роздратованим рухом підносить футряний комірець свого сака. Ще й запинає його на шиї. Чомусь я звертаю увагу, що її рука, котра морочиться з гапличком та бабкою — в червоно-гнідій рукавичці.

Знову — ріг вулиці, ще вужчої як попередні: цілком — якийсь коритар. Ми підходимо до одного з домів, старого, занедбаного, двохповерхового, з маленькими віконцями й темними дверима. Дзвонимо. Нам відчиняє чорнява, неохайно одягнена жінка. Мала нафтова лямпка із зачадженим шклом дає світла стільки, що лише згущує пітьму, в яку ми поринаємо.

Почуваю, ніби наткнулась на стіл. Так — це стіл, а на ньому накопичено силу кешенкових годинників та ріжного струменту. Може — годинникарського, може злодійського. На ріжку стола — загорнені в ґазетний папір крохмалеві комірці, як у пральні. На підлозі навалено в купу: книжки, образ у золоченій рямі, мідяний кавник з угнутим боком, кінську збрую. А на тому — церковна, гаптована золотом фелонь, яких уживають в православних храмах. Перкалева запона затулює глибінь цієї крамнички старовиною, більш подібної на схованку крадених річей, як на антикваріят.

До нас виходить з солодким усміхом сивий чоловік. Низько вклоняється й на мить спиняє очі на моїх старовинних кульчиках. Тим часом жінка з лямпочкою відтягає на-бік перкалеву заслону. Що є там, за заслоною, — я побачити не встигаю, бо чоловік з несподіваною для його віку прудкістю замахується на нас з-заду ножем. Не знаю, кому припав удар: Ніевес, чи мені. Тільки ж я інстинктовно роблю крок від вікна...

...а на мене скромно дивиться Жанета.

— Бачите, що могло б бути, — говорить вона надзвичайно просто. — Не ходіть же самі без чоловіків. Статуї ж конче мусите купити.

Я стою в роспачі, без слів, а Жанета загортається в свою шаль, кидаючи на відході:

— Так я вже йду. Будьте ж обережні, бо ж ви добре знаєте, що Калі-Дева вимагає в офіру молодих...

Останнє речення я вчуваю неначе дуже здалеку й воно покривається, мов вітром занесеною, дивною мельодією. Плига-

юча, нерівна, як зиґзаґ, вся з самих синкоп — музика та, під акомпанемент ніжних дзвіночків. Вона ніби спадає краплинами на тугі, широкі листя, вся повна жагучої спраги. І я розумію, що це музика, якій наймення — „Радість дощу“. Радість, незнана европейцям в нашому холодному й вогкому підсонні. А от же, я вчуваю цю радість мабуть так, як спрагла земля — падаючий дощ. Мені стає страшенно весело, здається, що ось-ось я піду в танок, хоч і бачу, як відчинилися двері моєї працівні, як в них входить вже моя власна служниця — Жюлі. Чую, що вона мене про щось питає, — але ніяк не можу ввійти в реальність. І, тільки зробивши над собою велике зусилля, ніби прокидаюсь з міцного сну.

Жюлі запевнює, що ніхто не приходив. Присягається, що ні в цілому домі, ні в сусідніх ніде нема служниці Жанети. Вечерю ж давно подано й вона захолоне.

Що ж це було? Може я й — справді — задрімала?... Але ж не могло це бути, бо Жюлі знайшла мене на ногах біля вікна, тим часом як канапа стоїть далеко, під внутрішньою стіною.

—о—

На другий день я вже схвилювалась не в жарт.

Майже рівно в 4 години пополудні до мене прийшла Нієвес й покликала мене йти негайно подивитись на „надзвичайних ідолів“, котрих вона випадково знайшла в маленькому антикваріяті. Мене закортіло відразу розповісти їй про те, як ми з нею були там вчора. Однак я прикусила губу й утрималась. Не гаючись, ми пішли. Все — праворуч, вузькими вуличками, за ріг, знову — за ріг. Ось і великий майдан, і сірий масивний костел. Перед ним — ліхтарня-канделябр. В хвилі, що ми до неї наближуємось, вона розсвічується. Починає падати дрібний сніг. Лаючи Европу та її „полярний холод“, Нієвес підносить футряний комірець свого кожушка й щільно застібає його рукою в червоногнідій рукавичці...

Я спинилась.

— Далі не зроблю а-ні кроку. Принаймні — сьогодні! — сказала я твердо.

Бразиліянку не дуже здивувало моє оповідання про Жанету та її попередження. Нієвес вірила, що покутуючі душі можуть матеріялізуватись і зявлятись живим. Зі всього, що було в мене в ателіє, прикувало її увагу найдужче те, що Жанета повісилась, а тому Нієвес вирішила завтра конче відправити за її душу заупокойну месу. І з мене взяла слово, що я також зроблю те саме.

— Але „ідолів“ побачити мусите. Тим більше, коли вам це наказав і привид!

Другого вечора Нієвес, в супроводі двох братів Томсонів — „наших ґлядіяторів“ прийшовши по мене, всамперед запротестувала, щоб я брала на себе старовинні, дорогоцінні сережки. Потім запитала, яку я маю зброю?

— Як що доктор дозволить, — сказала я, — то я б радо позичила отсю дрібничку, — й відгорнула рукав сукні.

— Новий браслет? — блиснули очі бразилійки, що пристрасно любила дорогоцінності.

Але я обернула руку. З другого боку, зісподу до бранзолєтки був прироблений короткий кинджал з хвилястим лезом. Він щільно прилягав до руки. Коли ж натиснути пальцями схована в браслеті пружину, дика автоматично опинялись в руці, готовій до удару.

— Well!*) — спокійно сказав Тomсон,— бо ж його вже замалювали! — Й доктор почав докладно розповідати, як такий кинджал в Індії „напоюють" смертельною отрутою. Це ж — був один з „моделів" колєкції, потрібної для ілюстрації його книги.

— Я теж маю дещо, — засміялась Ніевес, — та, на жаль, показати не можу, — і, нахилившись до мене, тихо додала: — За підвязкою, на нозі.

Жартуючи з нашої „мексиканської експедиції", ми весело подались вже добре знайомою дорогою. Справді, знали ми все, до детайлів. І облуплений двохповерховий дім, і розпатлану жінку з лямпочкою, і сивого ізраеліту, й помешкання, що нагадувало „вертеп контрабандистів".

Прийшовши, висвітлили, — чого. Чоловік з жінкою мовчки переглянулись, і в їхніх поглядах відбилось неначе вагання, неначе досада. Одначе жінка пішла до перкалевої заслони в глибині покою й відслонила її. Чоловік узяв у неї лямпу з рук і високо підніс угору. Я глянула — й відступила.

Захоплення й жах одночасно впали на мене. Але ж той жах був принадний і давав насолоду, як небезпечна краса. В перший мент мені здалось, що на мене дивляться живі, блискучі очі. Коли ж я придивилась пильніше, побачила, що були вони з емайлі та прозорого каменю. В присмерку ще блищала золотом химерна діядема. Синій камень, чи — може — шкло також світилось і в горлі „ідола". Фіґура мала три пари рук. Одною з них підносила до уст келих, з якого ніби хотіла напитись. Слоняча шкіра обмотувала стегна. Бранзолєти прикрашували ноги й руки. Кілька зелено-злотистих гадюк обвивали шию. Але обличчя було прекрасне: тонкі, шляхетні риси нагадували елінські скульптури. На чудово окреслених устах грала гостра, безжальна посмішка.

Тим часом антиквар освітлив другого „ідола".

Була це постава жінки. Цілком оголене її тіло було темносиньої барви. Мала й вона також кілька рук. Одною тримала смолоскип, другою — згорнений мотуз. В третій руці мала подібний до серпа ніж, у четвертій — квітку блідо-рожевого льотоса. З криваво-червоних уст спадав мало не до половини підборіддя висунений язик. Синя жінка ніби спинилась на мить в шаленому танку, але не припиняла когось дратувати язиком, як це роблять „невиховані" діти. І дитинність цієї ґримаси надавала поставі три-

*) З анґлійського: Добре.

вожної жахливости. Хто хоч раз тримав у руках зображення індійської богині Калі — не міг не пізнати її.

Того ж таки вечора „ідолів“ перевезли до моєї майстерні. А разом з ними до мого тихого ательє увійшли й якісь чари.

Я годинами сиділа перед статуями, котрі прикрасила східними килимами з мягкою, переливчастою грою барв, та старою харасанською зброєю, котру колись надбала в своїх східних мандрівках. Сиділа, дивлючись на них, бо від того незмінно ставало в мене на душі, мов тиша на морі. Приходив немов би повний спокій, за яким передчувалась таємниця, загадка, котру треба було розгадати, бо вона була важлива й конче мені потрібна. Невловимі мрії линули понад моєю душею, все реальне вступалось з дороги перед чимсь незнаним, сподіваним, давно очікуваним. І ця віра в те незнане щось, що мало прийти й розкрити мені якусь велику тайну мого життя, все більше зростала й захоплювала мене.

Так тривало з тиждень.

Але одного вечора моє мовчазне ательє наповнила ґрупа веселих колеґ, котрих привела з собою Ніевес. Спочатку подивляли моїх „ідолів“, дехто зробив шкіци, дехто спробував з'імпровізувати леґенду. Але це досить швидко всім набридло й молодь напалась на мене, щоб я покинула вже свою самітність й пристала їхати зі всіма до кабаре.

— Ви ж бо й самі небавом перетворитесь на ідола, — жартувала бразилійка й не заспокоїлась, поки я не вволила її волю.

В кабаре мені було нудно. Галас і музики втомлювали, жарти товариства набридали. Я вже вишукувала якийсь привід, щоб вивязнути з кумпанії й вернутись до дому, коли це на естраді зявився індійській факир. Це мене затримало. Факир був смуглявий, страшенно кощавий, пів-голий й на-прочудо не гармонував з модерним оточенням цього „Парижу для чужинців“. Спочатку він демонстрував банальні „номера“: вирощував квітку з зерна, викликав появу води серед публіки, заклинав гадів. Але згодом до нього вийшла партнерка. Це була баядера з браслетами на ногах, оздобленими ніжними дзвоничками. Муслиновий шарф був накинутий на темно-рожеву з витканими золотом арабесками, рясну її спідницю. На рамени в неї сидів білий павич з позолоченими ніжками. Обличчя баядери було інтриґуюче затулене темно-синьою сарі *).

Скінчивши свої атракції, факир взяв інструмент, подібний на стародавню мандору з довгим ґрифом, й почав награвати. Спочатку тихі згуки падали, ніби краплини води на срібло, потім почали зливатись у струмочки й, переливчасто сміючись, бігли, як цівочки водограю. Потім відкільсь залунав тихий спів. Під згуки пісні баядера вийшла на авансцену й, не відслоняючи обличчя, почала свій танок. По кількох ґраціозних рухах, нараз синій завій спав з її чола. Я глянула в її обличчя — й мало не скрикнула

---

*) Сарі — завій.

на всю залю: це було до найменчої риси моє власне обличчя, немов би я дивилась на саму себе в ясно освітлене люстро.

Я підвелась з стільця й сперлась обома руками на стіл.

— О! Нарешті, навіть нашого Будду збудив факир, — заплескала в долоні Ніевес.

— Бачите? — запиталась я, хвилюючись.

— Very nice — незмінно спокійно відказав д-р Томсон*).

— Зробіть ласку, — попрохала я, — підіть за лаштунки й запросіть баядеру до нашої льожі.

На обличчях моїх компаніонів відбилось спочатку здивовання, а за мить Ніевес зайшлася сміхом:

— Подивіться ж, люди добрі! Та ж вона спить. Їй сняться баядери!

Томсон з робленою поважністю порахував порожні пляшки.

— Пять. На вісім осіб... Я гадав, Miss Noële, — звернувся він до мене, — що ви міцніша!

При цих словах він узяв ґранат, витиснув у шклянку содової води й подав мені:

— Це — найліпший лік на такі візії...

Так ніхто й не повірив мені, що я бачила баядеру й чула музику мандори та східній мельодійний спів. А коли я уперто стояла на свойому, доктор навіть серіозно схвилювався, чи я не захворіла.

—o—

З тієї ночі я не могла відігнати від себе настирливого, як фіксована ідея, бажання намалювати баядеру, яку я так ясно бачила. Але кожну спробу зустрічало незмінне фяско. Сама собі позувала перед люстром — наслідок був усе так само незадовольняючий. Ніби й було все, що треба, в образі: костюм, павич, подібне обличчя — а тим часом було все те лише моделлю, манекіном, вигаданим, штучним, неживим. Тоді я вирішила піти до дирекції кабаре й остаточно переконатись: була чи не була в дійсності баядера, чи ж вона лише жила в моїй фантазії, як незрозуміла, епізодична видина. Виявилось (мені для переконання показали всі списки артистів за цілий місяць), що баядери не було жадної. Взагалі ж, уже кілька місяців на естраді того варєте не зявлялася жадна танцюристка зі Сходу. А факир перед кількома днями виїхав до Льондону.

З досадою я повернула додому. Тут мене чекала маленька приємність: д-р Томсон прислав мені цілий сніп тоді ще мало відомих в Европі, але улюблених мною на Орієнті красних квіток „Poinsettio Pulcherrimo". При тому була записка, приблизно такого змісту: — „Нехай ці індійські квіти принесуть Вам потрібне надхнення й увільнять Вас від баядер, котрі заваджають Вам працювати".

Я усміхнулась докторовому натякові й почала розвязувати букет високих, червоно-кармазинових квіток, завбільшки, як со-

*) **Дуже мило.**

няшники — щоб поставити їх у вази. Мій погляд упав на мольберт, що на ньому стояв незавішений останній портрет баядери. Знічевя підійшла я до образу й притулила до нього кілька квіток: чи не оживиться ця схема від червоного відблиску? І — справді — обличчя танцюристки неначе стало живіше. Тоді мені спало на думку прикрасити малюнок ще й деякими оздобами. Знайшла між своїми памятками орієнтальний ружанець з легкої сірої маси, мабуть смоли, прикрашений замість хреста, китичкою дрібненьких перлів. Він був цікавий тим, що, коли його потримати в руці, то вбірав в себе тепло, ставав ароматичний і теплий, як дотик ніжних пальців. Я пришпилила ружанець на малюнок і підперла муштабелем пуанцетії. Портрет баядери безперечно виграв, ставши якоюсь діорамою.

Я відступилась у протилежній куток майстерні й сіла на канапу. На дворі розійшлись хмари й ателіє наповнилось рівним ясним світлом. Тепер я була зовсім вдоволена: з-за квіток виглядало майже живе лице, навіть настільки живе, що могло бути за добру модель до нового образу. Тоді я зробила кілька кроків до другого мольберту й, коли перетягала його до канапи, видимо, викликала вібрацію підлоги, в наслідок чого один з муштабелів, що підпирав пуанцетії, впав. Тим часом квітки лишились на свойому місці. Але ж, на мою думку, тепер вони мусіли б триматись дуже непевно. Я піднесла муштабель, щоб знову поставити його на місце, — й... заблимала очима. Та, що ж мені ввижається?...

Стеблини квіток т р и м а л а прекрасна р у к а м а л ь о в а н о ї баядери!

Я не повірила сама собі й прудким рухом висмикнула з-під пуанцетій другий муштабель. Квітки лишились на попередньому місці. Я не відступила, а, немов укушена гадом, відскочила назад, аж перевернула позад себе стільчик, на якому лежав розкритий етюдник з фарбами. Але очі мої були приковані до чарівного портрету: без сумніву — в ньому було справжнє життя!...

Я не почувала містичного жаху перед візіями, особливо, коли бачила їх за ясного дня. Сьогодні ж здавала собі справу настільки, що зробила рух до столика, де був годинник і лежав розгорнутий альбомчик-денник, в якому швидко й записала: „12 год. 39 хвилин, 19/XII, 909“.

Олівець біг по шаршавому „Александрійському“ папері, а я сама дивилась, що робиться далі з моїм портретом. Тим часом рама з нього відділилась і відсунулась в кут. Сіро-блакитна запона, що висіла на однім боці високого мольберту, затремтіла й зморщилась в дрібні фалдочки: немов зарябіло тихе озерце. І чомусь аж тепер я відчула тривогу: мені видалось, що запона виразно сміється дрібним, лукавим смішком, як старі люди, в котрих при сміху збіраються зморщки довкола очей. Тривога ж моя збільшувалась від того, що неначе всі річі в ателіє пооживали. Мольберт виразно присідав, аж поки пляншета, на якій стояв підрамок, доторкнулась підлоги. Тоді полотно з тлом безгучно відїхало назад, а баядера, розгортаючи квіти, вийшла на паркет.

Цілком жива, вповні реальна. Рівним кроком, трохи хитаючи стегнами, вона йшла просто до мене. Пав легенько коливався на її плечі й повертав голову. Коли б не він, — я не могла б відігнати від себе думку, що бачу саму себе в люстрі.

Зненацька я відчула велику слабість. Хотілось сісти чи лягти, в очах примерхло, немов у хаті споночіло. Та ж мій двійник цілком ясно стояв переді мною й усміхався приязно й лагідно. Нарешті, я почула власний голос, але в якій мові, потім рішучо не могла пригадати. Баядера сказала:

— Не в люстрі, а в дійсності.

— Ти ж хто? — тихо запитала я.

Баядера знизала плечима:

— Чого ж питаєш? Я — — ти.

Простягла до мене руки й поклала мені на плечі своїми теплими долонями.

— Ну, згадай же! Згадай, як ти любила тим забавлятись, що ти — звичайна баядера, котрій можна бути між усіма. Згадай: незмінний дух не може ж забути! Лише треба зусилля волі.

Вона ще ближче присунулась до мене. Щільніше, тісніше, так що я скрізь відчувала теплину її тіла, але вже її самої не бачила. Тепер я можу сказати, що тоді я повільно зливалася з нею й, зрештою, ніби всмоктала в себе всю її істоту. Мов скойками мушлі, обгорнувши її всю...

Тоді я легко зняла павича з свого рамени й пустила його додолу. Він побіг по мозаїкових плитах велитенської веранди й, розправивши на мармурових сходах свої крила, пурхнув у квітучий сад, повний виключно тропічних рослин, з якого йшло ароматне тепло й звуки безлічі водограїв. Тим часом стара вже індка, що сидить переді мною, підобравши під себе ноги, бере ніжні акорди на мандорі. Мельодія стрибаюча, вся з синкоп. Вона супроводить прекрасний спів:

......„Калі-Дева бажає офір...
    Хто хоче стати їй за офіру?
Вибрали дівчину. Найгарнішу зі всіх.
    Чи ж готова вона умерти?
Ні, вона ще хоче пишатись красою своєю...

Калі-Дева вимагає офір.
    Хто ж бажає стати їй за офіру?
Вибрали дівчину. Найрозумнішу за всіх.
    Чи готова вона умерти?
Ні! Вона хоче ще збільшити мудрість!

Та ж Калі-Дева бажає офір.
    Хто ж, нарешті, піде за офіру?
Вибрали дівчатко. Найкоханіше зі всіх.
    Чи готове воно вмерти?

— Так, так! Я готова вмерти в коханні.
Кохання і смерть — такі рідні!
А за мною підуть і ті, хто кохає мене.
Буде багато, багато буде офір!...“

. . . . І, коли треба було взяти владу над злом, жаден з несмертельних не схотів її взяти. Ото ж, зло, яким ніхто не керував, робило пекло з раю, котрий створили боги. Тоді Шіва, наймилосердніший з несмертельних пожалів світ. Він узявся керувати злом. Нехай лякаються його й ненавидять сліпі, не розуміючі божської мудрости, люди. Нехай проклинають його — найбільшого свого доброчинця. Зібрав він усе зло, що буяло розбурханим світом. Силою слова свого закляв — перетворив у напій. І випив той напій, увязнивши зло в божських грудях своїх. З того часу звуть люди Шіву злим богом, богом жорстокости, богом знищення, смертю... І бояться його.

Лише ми — вибрана жменька вірних, засвячених у його таємниці, ми знаємо, яке добро він чинить світові. Тому даємо ми йому й божській дружині його — Калі найдорожче, що можна офірувати — людське життя...

— Добре, хово! Я це вже чула. Але чого ви хочете від мене?

— Дозволь їм просити тебе, — говорить та сама індка — моя хова, — дозволь їм, що чекають побачити ясні очі твої. Вони хотять просити твого заступництва перед сильним і мудрим мужем твоїм, славним Шах-Джеґаном.

— Впусти їх, — говорю я байдуже, — хай просять.

І велика заля, в якій я сиджу на підвищенні, наповнюється бронзово-шкірими людьми ріжного віку. Вони падають навколюшки й благають, щоб я помогла їм повернути відобране їм Шах-Джеґаном „святе право“ їхнє: офірувати богам живих людей. Вони називають мене „доброю, справедливою, живучою більш небом, як землею“. І, спіраючись на ці мої „чесноти“, слізно молять моєї помочи. Мені дивно, що ці люди бачуть в смерті своє щастя, але, зрештою, мені також і байдуже. Я тільки знаю, що випросити у Шах-Джеґана відміни вже оповіщеного закону, не може ніхто. Навіть і я, котру він зве „Мумтаз-і-маґаль“, тобто— „вибрана з палацу“, підкреслюючи тим, що вважає мене за свій найдорожчий скарб. Але ж він, на моє прохання, може помилувати кожного, хто переступить його закон.

— Добре, — відповідаю я, — чиніть, як чинили. Тільки не часто, щоб не довелось мені виключно одно робити: прохати пробачення тим, хто порушив закон.

В подяку за мою „милість“ першою йде в офіру Джалі — моя хова.

Ну, що ж? Це ж — її воля. Але, коли потім вибір падає на мою франкську невільницю-бранку, на наймення Жанет, — я не дозволяю. Навіть загрожую, що візьму назад свою обітницю.

Не була Жанета надзвичайною ні в чому: не визначалась ні красою, ні розумом, але ж була обдарована з природи справжнім мистецтвом куаферським. І тепер, вратована від смерти для Калі-Деви, вона всією істотою привязалась до своєї володарки. Перед зображенням свого роспятого Бога заприсяглась вона віддячити своїй пані „чи за життя, чи навіть по смерті“. З того часу Мумтаз-і-маґаль дуже наближила її до себе й навіть, на бажання Жанети, здобула в Шах-Джеґана дозвіл збудувати в Аґрі, столиці Джеґановій, свою святиню. Бо ж казала Жанет своїй господині, що „до повного щастя їй бракує тільки свого храму“. Шаховій дружині не важко було досягти на це згоди чоловіка, бо він мріяв примирити всі існуючі на світі віри, а, крім того, нічого так не любив у житті, як ставити нові будови. Бажання Мумтаз-і-маґаль дало йому імпульс до покликання з Европи нових будівничих. Були це — архитект-мистець Августин з Бордо та архитект Джієронімо Верронео, з міста, котре ніби то стоїть не на землі, а на морі, а вулиці в ньому — із зеленої води.

Ото ж, ріжні визнавачі ріжних реліґій любили й величали Мумтаз-і-маґаль. А найбільш любили її перси бо ж володарка ніколи не забувала, що її дід прийшов до Індії „по щастя“ з далекого Тегерану. Не забувала вона й того, що її тато, котрий уже дійшов до високого становища шахового скарбника, звав її перським найменням: Арджманд-Бану. Памятала й те, що був він потаємний визнавач віри „святого вогню“ та й її вчив також науки Заратуштрової. Тому то при Мумтаз-і-маґаль парси — вогнепоклонники так само не були переслідувані, а перська мова стала мовою палацовою.

Здавалось, Мумтаз-і-маґаль мала все, що треба людині „для повного“ щастя. А отже, чогось їй бракувало. Щось не давалось їй, щось оминало її. І щасливою ніколи не почувала вона себе.

Щоб утишити, приглушити свій сум непоборний, Мумтаз-і-маґаль віддавалась мистецтвам. Вона робила гарні мініятюри на слоновині. Дуже добре танцювала. Вміла грати на ріжних інструментах. Складала мельодійні і глибокі змістом пісні. За все її вихваляли і — певно — вихваляли щиро, але ж сама вона бачила, що вся її творчість задовольняє лише середні вимоги. І, коли б не була вона дружиною могутнього шаха, коли б її не любили всі довкола за її до всіх рівну відзивчивість, — навряд чи було б стільки мови про те, що вона зробила на тім чи іншім мистецькім полі. А головне, що жадні ті мистецтва не захоплювали її всю, й не мала в них вона того, чого так уперто шукала: насолоди до забуття.

Тоді вона віддалась науці. В мудрості людській шукала зрозуміння поперед за все — власної душі. Але ж в книгах, папірусах, пергаментових сувоях, в розмовах з наймудрішими людьми свого часу не знаходила вона єдиної, цікавої для неї відповіди: чому, пючи з цього, ніби по вінець повного келеху, яким було її життя, вона почуває незмінну терпкість і незаспокоєну спрагу?

Чому? Де шукати того заспокоєння, без якого радість не була для неї радістю?

І одної ночі приснився їй химерний сон. Ось, неначе стоїть вона на самім вершечку велитенського діяманту — „Ког-і-нор“, що був найбільшою дорогоцінністю в скарбницях Шах-Джеґанових. А діямант цей все розростається й розростається. Ось вже став він справжньою „горою світла“, котра блищить аж на пів усього світу. Дивиться Мумтаз-і-маґаль на цей велитенський, безкраїй освітлений світ — і не манить він її до себе: байдужий він їй. Тоді враз розтулюється діямантова гора, а Мумтаз-і-маґаль падає в безкраю прірву. Спочатку вона летить в світляному вихор, потім — сірими просторами, нарешті потрапляє в пітьму. Її лет спиняється в нетрах землі, і тут вона бачить, як з чорної печери виходить стара жінка. Страшна, як сам жах. Темна, мов ніч. І не може згадати, не може впізнати Мумтаз-і-маґаль, де бачила вона ту стару чарівницю?... А стара сміється шорстким сміхом і голос її, мов старе листя, що шелестить у ночі:

— І сюди прийшла ти по щастя? Мало тобі поверхні земної?! Ха-ха-ха!.. даремна річ! Кожна невільниця, що носить воду, може мати його, а не ти!

— Чому ж, чому не я? — в роспачі кидається до старої Мутаз-і-маґаль...

Але страшної баби вже нема. В очі падає мняке світло ранку. Вона прокидається в своєму розкішному ліжку...

—о—

Після того дивного сну ще більший неспокій охоплює її серце, але ніхто ніде не може дати їй відповіди: чому?...

Одного вечора Мумтаз-і- маґаль впало на думку подивитись на власні очі: яке ж є щастя, що його мають ті, хто сам носить воду? І, переодягнена в одежу початкуючої баядери, лише в супроводі самої Жанети, вийшла вона з палацу.

Йшла в задумі, не вибіраючи шляху, аж спинилися при вході в темпль. На сходах храму стояв навколюшках красний юнак. Раптом схилився й поцілував мармурові плити. А коли підвівся на ноги, Мумтаз-і-маґаль побачила на його очах сльози. Зауважила це й стара жебрачка, що сиділа під храмом, за колюмною, коли юнак подавав їй альмужну.

— Щось ти, сину мій, сьогодні молився так, ніби на віки прощався з нашим храмом! — сказала вона юнакові.

— Твоя правда, — була відповідь. — Бачиш мене востаннє.

— А як же з весіллям сестри твоєї?

— Саме для неї й відхожу я в джунґлі. Тато не хотів дати їй мою частину на віно, а батьки її жениха не хочуть прийняти її — вбогу, в дім свій. Тепер я відходжу на — завжди, й сестра моя матиме, чого хоче її серце.

— Бідний, бідний ти, Чандро! — співчувала жебрачка.

— Помиляєшся, бубусю! Скажи: — „Щасливий Чандра“!...

— „І цей говорить, що він щасливий, коли сльози ллються йому з очей, і коли він мусить зломати своє життя. Здається, в світі більше дивини, як я гадала, і — як писано в книгах — подумала шахова дружина й пішла далі.

По дорозі трапився музулманський цвинтар. Тут було гарно й спокійно в затишку кипарисів і трояндових кущів. Мумтаз-і-маґаль пройшла поміж трояндами, шукаючи місця, де б присісти на хвилину. Й побачила за деревом маґнолії, на могильній плиті молоденького юнака та дівчатко. Було ясно, що це — закохані.

— „От ці, напевне, щасливі“ — помислила й пристояла за деревом.

— Я безмірно щаслива — говорила тимчасом дівчина. —Я щаслива, що покохала тебе, мій світе... Й не вбивайся так, що доля не хоче сполучити нас. Твоє життя мені дорожче, як твої поцілунки.

— Так утечем в далекі краї, в чужі сторони! — благав юнак.

— Не втечем. — Це безнадійно. І батько, і брат пильнують нас. Від їхньої злоби нікуди нам не втекти: вони скрізь знайдуть нас і скрізь доконають присяги своєї!...

Мумтаз-і-маґаль не слухала далі. Тільки, повертаючись, побачила, як „безмірно щасливе“ дівчатко витирало рясні сльози, що вмивали її личко.

— „Невже ж справжнє щастя так рясно полите сльозами?“ — питалася сама себе здивована без міри. І раптом спинилася: — „А я ж, здається, ніколи в житті ще не плакала“?

І справді! Душа її, як поверхня ставків у палацевих садах. В тій блискучій поверхні відбиваються і ясне сонце, і блідий місяць і мигтячі зорі, барвисті квіти, і... стогін тих, кого за кару, кидають рибам. Але ж глибина їх нічим не зрушена: завжди нерухома, завжди холодна, завжди темна.

І багато днів думала мудра мумтаз-і-маґаль, якій так часто говорили, що має вона золоте серце. А мала вона розум ясний, то ж одного дня зненацька зрозуміла, чого саме бракує їй, щоб відчути повноту життя. Нічого в світі, нічого й поза світом не любила вона цілою своєю істотою. Ніколи й нічому не могла вона віддатись повною душею, ніколи і ні з чим не зливалась вона всім своїм єством. Ніколи і ні для чого не могла б вона принести себе в офіру.

Але ж — чому так? Чи вона не хоче? Чи вона не вміє хотіти?...

Не відомо! Вона знає лише одно: не може...

Від того часу побажала Мумтаз-і-маґаль, щоб вибудували їй гробницю. Красну, як поезія. Вічну, як мрія. Коли не дано їй в житті зазнати ні щастя, ні сліз, — хай лишиться по ній хоч памятник вічного спокою, що не дає заспокоєння в життю.

Шах-Джеґан засмутився. Чи ж не хвора зоря життя його, перла його палацу?

Але ж, що була причіпка поставити нову надзвичайну будову, — захопився він думкою своєї дружини. Майстри та архі-

текти, мистці й учені — всі міркували над пляном гробниці для Мумтаз-і-маґаль. А Шах-Джеґан і вдень, і в ночі сам креслив та перекреслював ті пляни.

І виросла гробниця, неначе створена не людськими руками, а вичарована могутнім ґенієм Джінів. Мов щічки красуні, що зашарілись від щастя, зарожевіли в саду могутні брами гробниці. Між меандрами білого мармуру бігли над ними арабські написи:

— „Єдиний Бог є міцний".

І далі:

— „Хто заховав чистоту серця — увійде до садів Всемогутнього".

І ще далі — третій, що звеліла додати його сама Мумтаз-і-маґаль:

— „Тут знайшла спокій Мумтаз-і-маґаль".

Справді: чудовий мавзолей!.. Склепінням брами спливає мармуровий завій, вирізблений так майстерно, що й зблизьку видається ніжним правдивим мереживом, накиненим на рожевий камінь. Ґалерії, колюмни біжать від будови й ховаються в тіні садів справжнього раю Алахового. Кармазинно-червоні пуанцетії, мов пурпур, обтягли всі алеї. Мумтаз-і-маґаль, найбільш за всі інші квіти, любила їх...

А з-за тих великанських червоних квіток неначе виходить дервиш. Кощавий, темно-бронзовий, загорнений у жовту, подібну до римської тоґи, одежу. Голова виголена. В руці — дерев'яна чи кокосова мисочка. Очі його пильно вдивляються в мене...

Де я бачила це обличчя, з такими напрочуд молодими очима?

— Хто ти? — спиняю я його під брамою моєї могили. — Скажи!

А він хитає головою й, не відповідаючи на моє запитання, говорить:

— Душа — завжди та сама. Незмінна й несмертельна. Але часами вона виривається з тіла й відпочиває, забуваючи минуле. Бо ж нестерпною мукою було б людське життя, коли б з віку-в-вік несло воно з собою тягар усіх згадок...

З перекладних віршів.

Й. В. Ґете.

Пісня мандрівника ніччю.

Ген по горах миттю
Лиш цить;
У верховіттю
Десь тремтить
Леготу дрож;
Замовкла пташина в лузі.
Пострівай! В тузі
Ляжеш також.

Т. С.

З творчости молодих.

Славчик Олєна.

Свят-вечір.

Вже сутеніло, а на дворі не переставав лютувати вихор. То заходився квилінням мов немовля, то ридав стоном конаючого. Проймав холодом до костей, потрясав дрожжю... і жахом чогось невідомого грав на нервах. Стукав до вікон, а ті — відповідали жалісним дзвоненням шибок, таємною скаргою, резиґнацією. — Вихор шалів. — Кидав платками снігу в лице прохожих, борикався з ними і старався що сили когось повалити на землю, — Зі заїлістю скаженого пса накидався на тихі хати — куркулів. Реготався побідно шаленим пекольним — гу! гу! гу!

Здавалося, що дух іронії — чи злоби в цей вечір уноситься, тріюмфує, над усім глумиться болючо з розкішшю!...

Куркульські хати несміло визирали слабо-освітленими вікнами — чогось ожидали. — Сьогодні ж Свят-вечір!

Он — у колишнього кулака Чайченка — засміялися світлом вікна святочно, празнично. Невже Ганна всупереч забороні обходить сьогоднішне свято, яке належить вже тільки до спомину... до традиції!..

І ще до цього сьогодні „безбожники“ дають виставу, всі мають зібратися — замість спільної вечері. — А ніхто інший, тільки її син там порядкує! — Павло і його прибічники! — Безвусі молодики, що забули Бога — та Правду! — Ой, багато клянуть його!

— — — — — — — — — — — — — — — —

„Сьогодні Свят-вечір“! — шептала Ганна до себе блідими, сухими устами. —„Свят-вечір“! — і водила очима по пустій хаті, шукаючи потвердження своїх слів. Та на столі не пишався хліб, не було сіна, куті, на лаві під образами не стояв сніп-дід, на долівці не гралися сміючись діти на соломі, як бувало колись.

Перед нею стала нага, жорстока дійсність — і Ганна міцно затиснула безкровні уста! — „Оце тільки що засвітила дві свічки за них! — За чоловіка й сина! Стільки й свята!“

Як перед тучею збіраються чорні хмари, так у неї на чолі появилися темні тіни, гіркістю зарисувалися у кутиках уст... і розплилися мелянхолією в очах!

Жаль давив серце, підступав до горла, протискався холодом на обличчя й стискав його морозом. Воно сіріло і на його сірім тлі відбивалися образи думок — мов на екрані.

„Свят-вечір, який же він не подібний до давних!“ — Ганна змученим зором повела кругом, а думки жили минулим, перед очима малювали принадні картини, що згинули вже... безповоротно.

„Запах сіна, святочних потрав; діти бігають по соломі. Ганна ще кінчить приготовання до свят, а Іван (чоловік) вносить

діда до хати. „Вже перша зірка давно зійшла, час повечеряти!“ — спокійно кидає Іван. З села чути сміх, голос дзвінків, в хату вривається радісна вістка:

„Нова радість стала, яка не бувала...“

Діти втихли, в ожиданні замовкли, „колядники з вертепом!“
— — — — — — — — — — — — — — — —

І так минали літа. Діти з маленьких хлопчиків стали дорослими. На очах розвивалися. — Закинули діточі іграшки, вигадки, якісь думи томили їх!

„Чому не йдеш, Петрусю, з Павлом між хлопців? — Сьогодні ж Святий вечір!“ — питала мати свойого пестія й гладила чорні кучерики на голівці.

„Саме сьогодні у мене стільки думок, що не хочу в веселе товариство! Ще час. Може пізніше піду“ — і так сидить мовчки задуманий, а згодом питає: „Скажіть, чому так тяжко жити на світі? — Чому так гірко, жити на світі“? — Ганна мовчала; їй жаль дитини, що заплутує собі голівку дивними думками, важкими, без відповіди. Мов пташина бився об стіни клітки, томився своїми гадками, а далі, далі заговорив такою мовою, що душа раділа, серце живіше билося. Ганна стрепенулася: перед нею немов світляні реклями, образи, то виринали, то западали у безвістях підсвідомости, недокінчені, уривані...

Тінями на обличчі стелилася задума й клала перед очі минуле. Хтось невідомий перевертав перед нею сторінки життя...

„Україна може і вона мусить жити своїм життям!“ — сміло говорив Петрусь; а Іван кивав згідно головою, заслуханий в палкі, рвучі слова, — задивлений в струнку постать любого сина. — Повис очима на нім. — Ще хвилька і їхні погляди збіглись, міцно стиснулись одним гарячим бажанням... Ніщо не було б в силі їх розвести!

„Росія не легко уступає свою здобич“! — Ганна пильно слухала і догадувалася, що тій Україні діється якась кривда. Їй жаль ставало і ...ніби досадно! Та Україна заняла всі думки сина й чоловіка. Забрала їх, прикувала до себе! Ганна також відчувала у ній дивну притягаючу силу і сама підпадала під її вплив. — Вона її полюбила, чогось тремтіла, блідла при кожній згадці про Неї... ставала тоді не собою. Вона ж забрала їй мужа й сина.

Петрусь цілий віддався Їй душею, обожав Її. — Павло знов щось таїв, ходив насуплений, похмурий, вічно злий! — як говорили про Неї — тікав з хати. — Так було початково, а потім, потім почались суперечки з Петрусем, де далі — чимраз гостріші.

В таких хвилях Ганна бачила в їхніх очах загадковий огонь, що жеврів ненавистю, а обида й гнів скакали іскрами...

Вона не тямила себе, гляділа на них напів-божевільна, непритомна.

Це ж її сини! Її діти! — А слово за словом ранило серце, троїло її. На їхніх обличчях чергувалася, то лють, то неймовірна, жахлива погроза без слів.

Вона не розуміла їх і, заливаючись слезами, ридала серед молитви, благала помочи! — Ганна знала, що чомусь, як один, так другий син від неї відійшли! — Чомусь! — Яке це болюче тратити синів!

В її широко-отворених очах відбивалася глибінь розпуки чорною бездонною пропастю.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Ганна клячала перед Нею, перед Тою, що стратила Сина на хресті. Молилася словами, що плили зі серця, самі укладалися в душі!...

Стріли вже відзивалися щораз то рідше. Втихали, мовкли перед страховищем побоєвища, перед жовтими, посинілими, викривленими лицями трупів, які лежали в калюжах крови.

Ганна клячала — самітна!

Вже не стріляють! — Що з ними? — Чому повстанців ще нема? Червоні вже може відійшли, а з ними й ...Павло!

Остання думка заколола тисячами дрібних шпильочок у свідомості, впилася кігтями в мозок.

Її син з червоними. — Проти повстанців, а між ними батько й брат! — Він стріляв на них...

Розпука здавила груди й витиснула пекучі сльози... Біль важко товк головою Ганни до стіни — тупо приглядаючись до її чорного горя.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— Мамо! Мамо! — шепнув Петрусь.

— Петрусю, сину! — То ти! — й захлипала.

— Де червоні? Пішли?

— Пішли, пішли стрімголов, а з ними й Павло!

— ? ? ? ? —

Останні слова прорізали ум, шарпнули за натягнені нерви. Петрусь, хоч міг цього сподіватися, а всетаки вразила його до глибин душі та вістка. Яка це божевільна видумка — батько згинув! — а син з ворогами! Вбив батька, а небавом може й... брата! — Глянув на матір. Вона плакала. В очах страждала мука, сплетена з розпукою і божевіллям!..

Бідна, думає, що стратила лише сина, навіть не знає, що вона вже вдова — дряпала думка в голові й добувалася на світ!

— А що з татом? — і її очі ожили, зазоріли надією...

Петрусь зблід! Що сказати?

— Де тато? — питала непевно, налякано й в тривожнім ожиданні застигла.

— Що сказати? — питала стомлена думка.

— Чи живий? — Петрусь мовчав, в очах відбивалася гроза...

— Нема! Нема його! — пронизливий крик роздер тишу й корчем хапався за серце, душу...

— Мамо, тато вмер як герой-лицар, вмер в бою за Україну!

Та Ганна вже нічого не чула! — зімліла!

— — — — — — — — — — — — — — — —

— Мамо! Мамо! — шептав блідими устами Петрусь, натираючи що сили її виски. Отворила очі... нічого не розуміла...

— Мамо, я мушу відійти, до наших, до повстанців; я прийшов тільки розвідати, — де червоні?

Чиїсь тяжкі кроки роздалися в сінях. Ганна зірвалася...

— Хто це? Тікай, Петрусю, то вони!

Та в тім моменті в дверях стали червоноармейці — між ними Павло!

— От сволоч жовтоблакитна попалася! — хтось крикнув. Павло зблизився до Петруся. Зміряли себе ненависним, ворожим поглядом.

Петрусь судорожно стискав револьвер. Павло підніс руку...

— Сину! — заридала Ганна й захистила собою перед ударом. Мов кліщами стиснув її руки й відкинув геть! — впали два вистріли й Петрусь лежав у крові...

— Каїн! Проклятий!... братовбійник! — ридала Ганна й припадала до мертвого.

— Боже! Чи це дійсність?... і рвала волосся з голови.

Товпа відійшла.

Ганна не тямить, що з нею діялося!

Чи це лячні примари сну?... Чи хвилеве божевілля?... Чи часове здичіння?... не знала! — довго не знала!

— — — — — — — — — — — — — — — —

Ганні прийшлося жити з Павлом — хоч не має вона серця до нього... не має!

На саму згадку про нього — мов гадина поховзла своїм слизьким зимним тілом по душі.

На столі блимали боязко, несміло свічки...

На дворі заводив вихор, здається, ридав над траґедією нещасної жінки.

Ганна вслухувалася з якимсь не то забобонним ляком, не то з тугою.

Може її покличуть? Може вона вчує знайомий голос?... „Мамо!“ „Ганно!“

Сьогодні ж Свят-вечір! Вони неодмінно сьогодні прийдуть...

А може аж тоді -- як буде Вона вільною? — Аж тоді як сповниться мрія.

Може!...

І Ганна жде цієї хвилі вже пятнадцятий з ряду Свят-вечір!

Упадок релігії приводить до заміни релігії звірячою метеріялістичною націоналістичною вірою. А упадок релігії і заміна її оттаким „націоналізмом“ веде дану націю перш за все до внутрішнього розкладу, до анархії, самопоїдання та загибелі. *(В. Липинський).*

Лише релігійне виховання дає чоловікові духа самовідречення й викликує високі чесноти та шляхетні думки. *(Смайлс).*

Джованні Папіні.

Пайдократія.

(Переклад з італ.)

Був час, як оповідають, коли верховодили старці. Монополь культу та сили — ґеронтократія. А тепер ми в повній пайдократії. В усьому тепер в перевазі діти. Вони дають сьогодні закраску й директиву цивілізації. Ми в руках дітвори.

Вистане оглянутися. Діточий смак став найважнішим смаком. Почавши з письменства. Найщасливіша книжка останніх часів, у Франції Радіґета „Diable en corps", що її написав хлопець, а в Англії „The yang Visiters" Дейсі Ашфорда, що її написала девятилітня дівчина.

Чому сьогодні найплідніший і найвдячніший рід письменства саме роман, що його світ тільки століть так мало цінив? А тому саме, що люди тепер знову стали дітьми й хочуть, щоби їм оповідати казки. Між перемолоченими видумками і романами пр. Бранка Кабеля або Гарнета нема в кінці ріжниці, тільки в назві. Сіреалізм і дадаїзм по часті подобають беззвязкістю на дітвацькі теревені.

В малярстві найповажніші малярі малюють як діти. Завернули до наївного й незугарного синтетизму видів, що знаходилися передше в школярських зшитках або на стінах заходу. „Дуаніє" Русса, що йому сьогодні так дивуються, фантазує й малює як який десяти або дванадцятилітній дітвак.

Справжня чудасія й із розривками. Старинні греки шукали задовілля в трагедії, яка вимагала, коли хто бажав мати з неї вдоволення, повної рефлєксії й культури. Сьогодні не тільки діти, а й чоловіки та жінки ріжного віку плавом пливуть у кінематоґраф — що остаточно не що інше, як стара „lanterna magica", втіха колишніх дітей, тільки тепер удосконалена. Ніякого інтелєктуального напруження не вимагається від любителя фільми, а це, що є прикметою дорослого — інтеліґенцію, кинуто в кут. Усі забави, що сьогодні популярні, більше „візуальні" як „спіритуальні".

Одною з пристрастей дітей, що бавляться, це змаганка й бути першим! Люди в цей наш час впровадили цю діточу манію в усі справи: в найзначніші й у найважніші. Здобути якийсь рекорд це сьогодні ідеал усіх — досі було ідеалом старих: розвага, спокій і відречення.

Манія спорту це друга ознака: трохи не всі спорти це ніщо інше як старі діточі гри, що їх переняли дорослі, а публіцистика та спекуляція зробили святочними. Діти кажуть: переганятися, грати в мяча, битися навкулачки, а старі: змаг, фут-боль, бокс і т. д.

Ба, й найбільш поширені й найулюбленіші машини, чи вони не є переборщені забавки, що їх люди зробили небезпечними? Не говорю про машини, що дійсно роблять якусь працю, тільки

про ці, що ними послуговуються всі: самоїзди, ґрамофон, радіо. На сотку людей, що їздять самоїздами, може десять уживає самоїзду для дійсної потреби: а інші їзди це тільки забава, проїздка, розривка. Ігра, щоб перегнати інші вози, радість з приводу скорости, вдовілля з бігу трублення. Дітвацтво.

Цей прогресивний інфатилізм є також і в фільософії. Замість розуму й діялєктики — ознаки та снаги правої людини — ставиться все вище захват, підсвідомість, інтуіцію, в головному ірраціональність, що є прикметою дитячого духа.

Діточа торгівля основується вся на заміні, а до заміни вернулися ми в торговлі (збіжжя за фабрикати) в землі, що вважає себе передньою сторожжю людського поступу: в Росії. Заміни, що їх я бачив у тайній торговлі в Москві, зовсім подобають на заміни колишніх шкільних дітей.

Жінки, що все перші чують, відкіль віє вітер, заразісінько зрозуміли, що треба робити та в усьому змагають, щоб були подібні до хлопців. Ідеалом старинної жінки була матрона — а найновіше: ефеба.

І приходить мені на думку, що слово „prete“ виводиться від „prebite“ й тому значило „старець“. Новітня цивілізація з тенденцією до геґемонії недорослих мала би бути антитезою старости.

Андре́ Мороа [1])

Американські прилавки.

(Століття поступу.— Сучасні політично-суспільні спроби. — Зміна духа?)

Куди йде Америка? Куди йде світ? Чи перед нашими очима, ген, за Атлянтійським океаном родиться якась цивілізація, чи теж може кінчиться? Нам хотілось би радше мовчанкою збути ті питання. Вони будять хмари споминів і настирливо накидаються.

* * *

[1]) Андре́ Мороа (André Maurois), визначний французький письменник, являється наскрізь людиною чину, і таку ідею хотів би защіпити слабодухам та надхнути сильніших, свідомих свого noblesse oblige. Через цілу його багату творчість („La Vie de Disraëli“, „Les Silences du Colonel Bramble“, Les discours du docteur O' Grady“, „Dialogues sur le commandement“ й інші) червоною ниткою проходить думка: „коли людина чину ясно усвідомить собі мету і засоби, яких ужиє, щоб її осягнути, можна сказати, що вона майже осягнула свою ціль. Наші гадки можуть стати подіями. І навпаки, в нашім цивілізованім світі майже всі факти є нічим іншим, як скаменілими думками“. („Dialogues sur le comm.“).

Останньо виданий твір п. н. „Chantiers americains“, тонкістю глибокої аналізи і влучністю спостережень над американським духом перевищив „Scènes de la Vie future“ Georges' a Duhamel' a, який грішить за великим песимізмом. Як не як, а все ж таки пробивається в ньому бажання влучно оцінити сучасний нам стан і найти здорове зерно відродження. І саме кінець цієї останньої праці, якої висновки особливо для нас цікаві, подаємо в перекладі. — *Перекл.*

Століття поступу... Дивовижне це, особливо врочисте й небезпечно гордовите імя, яким мешканці Чікаґа охрестили свою виставу. Століття поступу? Чим же воно прислужилось людству? Ті велитенські і неспокійні міста? В 1833 р. Чікаго мало чотири тисячі мешканців; в 1933 р. чотири міліони. Невже ж це поступ?.. Ті засоби транспорту? Осьтут присвячено їм цілу палату. В 1833, кількох рідких піонірів з трудом, пішки, верхом добилося аж до Чікаґа. В 1933, міліони авт рояться набренілими вулицями. День у день підноситься літак в напрямі Ню-Йорку. Над озером Мічіґен шугають гидропляни. Воздушна залізниця плигає над світлами ярмарку. Схожий на яйце бальон лине в стратосферу. Ґенерал Бальбо причалює з Риму ескадрою амфібій. Так, безперечно, люди зміняють місце на поверхні тієї вогкої баньки зі зростаючою скорістю. Це поступ?

В тім теж столітті навчились ми пересилати голоси; ба, навіть образи. „Чудеса є в торговлі", сказав Валєрі (Valéry). Пригляньмось на ярмарку виставці телєфонів Белля, де людина, приміщена в сусідній кімнаті, живе перед вами, рухається й балакає. Ми побідили навіть і спеку. В гарячі дні манили виставки продавців мороженого розкішною свіжістю. Ми побудували механічні моделі найбільш секретних рухів матерії. Знаємо шляхи зір і находимо дороги атомів. В Чікаго, в Палаті Знання можна найти атом Бора (Bohr), кілька міліонів разів побільшений, якого елєктрони немов планети кружляють довкола ядра — сонця. Можна студіювати інтерференцію світляних хвиль так, наче б нарисував їх глядач, що находився би в їх скáлі. Можна бачити наскрізь прозору людину, якої помпа серця ссе, випихає кров, а заставки серця відчиняються... Так, безперечно, людина впродовж того століття згрубша начеркнула плян світу, в якому живе. Вона повертається в ньому куди краще ніж передше. Вчора зносила зиму, спеку, ніч, терпіння. Нині поборює їх. Створила своє власне середовище. Огорнула всесвіт. — Це поступ.

Але пан хвиль не є паном самого себе. Не можемо забувати, що десять мінут від Палати Знання вісім тисяч безробітних в нужді коротає життя. Людина не змінилась настільки, що її сила; перемінює матерію, не знає духа. Конструує нові молєкули; не може побудувати здібної до життя громади. Продукує обильно колись так рідкі речі, а потім гине побіч власного багацтва, нездібна розділити їх. Час позитивної соціольоґії, голошеної Авґустом Контом (Auguste Comte) від девятнадцятого століття, здається ще й нині доволі далекий. В тій домені правлять пристрасті, не знання. Які розривки дає відвідувачам цей ярмарок в 1933 р.? Такі самі, які давав ярмарок в 1833. „Атракції", яких повні середущі терени між Палатою Знання, а Палатою Релігій, як на ярмарках в Нейлі (Neuilly) чи Сен-Клю (Saint-Cloud) спіраються на второпно продуманих способах зі силою кинути тіла ріжних полів, одно об друге. Механічна сила збільшила силу зудару, не щастя амантів. Місс Америка для двадцять пять сотень людей розкриває свої рамена й бедра. Там знов чоловік бореться з кро-

кодилем. Горіючий людський віхоть плигає по полумянім басені. Такі видовища бачили в Римі за Тиберія. Біля брам отих бараків нужда тягне пус-пус[1]) Мандаринів; в Китаю це вже від трьох тисяч літ має місце. Знання світу: незвичайне. Знання людини: незмінне. Ось таким являється білянс Століття Поступу.

* * *

Може людство краще влаштуватись? Невжеж воно, могутній актор і глядач, має все асистувати змаганням жадоби, захланности, зависти і глупоти? Або чи може воно діяти в людськім світі, коли переформувало матеріяльний світ? Багато сумнівається в це. „Кризи, хитання цін і платень, кажуть, подобають на хвилі і моря океанів. Можна їх мірити, передбачувати, але не можна здержати. Так само, як хвилювання бурунів складається з окружних рухів міліонів молекул води, так само могутній приплив і відплив добробуту складається з міліярдів циклів, що ними пробігають людські одиниці. Весь рух переходить впродовж літ від надії до неохоти і від певности себе до зневіри. Криза це сума тих змін. Пробувати здержати їх наворот, це намагатись утихомирити море шляхом управильнення руху кожної каплі води".

Нерозважно чи розумно відкидають цей песимістичний і фаталістичний погляд на людські громади люди, які разом з Рузвелтом намагаються оформити нову Америку. Вони вірять в можливість завести більший лад в економічних відносинах. А тепер постараймося начеркнути засоби їх політичної фільософії.

* * *

В сучасному світі можна розріжнити три головні напрямки: коллективізм або етатизм, які репрезентує комунізм у крайній формі і яких суттєвою доктриною це можливість організації господарства центральною владою (аж до останніх днів це була доктрина партій, званих революційними або „поступовими"), — протекційний і, як це нині кажеться, „автаркічний"[2]) націоналізм; це в Америці доктрина великих капіталістів, а передовсім промисловців. Доктрина мішана: „не противтеся нам у нутрі, а протегуйте на зовні", — вкінці фашизм, реакційна доктрина дрібної буржуазії, а зокрема техніків, які, уважаючи себе несправедливо здавленими між пролєтаріятом, що править демократією числом і капіталізмом, що її деформує грішми, бере владу, встановлюючи силою чи пропагандою доктрину одної партії.

Оригінальність американського напрямку в тому, що не звязується точно з ніодною з тих трьох доктрин, а черпає елєменти в усіх трьох.

В Зєдинених Державах наближається подвійна еволюція умів, які недавно рішуче протиставились. Консервативні промисловці, які все боялись інтервенції держави, поставлені кризою

[1]) Пус-пус (японська рікша) двоколовий візок з двома дишлями, що його тягне візник. — *Перекл.*

[2]) „Автаркічний", самовистарчальний — *Перекл.*

в так безнадійному положенні, що благають акції центральної влади, яку щойно лаяли. В тому самому часі „радикальні“ уми піддаються еволюції, щоб стрінути в половині дороги тих кающихся капіталістів. Вони були приклонниками міжнародніх союзів для обниження цін. Вони відкрили з президентом, що економічний „плян“, якого вони собі бажали, є можливий лише в нутрі замкненої системи і що найпростішою замкненою системою це нація. Звідси економічний націоналізм, вложений в мозги молодих американців Деканом Донгемом (Donham) з Гарвард.

З фашизму новий напрям взяв ідею зміцнення центральної влади та більшої елястичности екзекутиви і законодавства. Звязок президента з народом, через радіо, до певної міри змінив демократію, дозволяючи шефові екзекутиви безпосередно стрінутись з публичною опінією. Але, навпаки ніж в Італії й Німеччині, ідею диктатури зовсім відкинено. Президент Рузвелт не є більшим диктатором від президента Ради Міністрів Франції чи англійського премієра. Він одержав від конгресу виїмкову владу. Ця влада є обмежена, і в просторі, і часі. Коли вона дійде до свого речинця, буде або не буде відновлена. „Владу президента, каже Тагвел (Tagwell), можна порівнати з владою директора великої спілки, який мав би велике довіря своїх адміністраторів“. Ніщо більше. І свобода критики в слові і письмі лишились в цілості.

Вкінці з доктринами соціялістичними в новім напрямі є спільна відраза до егоїстичного індивідуалізму і розперезаного лібералізму. Для унормування економічного життя бажає спертися на корпораціях продуцентів і робітників. „Я є ліберальним колєктивістом“, сказав мені один з нових міністрів. Парадоксальна, але зрозуміла сполука слів.

Між американським новим напрямом і російськими комуністами суттєвою ріжницею є те, що Рузвелт і його друзі не стараються накидати досконалої економічної системи і не вірять, що б така могла існувати. „Ми, кажуть, не маємо симпатії для етатистичних плянів, які з наївним довірям приймають, що вимоги життя є подібні до передбачувань нашого ума. Крок за кроком слід поступати вперед і кожного дня підготовляти працю на завтрішний“. Вони хотіли б примінити в політиці наукові методи. Та вони їх не потверджують; вони лиш експериментують. Це, пише теж Рексфорд Тагвел (Rexford Tugwell) експериментальна поведінка, яка лиш відріжняє ту адміністрацію від тих, які її попереджали. Думаю, що не є пересадою казати, що це саме та нова поведінка, яка цілій нації дала сміливість, довіря й енергію“.

Якщо це правда, так це було б незвичайно інтересним феноменом можливости порушування мас так само реалістичними образами, як і містичними твердженнями. Колись писав Мр. Бальфер (Balfour): „З сумом приходиться ствердити, що лише ентузіясти можуть порушувати маси, бо ентузіясти майже все є придуркуваті“. Якщо Тагвел вірно бачить і якщо охота чесного експериментування змогла викликати в Зєдинених Державах тривкий ентузіязм, так там доконалась велика подія в історії політики.

Все ж таки можна запитатися, як довго і доки та терпеливість, зроджена недолею, протиставитиметься відновленому добробутові чи повторюваним стратам. Тільки час може принести відповідь. Але певним є те, що вільним людям під цю пору предложено оригінальну віру.

Коли новий напрям відкидає ідею строгого пляну і приймає тверду конечність крок за кроком посуватись вперед, так, значиться, думає чи радше сподіється, що людина одного дня зможе в економічному світі діяти так само, як у світі фізичнім. „Це ж ясно, пише Вальтер Ліпмен (Walter Lippmann), найбільш світлий американський ессеїст, що ми входимо в вік, в якому свідомий і розважний в людських справах провід є конечний, неминучий... Ідея, що суспільний лад може і мусить бути завершений, закорінився в умах народів... Ця ідея є більшою від кожного іншого з грубших і примітивних досвідів, підніманих під цю хвилю в ріжних частинах світу. Вона відбігає від комуністичної спроби москалів, фашистівської спроби італійців і демократично-капіталістичних експериментів американців та шведів. Знання людських справ можна добути лиш довгими зусиллями, спробами і помилками, твердою дисципліною досвіду. Це не так просте завдання як те, довкола якого товпиться людство. Це не є питання, яке розвяже пятилітка чи новий напрям... Ніодна нація не дозріла до такого завдання. Демократії поставили собі за точку амбіції зорганізовану громаду на довго перед достаточним зорганізуванням себе для сотворення такої громади. І це природний хід подій, що ідея довго жевріє в уяві, доки може бути зреалізована".

Коли, в 2033 р. в Чікаго промінь Арктура освітить ярмарок двохсотліття, тоді може американці будуть могли обходити після століття матеріяльного поступу, століття соціяльного поступу.

* * *

Чи Америка здібна до цього завойовання самої себе? Яких духових перемін доконала криза? Трудна на це відповідь, бо ніхто не знає, чи ті переміни є тривалі.

Американці є й на далі молодим народом. Від молодости питомі для них скорі рухи, смак для авантюр, любов змін. Багато американців не дуже то й розуміє програму Рузвелта; полюбило його, бо видається їм новим.

Маси лишились наївними, легковірними і мало просвіченими. Навчання є елементарне, школа поверховна і навіть університет невдоволяючий. Але хоч як повільною є еволюція тієї культури, вона є помітна. Американська еліта, впродовж тих десятьох останніх літ, перейнялась здоровим реалізмом. Пуританізм є у відвороті, а ті романтичні величі, які колись міг мати, нині не є нічим більше, як небезпекою. Кінець прогібіції це велика програма пуританізму. Сентиментальні нісенітниці, що так довго пишались в оголошеннях, фільмах, популярних „magazines", серед звань політичної віри, розбила на кусники іронія молодого поко-

ління. Сукцес такого журналу як Time є помітний. Те, що тижневик тієї міри, тієї точности, тієї свідомої рішучости має наклад чотирьох сотень примірників, це відрадне явище. Що поважний, безсторонній і чесний журналіст як Вальтер Ліпмен тішиться таким авторитетом, це друге явище. Що фільм, як Président Fantôme, сатира політика — шарлятана, театральних партійних зборів, вічних цитатів Лінкольна: „Влада народу, через народ, для народу", що такий фільм тішиться сукцесом, це знак часу. Іронія не є вірою в самій собі; вона є корисна, щоб покласти кінець передавненій ідеольоґії і зробити місце наступній.

Криза здавила, хоч на якийсь час, божевільний індивідуалізм, який спершу довів до розцвіту, а опісля до руїни ці країни. Помилкою було не бачити в людині нічого над еґоїзм і суперництво. Впродовж довгих діб людство жило серед режіму кооперації, корпорації. І нині може це робити. Я далекий від наївности думати, що в чотирьох чи пятьох літах нужди можна нагло переформувати Америку. Вона забуде. Вона вже забуває. Але й память не є нічим іншим як сумою забуття. Досвід Рузвелта переживе без сумніву зміцнення центральної влади, яке було конечним. Декотрі країни терплять з приводу пересади правління. Ця терпіла, бо нею за мало правили. Вашінґтон, під новим режімом, добув великий престіж і тривалу силу.

Новість? — каже багато европейських критиків. Що такого нового в режімі Рузвелта? Інфляція? Дійсно, велика новість! Ми на власній шкірі переконались про те. В пятнадцятому столітті королі відкликувались до інфляції, коли обмежувались доходи. Американський напрям New Deal звів доляра з 25 на 18 франків? Наш старий европейський напрям спровадив франка з двадцятьох на чотири су. Інфляція? Це ані слава ні сором, але напевно нічого нового. Сольон практикував інфляцію й атенці обжаловували його за спекуляції на подорожінню землі. Прочитайте Плютарха.

Новість! Що ж тут нового? Industrial Recovery Act? Управильнення годин праці? Воно існує у нас від пятдесяти літ. Інтервенція держави в спорах? Це ж старовинна доктрина наших соціялістів. Farm Act? Державна акція для влекшення обтяжених гіпотечними довгами фармерів? Це доктрина Тиберія Ґракха, 160—133 перед Христом. Новість. Що тут нового? Професори при владі? У нас Еріо, професор літератури і Далєдіє, професор історії. Що ще? Вільна продажа пива? Наші бари розкинені по всіх бульварах. Усталення цін? Грошева господарка? Подібні доктрини двадцять разів голошені в Европі, десять разів експериментовані, десять разів признані фалшивими. Це правда, що молоді американські економісти вміють майстерно розвивати старовинні теорії блискучих фраз, які притягають недотеп; але коли покупець вертає до себе, розгортає на самоті свій пакет „нових" правд, відкриває, що продавці накинули йому під високим тисненням старі мотиви соловіїв політичної економії.

Може Америка дійсно мусить на шляху своєї історії перейти багато авантюр, знаних вже старим народам Европи.

В людських відносинах не те нове, чого ніколи не зроблено, а те, що в означеному моменті приносить відносному організмові потрібну поміч. Програма Рузвелта вернула американцям, в хвилині сумнівів у себе самих, віру в можливість ділання. Він вернув демократії, в хвилині деґенерації, розуміння авторитету. Авторитетові, в хвилині ґеґенерації в демаґоґію, наказав пошану для свободи. Вперше не революційний голова держави відмовився признати цей невиносимий скандал, що мовляв: обильність добра, побіч нужди, це неминуче право природи. Спробував примінити свою країну до нових умовин продукції і ввести в життя політичні методи, які в фізичному житті дали великі висліди. Увінчаються ці спроби успіхом? Ніхто не знає. Завдання це нове, не пересічне, може неможливе. На кожний випадок матиме велику заслугу, що не зневірився в державу серед страшних обставин.

З французької мови переклав

І. Черкавський.

М. Лучицький.

Вплив жидів на сучасне письменство й культуру.

Недавно принесли часописи вістку, що заступником комісаря освіти на радянській Україні став тов. Ізраїль Хаїт. Очевидно єврей, очевидно й єврейська буде по духові його діяльність. А що заступник міністра це звичайно властивий спірітус аґенс, отже аж тепер правління УССР матиме освіту справді „радянську", а не якусь там ухилову.

Коли розглянемо (за радянськими джерелами навіть, як прим. велика книга Лейтеса-Яшека п. з. „Десять літ радянського письменства на Україні") новіших радянських письменників, котрі пишуть українською мовою, то по виелімінуванню великого числа ано- і псевдо-німних плотиць серед асів того письменства найдемо багато призвищ та облич родом з „палестинської шляхти" й чимало активних членів Червоної Армії та Г. П. У. (чрезвичайки). „На кашкеті в мене зірка пятикутня, а у серці тьма" — признається чекіст В. Сосюра (тепер поет). В ҐПУ. служив активно М. Скрипник, один з перших членів радянського правління на Україні, — довгий час міністр освіти, академик, письменник і т. д. В Черв. Армії працювали дальше письменники Сава Зах. Божко (белєтрист), Антін Васильович Дикий (поет), Микола Хвильовий (белєтрист), Олесь Досвітній (белєтрист) і б. і. Активно служить досі в ГПУ. поет Михайло Шульга-Шульженко. На „секретних сотрудників" ҐПУ. годі напевно вказувати; певне одно, що серед них чимало письменників. Ось прим. такий спец від „остеріґання" як Андрій Хвиля. Коли від якогось з українських компиcьменників завіє цебулею антисемітизму чи іншого якогось ухи-

лу, зараз тов. А. Хвиля „остерігає“ даного типа в офіціяльних часописах. А таке „остереження“ це одно з денунціяцією. Так А. Хвиля „остерігав“ прим. М. Хвильового... А зараз по „остереженню“ прийшли допити, виключення, бойкот і... покаяння.

Найпевніші, найліпші й найбільш могучі „українські“ письменники жидівського роду. З-поміж них згадаємо: Левон Ляйн (автор „екранізованого“ роману), Л. Френкель (драми і проза), Раїса Троянкер (вірші), Лібер Рабинович (вірші), Д. Ліберман (оповідання), К. Карий (інші псевдоніми: Каштан, Карий; дійсне призвище Розенкранц, Андрій Володимирович — пише драми), Кость Котко (дійсне призвище М. Любченко, пише сатири й гумористики), Леонід Первомайський (оповідання), Борис Тенета (дійсне призвище Б. Гурій, оповідання й вірші) та б. і. Справжніми китами щодо значіння і впливів є два жиди: Володимир Коряк, історик нової літератури і літкритик та А. М. Лейтес, літ. критик. Останній організував „Всеукраїнський (!) Союз Письменників“ і був його першим секретарем. Оба вони силою своїх впливів у раджурналах справжні диктатори літературної критики на радянській Україні.

Цікава річ, що й на галицькій Україні чи не найважнішим викладовцем більшовицької правовірности для комуністичних часописів є жид Людвик Розенберг (псевдонім Чорній, бувший СС.). Він справді офіціяльно ніде не виступає, та всі знають, що його роля дуже важна в комуністичній акції на галицькім терені. Самбірський процес здеконспірував його ролю: Розенберг був тим, що на зїзді в Харкові спротивився спільній праці комуністів з Дм. Палієвом та Індишевським. Цікаво, що в „Нових Шляхах“ серед т. зв. „письменницького молодняку“ виступали ріжні жиди, прим. Р. Кантор. Жидівський тон його писань видно в повнім хули вірші: „Манастирська елєгія“ (Н. Шл. 1931, ст. 327), і інших „поезіях“ прим. „Макдональда Гітлер чубить“ (тамже ст. 102), згл. „Божественне“ (тамже ст. 195), де читаємо:

... „Ми боги... як схочем.
... „Ми S. O. S. вже хутко скреслим...
... „Покликан катом буть...
... двоногий боже,...

і т. д. Сама хула й безвірницька лайка. Застановляє й те, що в „Нових Шляхах“ серед перекладів з чужих літератур форсовано жидів, прим. Артура Шніцлєра („Зелений Какаду“; сам А. Ш. гнилий декадент з нахилом до т. зв. сальонового соціялізму), Бернарда Ґрасе, Гуго Гофмансталя (пів-жид), Юліяна Тувіма, К. Гіршмана, Нахмана Бліца, М. Розенфельда, Соні Гайферман, Ш. Черніховського, Аліни Лян і б. і.

Цікаве й те, що величезні видавничі підприємства „Чайка“ у Відні та Оренштайна в Липську були перше пів, друге зовсім у жидівських руках. „Чайка“ форсувала протихристіянську белєтристику щиро жидівсько-масонського покрою. Оренштайн побіч українських клясиків форсував Маркса, Кавтського й і. основоположників жидівського плоду: соціялізму.

Добір белетристики в одній поважній українській газеті теж щиро жидівського духа.

Ніякої протижидівської статті майже ніяка українська ґазета вам не видрукує, бо „не випадає"...

Примірів на зажидження української літератури й фільосемітства нашої преси можна би навести багато більше, та місця мало. На всякий випадок „остерігаю" як Андрій Хвиля: газова невидима атака йде!

„Потішаюче": гляньмо, що діється в поляків. Недавно почали друкувати деякі ендецькі часописи спис жидів, які пишуть по польськи. Ось частина першої „транші" тої ізра-еліти польського письменства й журналістики. Бельмонт Леон (повісті, кримінал і порнографія), Брайтер Еміль (критик), Бжехва Ян (Лесман, поет), Гридзевскі Мечислав (Гріцгендлер, редактор „Вядомосьці Літерацкіх"), Гемар (Гешелес, автор куплетів і ревій, порнограф), Ямпольскі Влодзімєж (Ямполлер, літерат), Єллента Цезари (Гіршбанд, критик і повістяр), Калляс Анеля (Корнгут, повісті, порнографія), Корчак Януш (Гольдшмідт, повісті), Конар А. А. (Кіндерфройнд, повісті), Кшивіцка Ірена (Ґольдберґ, повісті, сексуалізм і кримінал, співробітниця „Лігі Свядомего Мацєжиньства"), Лесьмян Болеслав (Лесман, поет), Мар Ян Ст. (Левін, порнограф), Наглерова Гермінія (псевд. Й. Стич, повісті), Ортвін Остап (Каценелленбоґен, критик), Покер Джім (Ґольдман, сенз. повісті), Раорт (Раппапорт, гуморист), Слободнік Влодзімєж (поет, рецензент, драматурґ, куплети й ревії), Тувім Юліян і Ірена (вірші, ревії, куплети), Васовскі Юзеф, (Вассерцуґ, санаційний публіцист з „Епоки", професор журналістичної школи), Ват Александер (Хват, комуніст, поет і перекладчик), Вінавер Бруно (комедії, популяризатор „науки"), Вітлін Юзеф (пацифіст, поет), Загорска Стефанія (реценз. фільмів у „Вяд. Літ."). Усіх разом 84 призвища. Асе має бути щойно „перша транша"!...

Щиро польські призвища поприбирали, аби закрити своє походження... Та воно всетаки вилазить: конвертитка Ганна Загорска не може стравити хамського племени гайдамаків і в своїх щиропольських повістях солідно нас пацифікує...

На таку деконспірацію жиди дуже обурилися. Жидівський тижневик „Опінія" приніс зараз статтю жидівсько-польського поета Романа Брандштеттера п. з. „Ліста проскрипційна". Багато обурення, пози, блюфу, „авто-да-фе", інквізиції і т. п. І врешті... дальше доповнення спису жидів у польській літературі. Ось вам ще, мовляв. Мати Міцкевича (а також і його коханка) були з жидівського роду, те саме мати Словацького. Славний сатаніст А. Чиньскі — жид. Жиди: Клячко Юліян (Єгуда, Ляйб), Ян Єленьскі („чолови польскі антисеміта XIX веку"), Зиґмунт Крамштик, Ернест Луніньскі (Дайхес), Броніслава Найфельдувна, Міхал Балуцкі (повістяр), Антоні Лянге і ще 60 інших призвищ.

Не була б це ще превелика трагедія, якби не те, що майже вся польська преса — цей пан прилюдної опінії — находиться в жидівських руках. Отже для приміру: „Ilustrowany Kurjer Co-

dzienny“ (знаний з україножерства; редактор Леон Рубель, жид — Маріян Домбровскі тільки фігурант) і цілий його концерн: Tajny Detektyw“, „Tempo Dnia“, „Swiatowid“, „Na Szerokim Swiecie“, Wróble na Dachu“, і ін. Треба знати, що концерн ІКЦ. найсильніший у Польщі, а його видання найбільше поширені. Знову у Львові прим. в жидівських руках є „польські“ часописи: „Gazeta Poranna“, „Wiek Nowy“, „Chwila“, (бодай признається), „Ilustrowany Ekspres Wieczorny“ і б. ін. Найпочитніший літературний журнал „Wiadomości Literackie“ теж жидівський.

Догітлерівська німецька література була страшно зажиджена. Історик німецької літератури Адольф Бартельс у книжці „Die deutsche Dichtung der Gegenwart“ (Ляйпціг, 1921) в томі „Die Jüngsten“ називає цей період просто „часом сензаціоналізму й панування жидівства“.

Жиди так опанували німецькі літературні товариства, що прим. німецький „Пен-Клюб“ вислав на передостанній зїзд „Пен-Клюбів“ у Будапешті (мабуть 1932 р.) як представників від німецької літератури майже самих жидів; промовцем був жид-комуніст Ернст Толлер. Плянували німецько-французький зїзд під Верденом; представниками Німеччини на тім зїзді мали бути самі жиди: Фойхвангер, Кер, Людвіг (Кон) і Флям. На щастя прийшла гітлерівська мітла й вимела тих „німецьких культуртрегерів“.

Для католика недопускаємо бойкотувати жидів як культурних робітників задля причин, котрі подають гітлерівці: чистоти раси і т. п. поганських засновків. Але життєва практика показує, що жиди в більшості як носії культури є розкладовим елементом. Дуже добре схопив впливи жидівської душі на сучасну культуру славний католик, італійський письменник Джованні Папіні в своїй сатиричній книжці п. з. „Гог“. Міліонер Гог (гінс) вибрав на секретаря жида, дра Бенрубія. Бенрубі „родився в Польщі, початкову науку побирав у Ризі, докторат фільософії дістав у Єні, докторат фільольоґії в Парижі; викладав у Барсельоні й Ціріху“. Ґог вів цікаві розмови з Бенрубієм. Раз якось згадав про те, що жиди боягузи. Бенрубі не погоджувався на такий погляд. „Щодо духової відваги, то жиди не то що відважні, а просто зухвалі. Вони ніколи не були герої — як варвари, навіть за часів Давида, — зате перші з усіх народів спостерегли, що правдива вартість людини не в тому, щоб убивати подібних собі, а щоб вигострювати свій розум... Щоби (варвари) їх не винищували, вони (жиди) мусіли винайти орудники оборони. Тих орудників два: гріш та інтеліґенція... Фльорени стали їх списами, дукати їх мечами, фунтстерлінґи їх мушкетами, доляри їх гарматами.

...„Жид... в наслідок морального й містичного упадку Европи опинився в положенні одного з володарів землі... відлюдок з гетта став справді паном убогих і багатих.

...„Що міг зробити жид, топтаний і опльовуваний, щоби помститися над своїми ворогами? Принизити, оплюгавити, обезличити й у порох замінити всі ідеали „ґоя“, знищити вартості,

завдяки котрим може існувати християнство. І справді, коли вглянете глибше в справу, побачите, що жидівський інтелєкт уже від віків нічого іншого й не робив, лише підкопував і захитував колюмни, що підпирали будову вашої думки, ваших найдорощих вірувань. Від хвилини, коли жидам стало вільно свобідно писати, вашому цілому духовому скелетові грозить завалення.

„Німецький романтизм підніс ідеалізм і регабілітував католицтво; та ось прийшов малий жидок з Діссельдорфу, Гайне, й відразу почав злобно і злорадісно живо глумитися над романтиками, ідеалістами, католиками...

„Люди завжди гадали, що політика, мораль, релігія, мистецтво це найвищі вияви духа, які не мають ніякої лучности з біржею чи жолудком; та ось прийшов жид з Трієру, Маркс, тай каже, що всі ті дуже ідеальні речі виростають з почви й гнойовища найнижчої економіки...

„Ввесь світ уявляє собі людину-генія як божеську істоту, а злочинця як потвору; і знов являється жид з Верони, Льомброзо, та доказує вам ясно як на сонці, що людина-геній це напів божевільний чи там епілєптик, а злочинці ніщо інше, як пережитки наших предків, отже наша близька родина...

„Наприкінці 19-ого століття Европа Толстоя, Ібсена, Верлєна пишалася собою як одною з найвеличніших епох в історії людства; та прийшов будапештенський жид, Макс Нордав, і наче забавляючись пояснює вам, що ваші славні поети це деґенерати, а ваша славна культура основана на брехні...

„Кожний з вас пересвідчений, що він нормальна й моральна людина; та ось представляється вам фрайберський жид з Моравії, Жигмонт Фройд, і відкриває, що в найбільш чеснім і в найбільш дистинґованім джентельмені криється якийсь дегенерат, збочений родоложник і вбийник...

„Ще з часів „Науки любови" і плятонічних труверів ми звикли глядіти на жінку гей на якогось бога, як на щось совершенне; та ось тоді втручується віденський жид, Вайнінгер, і науково та діялєктично викладає, що жінка негідна й гидка істота, пропасть нечистоти й підлоти...

„Фільософи й уся інтелігенція завжди гадали, що розум єдиний засіб добути правду й шукати її найбільша почесть для людини; та ось встає паризький жид, Берґзон, і своїми ніжними й геніяльними аналізами валить першенство розуму, зрівнює з землею тисячлітню будову плятонізму й вирішує, що концептивна думка невсилі охопити дійсність...

„Майже скрізь розглядають релігії як вислід подивугідного співробітництва між Богом і найвеличнішою здібністю людини; та ось жид зі Сен-Жермен-ан-Лєй, Соломон Райнах, береться вам доказати, що релігії ніщо більше лиш останки стародавнього табу дикунів, прогібіційні системи з ніжними ідеольоґічними надбудівками...

„Ми гадали, що жиємо спокійно в устабілізованім і впорядкованім світі, котрий має тривкі підстави в часі й просторі, що

були для нас чимось ріжним від себе й абсолютним; та знову виходить ульмський жид, Айнштайн, та усталює, що час і простір одно й тесаме, що нема абсолютного простору ні часу, що все основується на вічній відносності (релятивності), отже будова старої фізики, гордости новочасного знання, повинна бути зруйнована...

...„Можна цей спис продовжувати. Не кажу вже про політику, де диктатор Бісмарк мав за противника жида Ляссаля; де Глєдстен бачив як його переміг жид Дізраелі; де Кавурова права рука був жид Артомо, Клємансова жид Мандель, Лєнінова жид Троцький.

„Вважайте, я не подав імен неясних або другорядних індивідуальностей. Сьогоднішня інтелєктуальна Европа є в великій мірі під впливом або, коли хочете, під протекторатом великих жидів, котрих я вам назвав. Роджені серед найріжнородніших народів, віддані найбільш ріжноманітним дослідам, вони всі — чи це „німці“, „французи“, „італійці“, — чи вони математики чи поети, антропольоги чи фільософи, — всі вони мають одну спільну вдачу, одну спільну ціль: піддати в сумнів признану правду, принизити те, що нагорі, занечистити те, що видається чистим, захитати те, що видається сильним, вкаменувати все, що досі шановано.

„Ось розкладаюче ділання отруї, котру ми дестилюємо від віків, ось велика жидівська пімста над грецьким, латинським, християнським світом. Греки зробили з нас посміховище, римляни здесяткували нас і розігнали, християни нас катували й грабували; та ми — надто слабі, щоб узяти пімсту силою — ми почали завзятий наступ, що підгризає підвалини, на котрих стоїть ваша культура, народжена від Атен Плятона й Риму, цезарів і папів. І наша пімста вдається. Як капіталісти пануємо над фінансовим ринком в часі, коли економіка є всім або майже всім. Як мислителі пануємо над інтелєктуальними ринками, помалу підчервлюючи старі вірування, релігійні чи мірські, обявлені чи ляїцистичні релігії. Жид зєдинює в собі дві найстрашніші крайності: він деспот в ділянці матерії та анархіст у ділянці духа“.

Кожний день, кожна важніша подія стверджують правдивість слів Бенрубія. Малих виїмків з правила, жидівських щирих конвертитів, годі рахувати; вони тільки стверджують загальне правило. Терпіти розкладові елєменти в живім орґанізмі християнської культури Заходу — годі. Та й католицька релігія ніколи не забороняє нікому справедливої оборони своєї власности.

Ми — українці в Галичині — не дуже ще піддалися духові земляків Бенрубія й час нам іще пригідний, щоб усвідомити собі грозу невидимої газової атаки, заложити маски й одягнути охоронний одяг. А місця, де бризнули краплини духового іпериту, посипати хльоровим вапном. Творити українську культуру на засновках католицької Церкви, а всім розкладовим елєментам виповісти рішучий бойкот!

М-р. П. Ісаїв.

Корінь криз і вихід з них.

Про сучасні кризи, головно економічну кризу, пишуть дуже багато і подають ріжні їх причини. Одначе мало хто доходить в своїх писаннях до найглибших причин, до коріня криз. Більшість авторів подає факти, які є радше наслідками, чим причинами, які при добрій людській волі повинні спричинювати явища, якраз противні до криз. Щоби переконатися про це, перегляньмо і зіставмо явища, що мають бути, на думку многих, причинами економічної кризи.

Найважніша з вказуваних причин — це гіпертехніка, яка викликала гіперпродукцію. Винаходи моторів, парового (1765 р.), бензинового (1837 р.), електричного (1867 р.) і мотора Дісля (1897 р.) дали нам вік гіпертехніки. Після обчислень працюють тепер в світі мотори зі силою 2-ох міліярдів механічних коней (HP). Два міліярди — це якраз число всіх людей на світі (докладно: в 1928 р. було всіх людей 1.913,500.000, а в 1933. р. згідно з усталеним приростом поодиноких частей світу слід приняти число 2.043 міліони). Отже на кожну людину, навіть дитину, припадає один механічний кінь (HP), що стало на неї працює[1]). Табун двох міліярдів механічних коней брикає по світі і своїми копитами відганяє міліони людей від варстату праці.

Сила моторів, використана в промислі, дала в короткім часі гіперпродукцію. По світовій війні т. зв. волюмен продукції (скількість всіх продукованих товарів) збільшився 4—5 разів, а консумція, що правда, в перших роках по війні збільшилася, і то лиш на 10%, але зараз вернула до передвоєнного стану, а від 1929 р. впала понижче передвоєнного рівня. До зменшення консумції причиняються десятки міліонів безробітних в поодиноких краях та зменшення платні працівникам в наслідок використання механічної сили. Через це твориться circulus vitiosus, бо спадок ціни товарів коштом робітників задля впровадження машин зменшує консумцію.

Гіперпродукція наступила також і в рільництві та звязаних з ним ділянках в наслідок хемікалізації і моторизації та плекання спеціяльних ростин. В часі світової війни німці винайшли таний спосіб добування з воздуху при помочі електричности азоту, потрібного як до вибухових матеріялів, так і до штучних навозів. Щоби фабрики амуніції оплатили себе, продукують багато штучних навозів, які зрівняли деякі піски з найліпшим чорноземом. Рільничі машини зменшили запотребовання вючних звірят до половини (н. пр. в Америці), а через те пасовища замінено на управну рілю. Плекання спеціяльних ростин збільшило їх видатність, н. пр. видатність цукрової тростини на Яві збільшено на 60% і вона

[1]) HP = horse power (по англ,) = сила коня = сила, потрібна, щоби 75 kg піднести на висоту одного метра на сек., або 1 kg на висоту 75 m на сек.

випирає бураки, а голяндська курка, що колись несла річно 70 яєць, нині через добір раси дає 270 і т. д. Все те викликало гіперпродукцію й обнизило значно ціну ріжних продуктів, а враз і ціну землі.

В торговлі поміж продуцента і купця та поміж купця і консумента втиснулася зі своїми величезними податками держава. Видатки на державу збільшилися через великий мілітаризм, воєнні довги і воєнні відшкодовання та збільшення державних апаратів задля більшого етатизму. (Деякі твердять, що держава, щоби дати 10 зол., мусить стягнути 40 зл., бо 30 зл. іде на кошти стягнення!)

Врешті чимало діє брак капіталу, спричинений браком золота. В порівнанні зі зростом господарської продукції, продукція золота не зросла в відповіднім розмірі. Багато золота втікло до Азії. Після обчислень в скринях і скарбницях Індій лишається річно золота на 1 міліярд франків і не вертає до обігу. Подібно й Хіни змінили свою монетарну систему і за її підклад замість срібла взяли золото, стягаючи його зі всіх сторін. Інші економісти не так нарікають на брак золота, бо все ж його добувають тепер два рази стільки, що перед війною, а підкреслюють натомість нерівномірне його розділення (1/4 всего золота світу стягнули Зєдин. Держави, а дальше Франція й Анґлія; інші ж не мають навіть на „позолочення“ своєї монети) та повільне його мандровання з одного місця в друге через брак довіря. Брак довіря потягає за собою брак кредиту.

Крім тих засадничих причин кризи вказують ще на такі як: наглий спад по війні цін, головно на споживчі товари, до якого не могли застосуватися скоро кошти продукції; дуже повільне приміненння поодиноких господарств до міжнародної господарської ситуації, головно до вибраних державами ріжних підстав для стабілізації своїх валют; трудноші в льокаціях гроша через розтяглість процентової стопи між коротко- і довготерміновими пожичками; кинення совітами на світові ринки великих засобів збіжжя, сирівців і півфабрикатів, по цінах нижчих коштів продукції (більшовицький демпінг); винагорода безробітних за те, що нічого не роблять, а часто й не хочуть робити; надто скорий інвестиційний розмах по світовій війні, створення власного промислу в Японії, Індіях, Хінах і т. д.

Ось менше більше всі подавані економістами причини кризи. Кожна з них без сумніву відіграла свою ролю в господарськім замішанню, що повстало по війні. Одначе вони всі разом не вияснюють ще ані обсягу, ані глибини т. зв. світової кризи. Бо всі вичислені причини можна звести до двох спільних знаменників: гіперпродукція у всіх ділянках і брак довіря. Гіперпродукція, себто надмір, обильність, завеликі багацтва причиною економічної кризи без дна і нужди без меж до людоїдства. Куріоз! Майбутні дослідники сучасности справді дістануть заворот голови.

Ріки світу течуть медом і молоком, а світ в розпуці, від продуктів тріщать магазини, а світ в боротьбі з недостатком, запаси живности йдуть з димом вогня або на дно океанів, а світ мре з голоду. Ось тому саме ті причини не вияснюють домінуючого явища наших днів. Глибших причин слід шукати деінде.

Чоловік складається з духа і тіла. Дух кладе своє пятно на всіх проявах людського життя, отже також і на господарських. Про вагу психольогічного моменту в економічнім життю переконалися більшовики на своїх колхозах. Цікавим є теж становище членів Фінансового Комітету Ліги Народів щодо причин кризи. Одні з них як Кассель і Стракош бачать причину кризи лиш в злім розділі золота, другі ж (більшість) висувають більше причин, як фінансового так і психольогічного характеру, а злу репартизацію золота уважають тільки за наслідок кризи, а не причину. Безсумнівно слушність по стороні останніх, що не замикаються в сфері чисто господарських явищ, але господарську кризу лучать з тяжкою моральною кризою і пошукують їх причин глибше й дальше. Щойно обі кризи разом взяті дадуть нам синтезу сучасного явища, яке світ, маючи на увазі тільки економічні моменти — не зовсім влучно назвав „господарською кризою“

Звязок моральної з економічною кризою зілюструють отсі приклади. Припустім, що громадянства світу стали чесними, характерними і моральними та придержуються строго християнських засад в особистім, громадськім і державнім життю. Всі державні мужі мають до себе і зобовязань в імени держави повне довіря, бо їх честь і мораль та мораль їх громадянств не позволять ломати підписаних трактатів. Такі державні мужі зобовязуються принаймні 5 літ не нарушити миру й договорів та на такий час роззброїтися. А що мають до себе довіря, справді держави виконують зобовязання, і $^{1}/_{3}$-ту, а в деяких державах майже $^{1}/_{2}$-гу розходів державного буджету, що йшла на військо, можна повернути на господарське життя, зменшити податки і т. д. І ряд важних причин кризи усунений. Не даром нині радять поважно наперід над розброєнням моральним, по якім щойно черга на мілітарне.

Ось другий приклад: Переняті до глибин душі християнськими засадами капіталісти, повні великої любови ближнього, задержують для себе зі свойого величезного майна потрібну часть на повне забезпечення вигідного життя собі й рідні — решта віддають для добра ближніх. Криза перестає існувати.

Тут саме корінь кризи. Безмежний людський егоїзм, погоня за майном без огляду на ближніх, а з тим нерівномірний розподіл достатків, згромадження незлічимих капіталів в руках горстки, побіч убожества міліонів. Брак етики й моралі господарського життя, а не брак засобів до життя, ось корінь лиха, ось корінь кризи.

Перегляньмо в часописах новинки, а сейчас збагнемо суть лиха: „В Монастирчу, повіт Жидачів застрілив один другого за

невіддання 50 сотиків“ („Діло“, ч. 272. з 16.X. 1933). Вістка коротка, але як же вимовна. Часописні звістки про того роду факти, вповні гідні ідеольоґії Донцова, стрічаємо часто. Підставмо на місце 50 сот. капітали, а одержимо міліони убійств. Хіба ж нині вже не тайна, що найбільше перли до світової війни фінансові потентати. Для жадоби зиску зі зброї, заліза, нітроґліцерини іграшкою було людське мясо 30-ти міліонів. А й нині за параваном роззброєневих нарад потентати капіталу. Кожне нове „фяско“ роззброєння — це натиски їх пружин. Факт, що по останнім маневрі Гітлєра в закордонній політиці деякі фірми доставили державам зброї на пів міліярда зол., далеко більше каже, чим всі заяви державних мужів. Зрештою, прочитайте кілька виривків з ідеольоґії моральної ґанґрини Заходу в „Націоналізмі“ Донцова... „Правдива мораль та, де „справедливости не має“, якої приписи червоніють наче пишна багряниця... від крови людей невинних“ (195 ст.) Моральним є місто, оспіване Сандборгом в поемі „Чікаґо“, місто свинарів і різників, гандлярів і шахраїв, бурливе, дике, галасливе місто, що розпихає всіх своїми широкими ліктями, в якім... різуни мордують і вільно прямують дальше, щоби знов мордувати“ (199 ст.). За Донцовом вторує безвусий Чернява: „Якщо помагає вам хтось, вишукуйте в тому ж часі найслабше його місце під удар[1]). „Добрий пястук це найбільший апостол правди й науки“ (стор 7). „Дошукуйтеся підступу й облуди зараз в починах яких-небудь зносин з людьми, аби не було запізно (166 ст.). „Свинство ніколи не шкодить“ (53 ст.) — Ось і шпиль „культури“ заходу, вицвіт її духа, що шириться й у нас, ось і суть сучасної кризи.

Лихо не в самій формі господарського устрою, а в його дусі. Проти самої господарської системи світу не виступив ані 40 літ тому Папа Лев XIII. в енцикліці „Rerum Novarum“, ані недавно Папа Пій XI в своїй „Quadragesimo Anno“, — але дуже строго напятнували оба Святіші Отці затроєний дух, що ним наскрізь пересяк капіталізм. Тверда непогамована жажда зиску, повна осоружного еґоїзму, заволоділа людьми, а необмежена вільна конкуренція довела до згромадження величезного майна, а з ним і деспотичної влади й економічної переваги в руках немногих. Та горстка, яка переважно тому лиш дійшла до багацтв, що найбрутальніше змагалась і найменше числилася зі совістю, та горстка почала про все рішати і боротись за перевагу в державі, перекидаючи рівночасно свої впливи на міжнародній терен. Про суспільну справедливість дуже мало було чути в господарських відносинах. Любови не знали тут зовсім, з дуже малими виїмками, що їх майже на пальцях можна було почислити. А хто її знав, густо-часто встидався про неї говорити.

„Звідки ж то жахливий упадок ладу в хвилі найбільшого тріюмфу орґанізації людства“?, — запитує визначний вчений Ферстер і дальше розважає: „Захід утратив Христа і то станеться

[1]) „На Сході ми“ стор. 196.

причиною його згуби“ — каже Достоєвський. Розстрій огорнув найвищі осередки ладу і праці. Але люди сліпі на справжні причини, бо мова тих причин незрозуміла для чоловіка сучасности. Представники Церкви говорять: Де Бог Отець, Бог Син і Бог Дух Святий не царюють, там світ розпадається в атоми. Але сучасний чоловік так оглушений галасом довкруги попиту і подажі, що невидимі сили, — підстава всякого реального життя — не доходять до його свідомости. Жиють вони в його памяті як спомини днів дитинства, котрі бліднуть, як білі вітрила корабля, що відпливає на тлі неба й вод“.

А на іншім місці пише той великий вчений: „Для розвязки великанської проблєми сучасности брак нам взагалі сил релігійних, моральних і інтеллєктуальних. Міліони розшалілих еґоїзмів протиділає собі в анархістичний спосіб, кожний хоче мати, а ніхто не хоче давати. Нема вже жадних обожаних осередків, довкруги яких виключно може кристалізуватися громадянство. Що для одного є суттю і джерелом всякого здоровля, то другий уважає за патольоґічний обяв, в що один вірить як в святу правду, то другий переслідує як блуд, ворожний культурі. З такого стану речей пішла духова розперезаність суспільности, опісля політична, а наконець економічна. Хаос, повний чинників, що його розсаджують, держиться ще якийсь час в карбах за поміччю інтересів і цілком зовнішних сил. Тимчасом, ще всьо звязане взаїмним ожиданням і зобовязаннями, тимчасом ще кружать векслі, уділяється кредиту і доставляється товари, — але чим більше внутрішний моральний хаос проявляється на зовні, чим більше загрожує всякій певності, тим скорше зближається день, коли під впливом страху один затримає свої товари, другий свої гроші, коли нагло всьо лишиться без вартости і коли вибухне загальна паніка, яка може завалити цілу т. зв. світову господарку. То було би ніщо інше, як лиш природний і неминучий кінець людської суспільности без Бога“.

А Давид Штраус ще в часі перших великих тріюмфів новочасної природничої науки писав: „На мешканеву нужду засудили старого Бога. Для технічно-науково-природничого розуму з його лябораторійною методою Бог був якоюсь вибуялою гіпотезою. Той розум не міг поняти, що для людства ідея Бога в вищій сфері означає те саме, чим н. пр. в світі муравлів є великий, всім керуючий конструктивний інстинкт: в ідеї Бога, в карнім звязку з творчим Духом, повертає чоловік від стану відокремлення і матеріялізму до духового осередка всего добровільного ладу в світі і черпає з нього думку, чин і здібність самовідречення... Тому й розпадаються людські суспільности без релігій. Оба явища маємо сьогодні перед очима: людство, що втратило релігійні фундаменти своєї єдности — і релігію, якої деякі представники в великім ступні втратили сили перепоювати християнським духом держави і громадянства. В обох тих явищах корінь сучасної кризи“.

Через пару останніх віків продавали люди свого Бога — тільки не за 30 срібняків як Юда, а за стоси — за гори золота, міліони, міліярди. І те золото новочасних Юдів зависло нині над світом як найгрізніша клятва. І той чоловік, що в останніх віках на місце Бога поставив золотого телця, на вид, як валиться вимріяна ним в снах гордовита піраміда, занімів з жаху і станув перед жахливою пусткою — без Бога і без золота!

В своїй енцикліці Папа Лев XIII., пятнуючи моральне багно духа капіталізму, вказав, що тільки по впровадженню християнських засад в господарське життя й ограниченню ними людських егоїзмів, покращають соціяльні відносини, що тільки коли на господарськім світі витисне своє знамя хрест, зникне душність і температура соціяльної гарячки. Кпинами й насміхом привітали енцикліку тодішні соловії реформ і потентати капіталу. Минуло ледви 40 літ, а кпини змінились в повторення тих самих думок і реалізацію їх в практиці. Доказ: Рузвелт і його акція. Американський генерал Джонсон, що з доручення Рузвелта веде цілу акцію реформ, писав: „Дотепер завелику частину доходу з господарства вжито на розбудову продукційного апарату, а замало його доходило до народньої маси, щоби їй дати змогу купувати випродуковані продукти“. Подібно писав і сам Рузвелт в своїй книжці „Погляд вперед“, виданій в часі обнимання ним урядовання, в якій закидає, що з попередніх великанських зисків замало оберталося на зниження цін, підвишку платень та розділ дивіденд. Споживача, робітника і посідача акцій призабули, а з зисків будували нові й непотрібні фабрики, які нині стоять мертві, без заняття“ (Кооп. Респ. ч. 10. 1933. ст. 1). Іншими словами, свого ближнього і любов до нього призабули цілком. Майже докладне повторення слів енцикліки „Rerum Novarum“. А предкладані Рузвелтом до підпису підприємцям зобовязання щодо зисків з продукції (скорочення дня праці і зменшення власного зиску при незменшеній платні робітників), це ніщо інше як змагання зобовязати капіталістів до добровільного обмеження власних егоїзмів. Ріжниця тільки в методах. Папа Лев XIII. хотів довести до того обмеження шляхом поглиблення християнських засад, Рузвелт хоче це саме зробити зобовязаннями, законами і контролею держави (дещо подібно поступає і соціял-націоналізм). Але зла людська воля вміє все обійти закон. Для санації відносин на дальшу мету треба людської доброї волі, до чого може довести тільки релігійність. Цього глибоко свідомий сам Рузвелт і деякі американські круги. Недавно часописи принесли таку вістку: „Визначні світські люди з Ню-Йорку зорганізували комітет, якого гаслом є „Всі до Церкви“. На чолі руху станули жиди, католики і протестанти, а запросили на покровителя през. Рузвелта (бо з урядових кругів вийшла ініціятива, П. І.). Завданням того руху спонукати американську мо-

лодь запізнатися з релігійними засадами, щоби їх придержуватися в практиці [1]). Ініціятори руху розпічнуть кампанію в той спосіб, що скличуть наперед прилюдне масове віче під голим небом на площі перед ратушем... Розголос для справи переняв на себе звісний підприємець Баррон Колієр і переведе її одночасно по цілій Америці від океану до океану". („Діло, ч. 282 з 26. X. 1933). А при отворенні XV. міжнародньої конференції праці в Женеві 28. травня 1931 р. міністр Сокаль виразно покликався на енцикліку Пія XI. „Quadragesimo Anno" та з натиском зазначив в своїй мові, що її напрямні повинні керувати міжнародньою організацією праці в новім періоді діяльности. Щораз частіше в економічних чи політичних журналах появляються статті, як н. пр. І. Бобжинського: „За католицизм чину" в „Nasza Przyszłość" т. XXXII (за вересень с. р.), які як засіб уздоровлення сучасних відносин подають впровадження в чин католицьких засад.

Так, треба було аж 40 літ (а звиш 60 від прийняття догми) і бездонної кризи, щоб світ повірив в непомильність Папи.

Коли на однім кінці світу кампанії й мітінґи з кличами „Геть з Церкви", на другім *якраз навпаки*. Бо на сході Евразії сумерк минулої епохи, а за проливом Берінґа вже світання нової. На Сході вечірнє червоне марево, а на Заході вже раннє зарево.

„Не можете Богу служити і мамоні. Тому говорю вам: Не журіться вашою душею [2]*), що вам їсти або пити; ані вашим тілом, у що одягнутися. Чи ж душа не є чимсь більшим від корму, а тіло від одежі? Глядіть на птиці небесні, що не сіють ані орють, ані не збирають у стодоли, а ваш Отець годує їх. Чи ж ви не варті много більше, як вони? І хто з Вас, хоч би як дуже думав, може додати собі зросту на один локоть?...... Отже не журіться, кажучи: Що їсти-мемо, або що пити-мемо, або в що одягнемося? Бо всім тим погани журяться: знає предсінь ваш Отець небесний, що вам треба того всего. Шукайте ж перш Царства Божого і його справедливости, а се все доложиться Вам".*

Цілу глибину отих слів Св. Евангелії (Мат. 6,18) зрозумів світ щойно в XX. віці. Щойно величезний надмір багацтв зі своїм наслідком — бездонною кризою переконує людство про Божеське походження тих правд.

„Люби Бога Твого цілим серцем твоїм, цілою душею твоєю і всею думкою твоєю — це найбільша і перша заповідь. А друга рівна їй: Люби ближнього твого як себе самого.

---

[1]) Коли в Америці лунає гасло „Всі до церкви", у нас Донцов своєю ідеольоґією нічим необмеженого ніцшеанського хижацтва, аморальности і безмежної розперезаности пристрастей відганяє молодь від Церкви і хоче викорінити християнський світогляд як ворожий його ідеольоґії. В нас все спізняються на пів віку.

[2]) В значінню: життям.

Щойно в останніх днях звернули увагу економісти на ці найбільші заповіди і зрозуміли, що вони для людства тим, чим вода для риб, роса для квітів, а сонце для природи. Коли гасне сонце, наступає тьма.

„Да прійдет царствіє Твоє“...

Глибінь цих слів щоденної молитви, — так часто повторюваних, а так мало зрозумілих для людей смеркаючої епохи — збагнув сучасний світ і як блудний син починає шукати в них розвязки світових проблєм.

С. Лишкевич.

„Між двох сил“.

(Оцінка книжок 95 грошової „Укр. Бібліотеки“).

Нема сумніву, що головна причина, чому маси не купують української книжки, це її дорожнеча. Пересічна ціна 10-15 аркушевої книжки в Галичині 4 зол. На таку суму ні селянин, ані робітник ніяк тепер не спроможеться.

Коли взяти за примір поширення книжки в поляків, то побачимо, що їх дорожчі книжки мають 3—4 тисячі, а дешеві — 95 грошівки — до 40 тисяч накладу. Те саме бачимо скрізь по всьому світі.

Друга важна причина, чому наша книжка не йде в маси, це її зависокий рівень відносно до інтелєктуальних зацікавлень масового читача. Пересічний масовий читач вимагає від книжки не високих естетичних вартостей, а перш за все того, що дає йому змогу відірватись від сірої буденщини, отже цікавої фабули, сензації. Коли для порівнання глянемо до статистики польського читацтва з 1931. р., побачимо на першому місці Жеромського, на другому Сєнкевича, на третьому Марчинського. Перші два завдячують свої перші місця мабуть примусовій лєктурі в школах. Виходило би, що на першім місці щодо почитности в масах стоїть Марчинський, дуже плиткий автор кримінально-порнографічних повістей, щось наче сьогочасний А. Діма старший. І таке діється не лише у поляків, але й у німців, французів і ін. народів. Анальогія до почитности колишніх апокрифів та повістей і непопулярности аскетичних творів.

Такий „дух часу“, та не можна його моральним людям вповні використовувати, бо зійшли б на дешевих порнографів. Але і не можна його легковажити, як це роблять головно католики, прим. наші ОО. Василіяни (на 160 книжок, виданих ними впродовж 30 літ, найдемо ледви кілька повісток у християнськім дусі; вся решта це популярно-аскетичні твори).

Зі сказаного слідує, що під цю пору найкращим популяризатором є дешева цікава книжка. Тому треба би справді щиро привітати почин знаного в нас видавця жовтої преси п. Івана Тик-

тора, видавати 95 грошову „Українську Бібліотеку“. Щоб дотримати цієї низької ціни, треба деякої стандаризації: отже кожний том не сміє виходити поза вісім аркушів 16⁰, не може бути друкований на знаменитім папері, ну й автор не може бути добре оплачуваний. Ті три чинники доповнює ще й найважніший: книжка мусить мати великий наклад, бодай 5 тисяч примірників. Добрий бизмесмен п. Тиктор усе те знає й відповідно до того виглядає його „Українська Бібліотека“: ніякий том не переходить 128 сторін друку, наклад 5 тисяч, автори або небіщики або майже ґратісові, папір лихий, обгортка дуже рідко вартісна, хоч яркокольорова. Коли якийсь твір переходив би 128 ст. друку, то видавець його „притинає“ до демократичного рівня інших; тах зроблено з твором „Опанас Тятива“ (мала шкода) і справді вартісною книжкою Г. Журби п. н. „Зорі світ заповідають“ (велика шкода!). Та всі ті прогріхи чи недостачі „Української Бібліотеки“ могли б сміло надоложити: дешевість і масовізм книжок та їх зміст. Дешевізм і масовізм є, але зміст?!.

Пан І. Тиктор книжки видає, але їх не редагує. Редакцію „Української Бібліотеки“ має п. Микола Голубець. Це дуже здібний публіцист, поет, белєтрист, історик і критик мистецтва, жовнір і чого тільки не хочете. Навіть повинен цього року справляти 25-ліття своєї письменської творчости, бо перший раз „друкували його“ в 1908 р.

Цей талановитий чоловік тепер — з приватних причин — православної віри, хоч родився й був до недавна католиком. У своїй автобіографії п. М. Голубець пише: „Дивлючися на мій літературний, науковий і денникарський дорібок, з перспективи двадцять пяти літ, з прикрістю завважую, що скількість стоїть тут у разячій диспропорції до якости: „Multa sed non multum...“ Вповні з тим погоджуємося; додали б тільки, що в світогляді п. М. Голубця — хоч він назагал „поступовий“ чоловік — якась дивна, майже китайська „консервативна“ остарілість. Коли вже майже всі наші небільшовицькі історіографи станули на державницькім становищі, в котрого основах лягли праці В. Липинського як історіографа, то спілка Тиктор-Голубець ширить в „Українській Бібліотеці“ дальше козакоманську й народовolецьку бридню з часів Данила Мордовця. Додавши до того духа богеми „Молодої (тому 25 літ) Музи“: мистецтво для мистецтва, сни української ночи, тримбітання сердечних струн, годину сумерку, порядних дівчат разом з Маццінім, — дістанемо „світогляд“ з 1933 (!) року, пропагований „Українською Бібліотекою“. „Читач, що памятає видання „Наших героїв“ з 1908 року, має враження, що ось встав із гробу „гайдамака“ Михайло Петрицький і до спілки з молодомузцями продовжує своє видавництво...

„Наша церква почитає якихсь грецьких, азійських, африканських і, Бог зна, яких праведників, а своїх рідних мучеників за руську віру, на жаль, зовсім не згадує... Найбільшими без сумніву героями були козаки...“ писав Орлик у книжці „Наші герої“ видання М. Петрицького в 1908. р.

„Не знаю, зле чи добре, але не на наших княжих воях, не на варягах кріпиться наша стихія там, над Дніпром. Козаччина, вільна і бутна; оце наша стихія там. І тут мусіло б бути те саме. Нам треба дуже довго і дуже багато руйнувати, щоби можна на румовищах будувати щось своє без решти... Хто змагає до волі, той може й мусить починати з анархії...“ пише п. М. Голубець в листопадовім випуску „Української Бібліотеки“ р. Б. 1933!

В 1933 р. „Українська Бібліотека“ видала 11 томиків, з того 6 „історичних“ оповідань: Д. Мордовця „Гайдамаки“ (2 томики), В. Радича „Максим Залізняк“ (2 т.), С. Даушкова „Опанас Тятива“ (часи князя Данила), І. П. Горишівського „Під прапори Хмельницького“. Деякі претенсії до „історичности“ має книжка М. Гоголя „Страшна помста“. На тих сім томиків аж 5 це переклади з московського. Ідеольогія тих 5-ти перекладів суто москвофільська та громило-православна. Їх герої не можуть погодитися з думкою „що ціла половина України... підлягає небезпеці насильного повернення в унію, а пізніше постепенно переходу з унії до католицтва“ (ст. 3, другого тому „Гайдамаків“). Отже єдиним захистом для „святої руської віри“ буде Москва, куди й звертаються ті „герої“ за допомогою. Найгірші люди це єзуїти, потім уніяти, потім жиди, і поляки (обовязково пани). Між поляками бувають щоправда виїмки, та їх добудеш хіба з-поміж вільнодумців („Максим Залізняк“). Гайдамаччина це була „революція... проти-панів-шляхти, католицьких ксьондзів, уніятів та жидів, які в подиву гідній гармонії працювали над тим, щоб... Україну замінити на страшне пекло гнету, визиску й релігійно-національної нетерпимости“—вияснює читачам у нашій уніятській Галичині редактор М. Голубець у розвідці, доданій до „Гайдамаків“ (ст. 93, 2-го тому). Гайдамаччину, навіть найгірші її прояви, апотеозується дальше в 1933. році, так як 25 літ тому, ба ще й витягається авторів з 50 років минулого століття і все те спокійно подається за кілька сотиків зарібку... українським масам. Такої „консерви“ не тягнув на світло дня навіть М. Петрицький, чверть століття тому. Та тепер це називається „патріотична“ робота п. І. Тиктора плюс п. М. Голубець. Цікава річ і повчаюча своєю анальогією: саме рік чи два тому назад більшовики витворили фільм п. з. „Коліївщина“, де теж пропагують такі самісінькі „ідеї“. Цікаве воно ще й тим, що переклади тих річей взяті просто з більшовицьких видань „Держвидату...“ Така то близька „ідеольогія“ видавців жовтої преси і більшовиків: матеріялістичний чи капіталістичний світогляд це тільки два обличчя того самого божка Януса-Маммона... З католицького й українського державницького становища твори Мордовця, Радича й Гоголя, видані в „Українській Бібліотеці“ треба рішуче осудити і збойкотувати. Оповідання Даушкова „Опанас Тятива“ грубо неісторичне, лихе будовою (славне стандартне обрізування) й повне наївностей (прим. князь Данило цитує Миколу Вороного!), та не має бодай небезпечного московсько-православного світогляду, отже від біди можна б його до-

пустити. На похвалу заслугує одно-одніське „історичне" оповідання в „Українській Бібліотеці"; це „Під прапори Хмельницького" пера І. П. Горишівського. Історичности в ньому стільки, що кіт наплакав; але є щира любов до рідного і приємна гутірка про цікаві пригоди двох школярів. Нагадує це оповідання В. Лозінського „Oko proroka", „Skarb watażki" й под. Добре випали ті місця, де автор описує втікачів і взагалі такі воєнні картини, які мабуть сам бачив. Назагал книжка надається для молоді, хоч її літературна вартість стоїть на невисокім поземі в порівнанні до такого прим. В. Пржиборовського у поляків.

Книжка „Син землі" у 2 томах „У. Б." пера пок. О. Турянського ніяк не надається до масового поширення. Це істеричне оповідання про любов селянського сина Куценка до графянки, річ абсолютно незрозуміла й нецікава для мас. Турянський проповідує тут садистичну ненависть до панів, пропагує пімсту й підпали (отже дальша „ідеольоґія" гайдамаччини), а при тім усім „добрі" подає в сумнів доцільність світу й Бога-Любови. Буття і всесвіт це для Турянського „всесвітне безглуздя й нужда всебуття". Читаючи ці істеричні фантасмагорії Турянського, маю враження, що в них зєднана розчіхрана душа В. Будзиновського („Стрімголов"), ненависть О. Бабія („Гуцульський курінь") і пяне божевілля Я. Цурковського. Атмосфера зовсім наче в літературній кнайпі, повна пяного диму, скриготу безбожної душі та бунту здеклясованого інтелігента... А при тій мішанині сентиментальности, а ля Немо-Збєржховський, комічні чисто паперово-журналістичні вислови — та акція наче Рінальдо-Рінальдіні...

Книжка М. Голубця „Вчорашня леґенда" це досить влучна спроба представити додії листопаду 1918 року. Цю книжку назвав би я навіть будуючою, як би не її внутрішне „ломання душі"... В М. Голубця дві душі: одна любить своє рідне, бачить правду і потребу боротися за неї. Друга всміхається глузливо з-поза очиць богеміста й у найліпшому випадку вміє ненавидіти. Отже і в „Леґенді" жовнір ЗОУНР М. Голубець нераз забирає голос і вчить любити-будувати свою хату-державність. Та цей голос любови-волі заглушує зараз богеміст Мольо: то своїм гайдамацьким шовінізмом і апотеозою ножа, то знов непотрібним еротизмом від Атляса випарів родом, то врешті скриготом а ля „straceńcy pierwszej brygady": самогубством покінчив не українець, а поляк, і то мабуть не з „патріотичних", а зовсім інших причин... Ідеольоґія, яку проповідує М. Голубець у „Вчорашній леґенді" так пронизана шовінізмом, що зовсім нагадує „щастя ножа й крови" Димитрія з „Вістника". Неонаціоналістичне поганство видно щораз дальше лятомізує, наче б справді з якоїсь масонської льожі, хоч 105 процентовці випираються „угодовців" з „Нового Часу".

Одинока справді високоцінна книжка з видань „У. Б." це імпресія-хроніка волинського села в до-і підчас-воєннім часі п. з. „Зорі світ заповідають". Авторка — цього року минає 25 літ її

літературної праці — Галина Журба станула в тій своїй книжці мабуть на верхах свого поетичного таланту.

Психіка персонажів повісти, описи акції й природи, мова забарвлена льокалізмами і перш за все щира правдива поезія — ось літературні цінності книжки Г. Журби. А й моральні її вартості неабиякі: це тенденція — не в злім значінню цього слова! — представити пробудження душі волинського селянина від руськости до українства, від чорносотенства до майже християнського наставлення. „Пересовується давня, як пожовкла книга, хроніка села. Події далекі, страшні, яких може й не було ніколи. Вітер на дворі казиться, жбурляє у вікна пригорщами снігу... Багато чудних, страшних казок... й не знати де казка, а де правда". Та ми віримо їм, віримо заворожені справжнім талантом, силою гою таємною, що зветься „поезія".

Це поезія душі українського мужика, що „гладив радісно голівки дитячі. Сміявся до дерев. Поглядом припадав до землі, обіймав її. Вона його привітала своїм мудрим супокоєм, ласкава та вірна". А діти „сміх сипали йому під ноги.

„Його сколочене серце, затроєне чадом смерти, наливалося мов колос пшеничний липовим медом лагідности й спокою.

„Обходив ранком межі, а думки його йшли попереду, як білі ягнята. Був сам мов ягня втишений, плохий, майже не знаючий про злочин війни, що десь котилася світами за муром синіх далечин.

Брів скибою, топився в ній. Кидав у свіжу ріллю жмені пшениці. Земля була тиха і мерехтіло проти сонця осіннє повітря".

„Зорі світ заповідають" це перлина нашої белєтристики й перлина одна-одинока „Української Бібліотеки" за 1933 рік. „Сонце як і торішнє. Лагідне, спокійне немов дитятко або ягнятко біле, пеститься до рук, ласкаво по обличчі лиже". А всі прочі книжки цеї неукраїнської бібліотеки це виплодки духа клясової ненависти, сваволі „татарських людей" та хаосу дикого степу православія й лібералізму богеми. І тому мусимо похвалити „Зорі світ заповідають", допустити „Під стяги Хмельницького", а все проче з „Української Бібліотеки" поставити справедливо поза межі того, що гідне аби його читали українські маси. На 11 книжок дві добрі, ось вислід ідеольогії видавця жовтої преси, редактора-богеміста і жажди гроша.

С. Шелухин.

Слова і факти.

(Докінчення).

В Енц. пропущено укр. письменницю Верещинську (М. Максименко), якої талановиті оповідання були надруковані в 1902-3 р. в Одеських збірках.

В Енц. Дніпровий поріг названо Сурським, а не вказано, що давніш він звався Сульським (Боплян) і Островним (Конст. Порфіроґенет). Сульський від латин. інсуля-острів. Немає й про подвійну назву Києва Самбаґом [1]). Відомості про Дніпро такі убогі, що не має нічого про те, що сплавом лісу плотами з гори задовольняється велика нужда в лісі всієї Придніпрянської України. За те вказано, що „Дніпром з півночі прийшли варяги". (Русь).

Про Судак не подано, що це давня грецька кольонія і що тут руський кн. Барвлин з „ратію великою рускою" і боярами за 100 років до леґендарного Рурика був походом і тут хрестився з ними. Не згадано і про Амастру, куди руський кн. з ратію зробив з України морський похід не пізніш 842 р., знов таки до Рурика. Так уникається того, що проти Рурикової леґенди, або проти шведського походження Руси. Чи не з тих же причин в інформаціях про Боспорське царство не подано, що на його монетах і в катакомбах були знаки тризуба. Не подано й про те, як і для чого Боспорського тризуба вжили татари.

Не згадано і про те, що київс. літоп. називає галлів-кельтів галичанами (Лавр., 1926, с. 4, Іпат., 1923, с. 4). Потрібно було б подати більше і про Македонію. У праці чеського вченого Куби читаємо, що він там чув, як македонка співала про високу гору й далеку милу, як у Максимовича, і що коло Солуня жили галли-кельти, од яких зосталися назви річки Галіка, м. галічник, населення галичнанці. Там же, як пише Ренан, знайдено монети арвернів з Галлії, які сусідували в Галлії з русинами.

Взагалі в Енц. помічається тенденція уникнути всього, що веде з Галлії й Панонії на Україну. Про багато звязків, відмічених і Грушевським, Енц. не дає ні найменшого пасма світла для живого зацікавлення тим.

В Енц. читаємо про Самару Дніпроау і Волжську, а про Гальську нема. Читаємо про Дін, а що він звався Сіліс, Дан, Дон, Рута, Рут (фран. route-шлях, курс, русло) і що в Британії аж два Дони, колись Дани, — ні звука. Читаємо про дві Альти, Ольти — коло Переяслава і притоку Дунаю, а про гальську, де жили русини, ні звука. Читаємо в Енц. про дулібів на Вол. й Побужжі та село в Галичині, а про Дуліби у чехів, сербів і річку Дулібу, нині Олівенто в гальській Італії ні звука. Що за страх і уникання! Наукова думка оперує над фактами і з фактами, приятелює з ними, а не боїться їх, досліджує, будить зацікавлення. В пресі недавно друкували, що українська молодь не знає української історії і не цікавиться нею. Хто в цім винен?

---

[1]) Про другу назву Києва „Самбат", появляються навіть окремі праці, як н. пр. праця проф. Гр. Ильинского: „Σαμβατάς Конст. Багрянородного" в „Збірнику на пошану М. С. Грушевського" (Київ 1928), де автор зіставив повну бібліографію праць, що випроваджують походження тієї иазви з ріжних мов: славянських, скандинавських, угорс., литовс. франконс. і т. д. З огляду на таке велике заінтересування тією назвою в укр. і чужій науці, присвяту їй окремих праць в укр. виданнях останніх літ і вагу походження тої назви для вияснення темних початків Руси — про неї повинна бути вістка в У.З.Е. *Ред.*

Ті історики, що самі бояться свіжої думки, нової ідеї, широкого схоплення явищ і держаться чужого мотузка та гасять зацікавлення. Укр. Енц. повинна б поборювати це.

Вказує ред. Рак., що я правник, а не історик. Так, це правда, але з цього більший сором історикам, що за них мусить працювати правник. Все таки треба дивитися не на те, хто пише, а що пише. Немає непрогрішимих ні правників, ні істориків, ні фільольогів, а зарозумілість бесервісерства нікого, в тім числі й істориків або фільольогів, не може добре рекомендувати. Вовк фільольог, а зробив добрі послуги антропольогії й етнографії, Даль лікар, а зробив добрі послуги фільольогії, Модест Левицький лікар, а добре вчив української мови. Український нарід утворив примовку: „Не питай, хто я, а питай, що я". Правник не менш за історика може зробити послуги для історії. В російських універ. правники студіювали історію в деяких відділах солідніше, як історики. Тому то в Укр. унів. в Празі історикам читають лєкції з історії два правники — проф. Лоський та проф. Яковлів. Як писав Бокль, історик повинен знати право, економіку й ін. науки. В Київському унів. історики слухали лєкцій з державного права, з історії права державного, цивільного, карного, церковного, політич. екон. та статистики разом з юристами, а складали обовязкові іспити з політ. екон. та держав. права або історії права. В Англії правник, по скінченні унів., щоб працювати як правник мусить зложити іспит з історії й літератури. Бувши членом Одеського Окружного Суду, я був членом ученого Історико-фільольогічного Тов. і членом ученого Общества Історії і Древностей. Було там тільки правників. Це вказує на їх інтереси. По запрошенню на Гоголевські свята я читав в урочистому зібранні Одеського університету доклад про Гоголя і цей доклад університет надрукував у своїх працях. Як Член Т-ва Іст. і Древ. я надрукував статтю: „Школа за 2.000 років до наших часів", яку журнал „Світло" випустив окремою брошурою. Як член Істор.-фільольог. Т-во, я надрукував статті: „Шевченко, як народний поет", „Значіння рідної мови для народности і творчости". Цю останню статтю журнал „Світло" випустив окремою брошурою. Істор.-фільольог. Т-во вислало мене на археольогіч. Зїзд в Чернигові, на якім прочитав я доклад про „Похоронні плачі" і в нім довів фактами повну ріжницю між украïнськими і московськими плачами. В журналі „Шлях" я надрукував статтю „Наша пісня", яку журнал поширив і окремою брошурою. Як про „гаму", так і про плачі, і про пісні в Укр. Енцикл. слабенькі відомості. Так і про автокефалію та ще й наплутано. Про Українську автокефалію я міг би помогти матеріялами, тим більш що й сам стояв до цього найближче. Мені належить законопроєкт про автокефалію і переведення в закон. (Див. ст. О. Лотоцького). Інтереси російських правників ширші відомих редакторові Раковському. А все таки дивно, що коли археольог В. Щ., який учився математики, пише в ділянці літератури, права, фільольогії, історії, географії, то це закон, рішення, критика, а правник не сміє.

Таке трактування може свідчити тільки про те, що д-р Раковський, коли йому треба, забуває про обєктивність і необхідність критичного відношення та безсторонности. З цих причин він, приплутавши ні к селу ні к городу мою працю про Русь до моєї критики Енцикльопедії, вказав, де друкував про цю працю В. Щ. „наш відомий археольог", а не вказав, де була надрукована моя відповідь на те. В ній я показав фактами, цитатами, не тільки неуцтво критики цього археольога з математиків, а ще й фалшування, перекручування, замовчування ним дійсности. Це надруковано в тім же Літ. Н. В., в дальшій книжці. Як мене поінформовано, тепер друкується про виступ того ж археольога стаття, в якій висвітлюється, що то за виступ був, яка ученість критики, яка ціль його виступу і т. ін. В. Щ. тому й сховався за ініціяли, щоб його не викликали на публичну академічну диспуту. В дійсно наукових питаннях це дуже добрий шлях до вияснення істини. Я кожної хвилі згоден прийняти заклик до академічної диспути в питанні про Русь. Відомий фільольог проф. Николай Дурново про таких „критиків", які стали великим злом в суспільстві, пише: „Мненіе критиков, каторые считают главным достоинством научной работы библіографическую осведомленность автора и обстоятельность в передаче чужих мненій, для меня не интересно". Бізантінослявіка, I, Прага, 1929, с. 48). Я вважаю кращою диспуту, в ній видніше, де правда. А до вказівки ред. Раковського в 2 т. що до фільольоґії раджу звернути увагу на рец. проф. Дм. Дорошенка в „Хлібороб. Укр.", 1921, кн. III, збір. V і VI. стор. 211—216.

Чи не сміховище і не сум, справді, що Головний Редактор Української Енцикльопедії повчає, що про Русь і Україну компетентне слово прималежить математикові, а правник тут береться не за своє діло! Правник тут не тільки при своїй темі, а і при свойому обовязку. І дуже погано, коли загал громадянства цього не розуміє, отуманений твердженнями бесервісерів. Прошу заглянути в „Обзор Исторіи Русскаго Права" відомого Київського проф. Володимирського Буданова. У нього читаємо про Русь не тільки в ріжних місцях на 700 ст. великої праці, а і в спеціяльному відділі: „Національное имя Русь". Він пише, що „вопрос о происхожденіи имени Русь" не чужий історії права, відноситься і до права. „Для исторіи національнаго права состав націй — вещь весьма не безразличная, а один из существенных елементов етого состава обозначается... названіем ея". Е „елементарною аксіомою, что единство національное содержит в себѣ и единство правовых норм" [1]). Норманської теорії походження Руси він не визнає, але через офіційний характер підручника для студентів і офіційність норманської теорії, він делікатно об-

---

[1]) Загально відома в науці річ, що для відтворення правних відносин в минувшині є конечне і від істориків права вимагане докладне знання історії даного часу. Тому й часто правники були найвизначнішими істориками. Згадати хоч би правника недавно помершого проф. О. Бальцера, якого наука вважає одним з найбільших польських істориків (так писа-

минає це питання, написавши, що не будемо „впутываться в вѣковѣчный норманській вопрôс", і обмежимося тим, що каже літописець, а він каже, що шведи, нормани. англичани і ґоти не Русь, але Русь такі ж варяги, як і вони (вид. 6, Київ, 1909 р., стор. 280, 287). В другім місці він пояснює, що варяги — це західно-европейські чужинці.

Так і проф. карного, цивільного, державного права, маючи перед собою не словянську, а чиюсь чужу норму права на Україні, невідомо чию, щоб установити, чи то не є руською нормою, мусить устійнити, хто та Русь, звідки вона прийшла і чи не має такої або подібної норми там, звідки прийшла Русь, як зі своєї батьківщини. Питання це не може бути вичерпаним і вирішеним ні фільольогом, ні історіком, а тільки правником, який, коли того треба було б, повинен був би звернутися за послугами спеціяльности фільольоґа й історика в ролі експертів. Розуміється, коли фільольоґ або історик знають право і його методи розсліду та шукання істини, то в такому разі вони зможуть працювати над цим, як і правник.

Мене дивує відношення д-ра Раковського до моїх завважень про Русь, як її описано в Енц. Це відношення не льоґіки, а волі. В таких випадках спір даремний. Але пишу я для читатів.

Те, що надруковане в Енц. про Русь, не йде далі різбіжних і суперечних домислів, які можна було обслужити двома рядками. Чому ж нічого не подано про дійсні факти? Їх треба знати. Енц. каже, що є пояснення Руси норманським, сарматським, ґотським походженням. Але це тільки домисли. Літописець про це не каже, навпаки, він пише, що Русь не шведи, не ґоти, не нормани. Найкращі знавці народів у давні часи греки також цього пе кажуть, а називають Київську Русь кельтами. Це є факти, а не домисли, і про це в Енц. ні звука. Не сказано й того, що українська школа істориків: Максимович, Костомаров, Антонович, Багалій, Грушевський, Пархоменко й ін. цілком відкидають домисли про норманську Русь. Автор видимо мало знайомий з джерелами історії і літературою, тому гадає, що я один тільки вважаю Русь кельтами, ґаллями. Але, я тільки звів до гурту докази, вказав свідоцтва, подав інтерпретацію джерел, нові докази і т. д. Можу вказати ще авторів, які писали про походження Руси від кельтів, ґаллів. Писав про це предс. Департам. Одес. Суд. Палати Льонгинов, член Одес. Т-ва Історії і Древн., правник. На жаль, його виклад туманний і мало обґрунтований. Писав про це французький правник Віктор Фуше. Надрукував про це в Шематизмі пер. епар. в 1844 р. якийсь анонім в статті, написаній по латині. Він пише виразно: „Depo-

---

лося в його некрольогах, гл. н. пр. Дзвони ч. 1. с. р. ст. 44), бо він для деяких періодів польської історії був тим, чим Грушевський для української. Тому закид, що проф. Ш., пишучи про назву Русь, взявся не за своє діло, вважаємо неповажним. Ред. І. Раковський як природник не може знати метод і вимог правничої, істор. і взагалі гуманістичних наук, одначе його спеціялісти повинні були в тій справі поінформувати. *Ред.*

minatio Ruthenia provenit e Gallia meridionali“ (стор. 195). А у д-ра Раковського виходить, наче тільки я писав, тому він все приписує мені. Це є свідоцтвом незнання редактора „Книги знання“. Проф. Пархоменко вяже Русь з антами, як „Слово о Полку Ігоревім“, що зве антське золото руським. Він вказує на впливи Боспорського царства і вважає князя руського Мстислава Тмутараканського з антської династії. А академики Шахматов і Корш вважають, що назва анти кельтійська, з півдня Галлії, де жили антобороги, анти, з Аквітанії, а в сусідстві Rutheni, Русини. Невже факти і вказівки про кельтів заслуговують менше уваги, ніж порожні домисли, вигадки, фантазії, тенденції. Знов таки; а чому нічого не подано про те, з якого часу Московія стала називатися Руссю? А це так потрібне не тільки для знання, а і для протверезіння москвофілів, для національної свідомости. Редактори Української Енцикльопедії, „Книги знання“, особливо галичани, мусять памятати, що через незнання, через брак наукових інформацій, що до назв Україна, українець, Русь, руский, руський, русский, Малороссія, яке значіння має герб і знак тризуба та звідки він і т. ін. плетуться винувачення в іреденті, держать людей під арештом, викидають за кордон, провадиться внутрішня боротьба, яка відбивається на народньому житті і має свій відгук в школі. „Книга знання“ має обовязок дати на такі питання наукову відповідь і помогти правді. Річ це серіозна і запідозріння когось образити чи проявити особистості тільки свідчить про легковаження справи, на які не звернено належної уваги. Цим не виконано і патріотичного національного обовязку.

Залагодити це можна тільки тим способом, який я вказав.

Редакція.

Звідки походить Русь.

В своїй статті про Укр. Енцикльопедію („Дзвони“, ч. 8—9) проф. С. Шелухин звернув увагу, що під гаслом „Русь“ не вказано на археольогічні сліди, джерельні згадки, лінгвістичні і культурні явища, які свідчать про кельтійське походження Руси з полудневої Франції, а які зіставив він в своїй праці „Звідкіля походить Русь“. Прага 1929. У своїй відповіди С. Шелухинові, уміщеній нами у слід. числі „Дзвонів“ (ч. 10), Редакція У. З. Е. закинула кельтійській теорії походження Руси цілковиту ненауковість та що над нею перейшла наука до порядку денного, а зокрема якийсь П. Їжаченко враз з якимсь „еМ-еЛом“ з величезною іритацією, в спосіб далеко відбігаючий від спокійної наукової дискусії, накинувся на наш журнал за поміщення завважень Шелухина („Вістник“ ч. 11. с. р.; про „науковість“ статті Їжаченка на прикінці). Ми, знаючи про неприхильні рецензії книжки Шелухина, розглядали ту проблєму вже перед вміщенням статті

С. Ш., а зокрема тепер і по перегляненню теж і всіх прихильних рецензій на згадану книжку, як також найновіших теорій про походження Руси і перестудіованню самої книжки, дійшли до переконання, що:

1. Книжка С. Шелухина відповідає всім науковим вимогам і методам і про якусь компромітацію науки тією книжкою не може бути й мови. Навпаки, доки ним наведені арґументи наукою не будуть опрокинені, мусить правдива наука поважно з ними числитися.

2. До тепер жадна рецензія, ані праця не опрокинула доказів С. Шелухина, мимо спеціяльних домагань і змагань в тім напрямі.

3. В останнім часі появляється дуже багато поважних наукових праць, які принимають гіпотези вельми зближені і подібні до гіпотези Шелухина.

Свої твердження опираємо ось на чім: До тепер не принято в науці жадної теорії в справі походження Руси. Наука призналася до невіжества в тій справі. Зробив це і Грушевський не тільки у всіх чотирьох виданнях (4-те появилося в Америці) своєї „Ілюстрованої іст. Укр." (уступ 19.), але теж в третім виданню І. тому своєї Наукової історії (з 1913 р.), де пише між іншим н. пр.: „...імя Руси, яке б не було його походження, було спеціяльним іменем Київщини, полянської землі тоді, коли вона ставала центром..." (388 ст.). „Яке б не було походження" означає, що того походження не знаємо. Подібно А. Шахматов (норманіст) признає, що „Происхожденіи имени Руси, несмотря на настойчивыя старанія ученых, остається темним" („Древн. судь. Рус. племени" ст. 52). Зрештою сам Їжаченко заявляє, що „варяго-руське питання є одним з найскладніших і найтяжчих питань" (Віст. ч. 11. с. р. 852 ст.), а це означає, що питання невирішене й отверте, а тим самим, що всі дотеперішні теорії мають дуже слабкі арґументи, не сильніші, як теорія Шелухина. Коли жадна теорія яе була компромітацією науки, то не знаємо, чому такою має бути теорія Ш.

Одним з важніших аргументів приходу Руси з півночі було твердження, що Варяжське море — це море Балтійське. Шелухин виказав, що під Варяжським морем літописець розуміє цілу систему морських вод Зах. Европи, отже і Атлянтійський Океан, Середземне море, Балт. море і море Мармара. На це годиться навіть найбільш непримиримий ворог теорії Шел. В. Щ. (Л. Н. В. кн. 1 1931 ст. 86). Подібно і назва варяг означає в літописця стільки, що чужинець.

На кельтійське походження Руси Ш. навів около сотку арґументів з ріжних ділянок. З важніших арґументів наведемо бодай кілька.

В полудневій Франції жили кельти—ґаллі, які звалися Rutheni і мали свою окрему державу. Про це згадує багато разів Ю. Цезар (Com. de Bello Gall. I. cap. 45. Com. VII. cap. 5, 7, 64, 75, 90). Цього ніхто не заперечує, йде про те, чи ті Rutheni були предками Руси.

В християнській катакомбі Ювави (в Зальцбурзі) біля римських гробків та церкви св. Петра, в горішній печері, коло камяного гробу, на якім перші християни правили служби, стоїть мармурова плита з висіченим на ній оттаким написом по латині (подаємо в перекладі):

„Року Божого 477 Одоакер, князь Русинів, Ґепіди, Ґоти, Унгари і Герули, лютуючи проти церкви божої, благочестивого Максима з його 50 товаришами, що молилися з ним в цій печері по латинському, за їсповідання віри жорстоко мучених скинули в низ, а провінцію Норців мечем і огнем опустошили“[1]).

Напис скопіював сам С. Шелухин.

Ті археольоґічні дані згідні з історіографічними, як виказує С. Ш.

Дальше в українському літописі Самуїла Величка є надрукований рукопис 1648. р. як універсал Б. Хмельницького. З надгробного слова на похороні гетьмана 1657 р. можна судити, що цей універсал уложив його секретар Самуїл Зорка. Для нашої справи важне, що це безсумнівно рукопис І. пол. XVII. в. і що в нім відомости українця того часу. Універсал кінчиться так: „Кгди ж ежели ветхий Рим... о 645.000 войска своего древле гордившийся..., далеко меншим... валечних Руссов з Ругії от Поморія Балтицького албо Німецького собраніем, за предводительством князя їх Одонацера року... 470 бил взятий і 14 лет обладаемий, то нам тепер кшталтом оних древніх Руссов і продков наших, кто може возбранити діяльности воїнственної і уменшити отваги рицерської“. (Самуїл Величко: „Сказаніе о войні Козацкой з Поляками“, вид. 1926 р. Археогр. Ком. Укр. Ак. Наук в Києві, ст. 46—51). Про той сам похід Одоакра з Руссю згадав і І. Ґізель.

Французький історик Jacques de Charron, що був офіційним історіографом французького короля Людовика XIII. і мав до своєї розпорядимости багато джерел, написав в своїй „Histoire Universelle de toutes Nations“, вид. 1621 р. таке: „...що торкається походження отсих (тобто київських) давних Русинів (Rutheniens), то є великою очевидністю, що більша частина їх мала своє походження од Ґаллів, які колись прийшли в їх край...; і що їх країна має назву Руси (Ruthenie) від народу Русинів, які колись жили побіч країни, що потім стала називатися Фляндрією; а вірніше — від народів країни Руерг в Аквітанії (яких звали також Русинами), що колись прийшли в ті краї з Вольсками і Тектосагами (fol. p. 1378).

З повищого бачимо, що в XVII. в. і в науці було приняте, і серед укр. народу жили дуже виразні традиції походження Руси від ґаллів—кельтів. Коли б С. Ш. не мав жадних інших доказів, лиш наведені, то вже справжня обєктивна наука не може перейти над його книжкою до денного порядку, доки не викаже

---

[1]) Видрукували цей напис дві брошури Аноніма: Die Katakomben im. St. Peterfriedhofe zu Salzburg. 14 Auf. Salzburg і друга А. Ebner-а: Die Katakomben zu St. Peter in Salzburg mit vier Abbild. Salzburg.

недостовірности тих джерел. Навпаки наукові рецензії повинні заохотити вчених до дальших дослідів в тім напрямі, щоби ті звістки вияснити.

Одначе С. Ш. навів далеко більше доказів.

Історіографічні: „Афетове же коліно чи то Варязи: Свее, Урмане, Готи, Русь, Агняне, Галичане, Волохове, Римляне, Німці... приседят от запада к полуденью и соседятся з племенем Хамовим“ — пише літописець (Іпат. 4, Лавр. 3—4). Дальше літописець каже, що славяни ширилися з Норіку (через те і звете народи норцями) та Панонії „по Дунаєві в Мораву, в Чехію і по Дністрові, а сиділи попереду по Дунаєві, где есть нині Угорская земля і Болгарская, од тих Словен розідошася по земли“ (Іпат. 5). Це потверджують теж хронікарі Йордан і Прокопій (VI. в.). А греки, що мали свої кольонії глибоко в краях довкруг Середз. і Чорного моря, через що були їх знавцями — прекрасними географами, подавали такі звістки:

„Підпливали до Царгороду Руси (це про військо Олега), що називаються також Дромітами; вони є з народу Франків“. (Льогофет, гл. Corp. Sript. hist. Byz. т. XXXVIII, ed Bon., p. 746). Подібно і грецький хронікар Скіліца (XI. в.) і Кедрин XII в.) називають Київську Русь „γένος Κελτικόν“. Арабський письменник Аль Мукадесі Київську Русь зве „Народ з Рума, (у арабів так називано Римську імперію), що зветься Рус“ (Регесты и Надписи т. І.

Відомою є легенда про народ Зар-Дан (назва кельтійська як Ro-Dan) на острові Тамань Азовського моря і описи Чорноморської Руси на тім острові арабських письменників Ібн Русте і Гардізі.

Дальше археольогічні знахідки, як різьби кельтійських богів з тризубом як у Волод. Великого, географічні назви як Альта, доплив Родану, Дунаю і Дністра, Самара (тепер Somme) в Фрарції і доплив Дніпра, Дром лів. доплив Родану і називання греками русинів-дромітами (rout означає те, що грецьке δρόμος), Гаргани, річка Дуліба і населення дуліби й тиверці в Східній Італії, де колись жили кельти, тамже населення певкіни і на Підкарпатті, два Дони в колись кельтійській Англії і на сході України, Ізара (тепер Oise) в Франції і допливи Дунаю тої самої назви, ряд місцевостей над Середземним морем з пнем „Rus“, як Ruscino, Rusadir, Ruthisia, Rusconia, Rusicade, Ruspina, Rusazus, Rusucuru, Rusticona, Russillon, що свідчать, як кельти-русини посувались з полудневої Франції на схід, зачислювання антропольогами українців до адріятичної, динарської раси та називання їх „правдивими кельто-словянами“, много назв і слів кельтійського походження, як Дніпро, Дністер, плуг (кельт. ploum) і т. д., цілий ряд правних звичаїв і обрядів, святочних, весільних і т. п., що їх стрічається тільки на Україні і в полуд. Франції, роля півня у кельтів (від того назвали римляни їх Galli, gallus-півень) і на Україні (опис похорону Ібн Фадланом), чуби на голові у козаків і кельтів, цілковито подібні

арії і мотиви укр. і провансальських пісень та билин, так що сам Лисенко не хотів повірити, що провансальські пісні не є українськими, такий сам стиль в будові в Зальцбургу і Полтавщині (шостикутні двері в церквах) і багато багато іншого — це все дає тверду основу Шелухинові випроваджувати Русь від Цезарових русинів-кельтів.

Наведені докази з ріжних, можна сказати, всіх ділянок, що аж дивно, як згоджуються й одні других зміцняють — роблять теорію Шелухина вповні науковою, над якою наука ніяк не може перейти і не перейшла до порядку денного. Компромітацією науки справді є, але не теорія С. Ш., а її відкинення без подання причин.

Спеціялісти з УЗЕ подають неприхильні рецензії книжки Ш., одначе або не знають, або свідомо замовчують о много більше прихильних рецензій, які ще й підперли теорію Ш. новими доказами.

Джерело зїдливо-неприхильних рецензій в політиці. Перші накинулися на Ш. москалі у всіх трьох своїх органах, зрештою в ненауковий спосіб, бо нова теорія в порох розбиває „єдінство Руси", а в додатку Ш. закидає московським вченим оборону норманської теорії мимо її ненауковости з політичних мотивів (початок Руси вийшов з півночі — Новгороду, а не з полудня) і фалшування історії та виказує, що Москва зачала називатися Руссю щойно від XVIII віку (перед тим історія Москви не є історією Руси). Це видно хоч би з рецензії Мякотина (в „Утро" і передрук. в Русс. Гол. ч. 1. 1930), який закидає Ш-ові впровадження політики в науку і якого найбільше болить зачислювання історії Москви перед XVIII в. до історії фінських, а в дальшому монгольських народів). Сам таки москаль і ворог українців Віт. Шульгин заявив московським критикам, що так не критикується і домагався публично в російс. часописах, щоб вони, замість лаятися, науково вияснили напись про Русь і Одоакра в зальцбурс. катакомбі та цілком подібне місце в літоп. Величка й Гізеля. Мимо виразного публичного домагання таки своїх, московські вчені не були в стані цього зробити.

Появилась тільки рецензія явно зросійщеного німця Петерсена (Zeitschrift für Slav. Philol. Bd. VII 1930), на якого спеціялісти з Енц. і В. Щ. покликуються. Його відповідне попередне наставлення, упередження і неприхильність виразно видно в тім, що без жадного умотивовання називає ту працю великою фантазією та вигукує в сторону так поважної праці, що „папір терпеливий, все знесе", або на заяву Ш. в книжці, що він не фільольог, але констатувати факти з тієї ділянки вільно (так в науці водиться), Петерсен викрикує: „Der Schuster will also doch nicht bei seinem Leisten bleiben". Міродатною ту рецензію не можна вважати ще й тому, шо Петерсен: 1) навіть на примір не опрокидує ані одного доказу; 2) відкидає теж ствердження, що літописець варяжським морем називає цілу систему зах. вод, що в науці вже принято і що приняв навіть В. Щ.; 3) він може бути

компетентний тільки в фільольог. виводах, які в книжці Ш. є лиш додатком до інших доказів. Зрештою П. відкидає всяке кельтійське походження укр. назв, а предсінь фахові фільольоги потверджують на загал погляд Шелухина. Нпр. м. Тершаковець в статті „Переказ про Кия, Щека і Хорива та їх сестру Либедь“ (Ювил. Збр. Акад. Наук на пошану М. Грушевського, Київ 1928) виразно стверджує, що ті назви, як теж назви Дніпро і Дністер є келтійського походження і там наводить інших дуже поважних учених — фільольогів, що є тієї самої думки (ibid. стр. 408—409)*.

Щоб не дати завстидати себе московській науці, сказали написати остру рецензію В. Щ. (Літ. Н. В. ч. 1. 1931), на яку всі покликуються. Одначе кожний замовчує, що всі закиди В. Щ. Шелухин вповні відпер в березневім числі Л.Н.В. (ч. 3, 1931). Що правда В. Щ. відповів Шелухинові в слід. числі Л. Н. В. (ч. 4), одначе там не висунув вже жадного річевого заміту, ані не оборонив своїх попередніх, а як найбільші армати проти Ш. висуває цитати з рец. Петерсена і нарікання, що через Ш. москалі кидають болотом на укр. науку:... „а кажу, що уже було, уже вороги, (москалі) не один раз кидали болотом на укр. науку завдяки кельтійському походженню Руси, і це п. Шелухин сам добре знає“ — пише В. Щ. (ст. 368) (Бідний В. Щ., хоче, щоб москалі за розбивання „єдінства Руси“ науково гладили по головці!!). Отже щоб вибілити укр. науку перед москалями, мусів В. Щ. написати таку рецензію. Ніщо дивне, що і закиди натягнені і що всюди видно намагання якнайбільше здискредитувати працю Ш. та оминути всі перешкоди в тому напрямі, н. пр.:

Перше і найважніше опрокинення: В. Щ. висуває, що імя цезаревих русинів стрічається в їх землі і по V. в., отже вони не могли звідти рушатися, а лишилися на місці. Згідно з таким „науковим“ способом заключання треба також заперечити і відкинути, що нормани осіли в Сицилії, пів.-зах. Франції й Англії, бо предсінь знаним є фактом, що вони лишилися в Скандинавії. Справді укр. наука має чим похвалитись!

Дальше таблиця в зальцб. катакомбі про Одоакра і русинів це „результат благочестивого домислу аббата XVI в.“ — пише без жадної підстави В. Щ., а літопис Величка, Гізля і Шарона поминає. Відомо, історична метода каже, що найбільше певним джерелом треба вважати згідність археольогічного й історіографічного джерела. Тут якраз маємо такий випадок, а В. Щ. дає собі раду в той спосіб, що напис — це домисл, а про Величка Гізля і Шарона, що теж писав на основі історіогр. джерел, треба поминути. Також справді „науковість“ „знання“ істор. метод і „честь“ для укр. науки! В такий спосіб опрокидувати джерел не пробували й москалі, знаючи наукові методи.

Дальше після В. Щ. півень не грав ролі у галлів і взагалі

*) Проф. Ш. в фільольогічних виводах міг зробити деякі помилки; це лучається і найліпшим спеціялістам. Одначе сам висновок проф. Ш-а, як стверджують фахівці, правильний.

їх галлями не назвали римляни, тільки вони перед тим вже так звались, а в Цезаря виразно читаєто: „ipsorum lingua Celtae, nostra (linqua) Galli appellantur". Але В. Щ. ліпше знає від Цезаря.

На фільософа й антропольога A. Fouille, що зачисляє українців до кельтійсько-словянської раси, виходить, не можна покликатися, бо він вмер 1912 р. і Ш. користав з перекладу його книжки, а не з оригіналу! (стр. 367). Коли Василевський каже, що Святослав виглядав, як кельт, то милиться (91 ст). Таких закидів більше, які вже відпер Ш. (ЛНВ, 3. 1931.)

Очевидно, грецьких джерел, що походження русинів виводять від кельтів, В. Щ. й не пробує вияснювати.

Змагання до дискредитації праці Ш. видно і з того, що після В. Щ. „мета брошурки публіцистична" (ст. 86), а ми знайшли працю В. Щ. не брошуркою, а поважною книжкою, не публіцистичною, а науковою. В. Щ. пише:... „у нього (Ш.) приписується авторам зміст і сенс часто діяметрально протилежний тому, що цитований ним автор пише" (91 ст.), а ми нічого подібного не завважили, та й сам В. Щ. не зміг цього доказати. В. Щ. пише, що Ш. має звичай не вказувати при цитованню сторінок (91), а ми цього звичаю у Ш. цілком не бачимо, якраз навпаки. Та й сам В. Щ. на доказ такого зміг навести один примір, який Ш. вияснив.

Думаємо, що так тенденційна, необєктивна рецензія, з більшістю нестійних міркувань, не може бути підставою до відкидання теорії Ш. Та рецензія може найбільше вказувати, що Ш. ще всіх звен своїх міркувань не позамикав, але до цього не має претенсій і сам Ш. Він тільки хотів вказати, що є дуже поважні підстави до спрямовання дослідів у вказанім ним напрямі. І справді такі підстави є. Тут заходять ріжні можливості. Цезареві русини могли рушати ґрупами на схід в ріжних відступах часу. Якась ґрупа могла рушити навіть ще перед Цезарем, бо археольоґічних знахідок лятенсько-кельтійського походження на укр. землях справді дуже багато (гл. у Збір. в честь Грушев, Київ 1928 ст. 409).

Всі „специялісти" вказують тільки неприхильні рецензії. А предсінь був цілий ряд прихильних, що прямо в суперлятивах висловлюються про працю Ш. Ось вони: Перший видав лекції проф. Ш. з поглядом про кельт. походж. Руси Укр. Соціол. Інст. в Празі 1928 р. і дав дуже прихильний вступ. Зрештою доказом прихильности Інституту було само видання тих лекцій. Дальше йдуть такі рецензії: Проф. К. Лоський в рец., передрукованій в „Укр. Ниві" ч. 40 (213) 1929 додає і свій доказ з правних відносин; Др. М. Скорик, „Діло" чч. 288—290, 1929; В. Гуркевич в „Літоп. Бойківщини" ч. 1. 1931 р. ст. 165—167 відкидає цілком рецензію В. Щ., подає нові докази від себе, між інш. вказує на латинську статтю в „Шематизмі перемис. епархії за р. 1844 (ст. 186), в якій автор пише про кельтійське походження Руси і подав „значну літературу джерел". Дуже поважно числиться з працею Ш. такий знаток західно-европ. джерел до іст. України, як І. Борщак

в „Le Monde Slave“ ч. 7. за липень 1933 стр. 123. Дальше рецензії: П. Чулого, „Свобода“ Америка, з 19. верес. 1929; Др. М. Мандрика, „Правда і Воля“, ч. 38. з 25. IX 1929, Вінніпег; Безіменного „Вістник союзу укр. громадян“ ч. 5. з 25. IX 1929 Париж. Крім тих друкованих є багато рецензій поданих в листах, які одначе мають не менше значіння, як друковані. Відписи тих листів у нас в теці, пізнійше видрукуємо, а тепер бодай зареєструємо. Кілька дуже прихильних листів такого бистроумного і глибоко вченого як В. Липинський, дальше листи історика Др. Кашинського, фільольога К. Чайки, таких наукових поваг як проф. К. Лоського, проф. Одарченка й І. Борщака, дальше інж. Гайдака, врешті листи чужих вчених, як проф. Рене Мартеля, проф. Бернекера з Мюнхену і проф. Петковича з Білгороду — з яких всі ставляться дуже прихильно до праці.

Що більше, перед друком Ш. майже всю свою книжку подав частинами в формі докладів в Іст. фільольог. Т-ві в Празі і їх слухав проф. Антонович і Щербаківський, і нічого проти теорії не мали. Останній ще й радив чим скорше працю друкувати.

А тепер ще гляньмо, куди в чужій науці спрямовують вчені свої досліди в тій справі. Писав про походж. Руси від кельтів вже давніше Льонгинов, дальше франц. правник Віктор Фуше (під рукою не маємо доклад. бібліогр. даних, подамо пізніше). В шематизмі перем. епар. з 1844 р. в анонімній статті виразно написано: „Denominatio Ruthenia provenit e Gallia meridionali (ст. 195). Шахматов і Корш виводять назву антів від кельтів з Аквітанії і радять в тім напрямі спрямувати наукові досліди. А такий поважний учений як Fritzler написав студію „Das Russische Reich eine Gründung der Franken. Марбург 1923 і вже в заголовку виявив своє здецидоване становище в тій справі — подібне, як Шелухин та при тім цілком не діждався закидів наукової компромітації — ані рецензій В. Щ., „еМ-еЛів“ чи Їжаченків. — Янушевський в студії: „Откуда происходить славянское племя Русь“. Вильно 1923. — виводить її від галицьких хорватів, що на його думку прийшли з заходу, як про це говорить Ш. — Н. Я. Марр, Акад.: Книжные легенды об основании Куара в Армении и Киева на Руси. Известия Росс. Акад. истор. матер. культури т. III. Ленинград 1924 і в: „Яфетический Кавказ и третий этнический элемент“ — цілком не встидався виводити Русь з полудня, з Кавказу і Мезопотамії та твердити, що Русь яфетичний елемент; кельти ж по його думці це мішаний яфет. елемент. Маррові не тільки не закинули наукової компромітації, але, F. Braun це й переложив ту працю на нім. мову 1923 р. — Як відомо, Плятонов в цілім ряді своїх праць твердив, що Русь вправді в X в. була на півночі, але перед тим, може навіть кілька віків перед Хр., а вже напевно кілька віків по Христі прийшла з полудня якась інша Русь, що з північною нічого спільного не мала, цілком так, як каже Ш. (ті погляди Плятонова зреферовані в статті П. Мілюкова в „Le monde Slave, ч. 3. 1933 і П. Востокова, тамже, ч. 5. і слід. 1933). Той сам погляд повторив з новим обоснованням

A. Васильєв: в статті: „Economic relations between Byzantium and old Russia“, вміщеній в „The Joural of Economic and Business History т. IV, 2. 1932, ст. 314, що зреферована в Byzantinoslavica 1932 т. IV з I. ст. 217 і про що була згадка і в „Дзвонах“ с. р. 421. ст. — Подібно і Пархоменко трердить, що Русь прийшла з полудня з Тмутароканя (про цю Русь говорить теж Ш.); погляди Пархоменка зреферував Томашівський в „Kwart. histor.“ R. XLIII, I, 3). Ба й навіть фільольог Тершаковець в своїй статті в „Ювил. Збірн. Укр. Акад. Наук. на пошану М. Грушевського, Київ 1928 не сумнівається, що Кий Щек і Хорив та їх сестра Либедь були кельтами, та що назви Дніпра і Дністра є теж кельтійського походження (там зіставлені погляди фільольогів в тій справі, а також подано відомість про цілий ряд археол. кельт. знахідок на укр. землях і побережжю Чорн. моря, стр. 408 і 409). Цікавий теж там наведений погляд про перебування кельтів на Україні з книжки: Dr. Ebert, Südrussland im Altertum, Bonn u. Leipzig 1921, ст. 356. На прикінці статті робить М. Тершаковець дуже цікаву увагу. На підставі аналізи стверджує, що було дві верзії переказу про Кия, північна і полуднева. В північній амбітний Новгород старався понизити Київ і виводив всі початки з Новгороду, в полудневій все йде з полудня. Що було в початках княжих часів, те саме тепер. Амбітний Новгород і нині, (а з ним на жаль може й несвідомо і деякі українські вчені) поборюють все, що за початками Руси з полудня чи заходу. Nihil novi...

З вище сказаного ясно, що в европейській науці в останніх часах за початками Руси вже не шукають в темряві півночи, а звертають свої очі в соняшне полудне і полудневий захід. Тільки хіба той, що як слимак замкнувся в своїм загумінку й поза Петерсеном і В. Щ. нічого не бачить, або людина злої волі, може закидати „Дзвонам“ ненауковість за дозвіл професорові Шелухинові на сторінках журналу йти в парі з сучасною европ. наукою й туди спрямовувати наукові досліди.

П. Їжаченко разом з якимсь „еМ-еЛом“ пише: „Але Редакція „Дзвонів“... мусіла б запитати Шелухина, який обвинувачує У. З. Е. за недокладність гасла „Русь“: де є якась інша, хоч би з тих, найдокладніших і спеціяльних енциклопедій, що в ній би під гаслом Русь були уміщені всі оті накопичені Шелухином зауваження“? (Вістник кн. 11. с. р. ст. 852) — Он що!! Шевченкове „Нехай німець скаже“!.. О Шевченку, Шевченку! Як добре ти знав своїх земляків! Ми все думали, а разом і ціле громадянство, що чужинці повинні черпати інформації про Русь з У. З. Е. до своїх енциклопедій. Інформації для чужинців про Русь-Україну — це й одно з перших завдань У. З. Е. А вам п. Їжаченко хоче навпаки, жде, що скаже німець або москаль. Про це якраз нам і проф. Ш. йде. І п. . має ще відвагу лаятись і нас повчати. Здається наведений цитат вповні вистарчить, щоб оцінити „науковість“ п. І. Якщо він є спеціялістом У. З. Е., то Редакції У. З. Е. — ґратулюємо!

У нас, як в політиці, так в науці. Відень 1918 р. вже сам

не вірив, що він столицею монархії, а укр. парляментаристи ще ждали відти вказівок. Петербург про вдержання Києва й не думав, а Ц. Р. в своїх відозвах ще пятнувала вістки про сепарацію і самостійність. Чесні і правдиві вчені московські й німецькі давно зрезигнували з амбіцій Новгороду і спрямовують досліди в тім напрямі, що й Шелухин, пишуть окремі студії, а пани Їжаченки ще ждуть... директив їх енциклопедій.

Донцов реклямує, що „бореться з колтунством усіх форм", в практиці ж міщенням статті Ї. попирає в „Вістнику" між іншим наукове колтунство. Донцов — „непримиримий націоналіст" — на ділі ж помагає московським вченим водити українську науку на своїм політичнім гайштуку.

Роман Монцібович.

Університет і світогляд.

Ґотицькі собори й університети це духові твори середньовіччя. Воно виявило у них могутнім розмахом свої мистецькі бажання і наукову спроможність. Це був так сильний розмах, що його сліди остались аж по нині, у нашій так відмінній від середньовічної дійсности. Ще нині підносяться у гору стрункі вежі ґотицьких соборів; ще й нині не вийшли, у загальному, університети поза рамці тієї структури, що їм дало середньовіччя. Одні та другі заіснували нараз в означеному часі. На це вказує хоч би факт, що ми ще нині не знаємо зовсім певно, як повстав перший ґотицький собор, як повстав перший, паризький університет. Тільки одне є певне: Ні собори, ні університети не є творами якоїсь одиниці, одиничного ґенія, але виявами спільної свідомости середньовічного загалу. Поодинокі люди були тільки виконуючими органами спільної, загальної волі. Ґотицькі собори та середньовічні університети, це соціольогічне явище.

Наука поглиблена й усистемізована у світогляд, не може бути ділом якогось відокремленого ума, вона може бути тільки виявом загальної свідомости. Немає світогляду одиниці в іншому змислі, як хіба тільки в тому, що одиниця бере участь в розбудові та поглибленню загального світогляду, світогляду збірноти. І хоч як це звучить парадоксально, а всетаки: де існують світогляди, там взагалі немає вже світогляду. Світогляд одиниці, як теж епоха, що знала би тільки світогляди, а не один, одинокий світогляд, не були би в силі створити університетів.

Якраз середньовіччя мало такий один одинокий світогляд, світогляд так завершений і глибокий, як це другий раз не подибуємо в ніякій іншій епосі світової історії. Тоді не було світоглядів — бо й не могли бути. Всі, в більшому стилі ріжні, погляди були й осталися поглядами одиниць. Вони не могли усистемізуватися у світогляд, бо спільна свідомість загалу відкидала

їх згори; це були тільки відокремлені погляди. І тому тільки середньовіччя могло створити університети. Університет був тоді тим осередком, де плекалося і розвивалося світогляд. Свою єдність і звершеність завдячував світогляд середньовіччя фактові, що його формувала віра загалу під проводом Вселенської Церкви. Світ обявлення, в науковому схопленні теольогії і в конкретних виявах релігійно-церковного життя, був тою силою, котра, опановуючи всі ділянки людського духового і культурного життя, лучила їх в о д н у о р г а н і ч н у ц і л і с т ь. Самозрозуміло, що ця гієрархічна організація витиснула на науковій діяльності університетів своє незатерте, світле пятно.

І хоч розріжняємо т р и ґрупи середньовічних університетів — 1) без основуючого листа, 2) з основуючим, виключно папським листом і 3) з основуючим, спільним папсько-цісарським листом — то всетаки, аж до реформації, останньою і найвищою інстанцією для університетів був кожночасний Голова Церкви, Христовий Намісник, Римський Папа. Науки ділилися тоді, беручи дуже загально, на теольогічні і фільософічні. І коли говорено, що „philosophia ancilla theologiae“ (висказ, що його ще й нині багато дослідників зле розуміє), коли підпорядковано інші науки теольогії, так тільки в тому змислі, що теольогії належиться в загальній оцінці наукових вартостей перше місце, що всі інші науки тільки ведуть до неї, як побічні шляхи до центрального. Було це дальше самозрозумілим признанням факту, що існує організм вартостей, в якому нижче змагає до вищого, а те останнє до найвищої центральної вартости — отже фільософія (у тому найширшому розумінні) до теольогії.

Впрочім існували університети, які не мали богословських факультетів (Bologna, Salerno), але й вони виказують такий же сам принцип структури. Ще одне треба зазначити. Так, як кожне більше місто вважало своєю „точкою чести“ мати ґотицький собор, так же само змагалися вони між собою при основуванні університетів. Denifle начислює їх до 1400 р. не менче як 55. Але всі вони, мимо місцевих та індивідуальних ріжниць, опиралися на одній і тій самій підставі — на органічній єдності одного, одинокого світогляду.

А якжеж мається справа університету і світогляду в наших новітніх часах з їхнім нечуваним розвоєм на всіх ділянках науки? Так як вони не мають якогось свойого одного стилю, а тільки хаос стилів, так же само не мають вони свойого світогляду. Світогляд новітніх часів, це множество світоглядів. Вправді н а з о в н і має нинішний університет ту саму структуру, що й середньовічний, одначе його дух змінився радикально, до непізнання. На місці одного світогляду, що органічно лучив всі науки в одну цілість, панує нині безмежне розбиття на множество, щораз більше і більше розгалужуваних, незалежних від себе спеціяльностей. І не тільки немає вже нині якогось одного світогляду, але взагалі не можна властиво говорити навіть про світогляди. Бо кожна спеціяльна ділянка має свої окремі погляди, що знову криють

в собі хаос одиничних поглядів. Стару приказку — скільки голов, стільки думок — можна, здається, примінити без застережень до нинішньої науки. Внутрішній принцип будови й оформлення університету розбито на окремі кусники, які не тільки що не мають ніякої лучби між собою, а не кажуть навіть її сподіватися. Навіть цих кілька законів природи, що їх вважається гордістю новітнього наукового досліду, не в силі створити тієї єдности. Їх сила є не тільки гіпотетичною, але що більше, стоїть в обличчі небезпеки нового розбиття на кусні. Новітній науці не достає Архімедової точки зачепу, щоби опанувати цілість. Новітній університет зірвав з внутрішним, гієрархічним принципом у знанні і пізнанні, не тільки зриваючи, але взагалі відкидаючи релігійні елєменти в науці. І цим треба пояснити щораз поновлювані спроби прогнати теольоґію як ненауку, саме ту науку, що на ній спіралися університет і світогляд у середньовіччю. Що ж дивного, коли в цей спосіб звільнені частини організму, відпадають від нього і розлітаються кожна у свою сторону, по окремих, часто вже зовсім чужих собі шляхах!

Коли поставимо університет і світогляд середньовіччя побіч університетів і світоглядів новітніх часів, так з точки погляду внутрішньої звершенности й єдности, падає багато світла на ті перші, зате багато тіней на ці останні. Одначе хто глибше призадумається над тим, той перенесе велику частину тих тіней, що так падають на університети і світогляди новітніх часів, на часи середньовіччя. В дійсності вже в середньовіччю крилися зародки такого розвою університету і світогляду, який нині маємо перед очами. Було би надто побіжною характеристикою розвою університету, коли хотілося б обмежити тільки до констатування фактів, вичисляючи по порядку гуманізм і реформацію, раціоналізм і освічення, вкінці ідеї французької революції, як сили, котрі запанували над університетом і світоглядом. Треба радше шукати якихсь ще глибших підстав, що на них спірається хаос нинішних світоглядів. І такими підставами вважаємо: 1) Радикальний розрив між вірою і наукою. Цей розрив послідовно мусів довести до заперечення і поборювання світу віри і релігії, а видвигнення на престол людства самої тільки науки. 2) Визначний нахил вважати найвищими науковими нормами висліди природничо-математичних наук. 3) Змагання-спроби признавати тікьки одиничне в противенстві до загального, індивідуальне в противенстві до суспільного явища, фактів, подій і норм. 4) Ґнозеольоґічний примат підмету над предметом. Всі ці причини сягають часів середньовіччя, не тільки аж у його переходовій стадії, але навіть часів розквіту схолястики.

(Докінчення буде).

X.

На сторожі ідеї.

„Збірник Хліборобської України“ (Неперіодичний орган) **Рік 1933. Том II.** Заснований **Вячеславом Липинським**, продовжується при співучасті Володимира Залозецького, Николи Кочубея, Василя Кучабського, Романа Метельського і Михайла Савур-Ципріяновича. Прага 1933 р. Видання Брацтва Українських Клясократів-Монархістів Гетьманців. Стор. 80 — великої 8^{0}. — Ціна 2 золоті. Набувати можна у вид. кооп. „Дружина“ — Lwów skr. 323 і у книгарнях.

Зміст Збірника: Никола Кочубей: Вступне слово. — Василь Кучабський: Завдання Гетьманського руху на Західній Україні. — Володимир Залозецький: Прояви клясократичного світогляду в реформістичних течіях Західної Европи. — Володимир Залозецький, Никола Кочубей, Василь Кучабський, Роман Метельський і Михайло Савур-Циприянович: Недопустимі методи політичної боротьби. — Лист Вячеслава Липинського до Василя Кучабського з дня 15. XII. 1930 р. — З листа Вячеслава Липинського до Володимира Залозецького з 24. I. 1931 р. — Пояснюючі записки Николи Кочубея: I. В справі „будапештенського договору“ п. Павла Скоропадського. — II. В справі приналежности п. П. Скоропадського до масонської льожі. — III. В справі зложення Головування в Гетьманській Управі Николою Кочубеєм.

Люди бодай мінімально ознайомлені з українським політичним життям знають, що пок. Вячеслав Липинський — ідейний провідник гетьманського руху та його організаційний керманич дня 18. IX. 1930 р. розвязав матірну гетьманську організацію Український Союз Хліборобів Державників. Покійний зробив це як голова керуючого органу Ради Присяжних Укр. Союзу Хліборобських Державників на основі статутових уповажнень тієї організації.

Причини цього свого рішучого кроку бл. п. Вячеслав Липинський обширно виложив у свойому „Комунікаті“, надрукованому в „Ділі“ чч. 216—224 з 1930 р. п. з. „Розкол серед гетьманців“ (Лист до Редакції“) та у „Вступному слові“ до „Збірника Хліборобської України“ (том I. стор, 3—13), що появився вже після його смерті в 1931.

У згаданому „Комунікаті“ пок. В. Липинський між іншим писав: „Для українського громадянства і особливо для всіх серед нього прихильників гетьманського монархістичного руху від нинішнього дня становище цього руху мусить бути ясне“.

„Є гетьманський рух, від нині під персональним проводом п. Павла Скоропадського, за який, як рівнож за самого п. Павла Скоропадського несуть повну відповідальність ті, що цю відповідальність на себе, після всього, що сталося, зважуються взяти“.

„І є гетьманський рух, ідея якого сформулована в Заприсяженні, в моїх „Листах до Братів-Хліборобів“ та інших моїх одно-

думців писаннях, — рух, який отим комунікатом заявляє, що від нині він свого кандидата на український Гетьманський Престол не має та, доки ми не в українській столиці, не будемо мати; що питання Династії він оставляє згідно зі старим Заприсяженням до вирішення „по збудуванню суверенної і незалежної Української Девжави", і що далі він буде вести працю з отвертою вірою, що ублагороднюючої і дисциплінуючої ідеї гетьманства в формах Трудової Монархії, не удасться зломити ані ворогам, ані гіршим ніж вороги, „гетьманським" цієї ідеї фальсифікаторам". „Отже: або — або, бо невтральної середини нема"![1])

Після розвязання першої гетьманської організації — Українського Союзу Хліборобів Державників бл. п. В. Липинський в днях 27—29. вересня 1930 р. заснував нову організацію — „Брацтво Українських Клясократів-Монархістів, Гетьманців".

Під проводом бл. п. В. Липинського „Брацтво..." взяло на себе не тільки завдання зберігання чистоти ідеї, якої творцем був Покійний, але і переведення її в життя клясократичним методом, т. зн. перевиховання українського громадянства в дусі клясократичної ідеї, щоби покласти тривкі підстави під здійснення клясократично-монархічної ідеї на Україні.

Органом тієї другої гетьманської організації є „Збірник Хліборобської України", якого перший том вийшов ще в 1931 р., а другий саме тепер.

Для повноти картини треба зазначити, що п. Павло Скоропадський і його прихильники не признали розвязання В. Липинським першої гетьманської організації — а всупереч фактам, які Покійний вказав як причини свого розриву з п. Павлом Скоропадським і які на Липинського думку були запереченням його ідольогії, почали говорити, що В. Липинський збожеволів і що ніхто з них від ідеольогії „Листів до Братів-Хліборобів" не відступав. Фактів на те не змогли вони ніяких подати в той час, як противна сторона — В. Липинський і його прихильники привели низку фактів.

В той спосіб прийшло до затяжної боротьби між організацією п. Павла Скоропадського і пок. В. Липинсьского. Члени тієї останньої, т. зн. „Брацтва"... серед тієї боротьби річево зясовують, що організація п. П. Скоропадського не має нічо спільного з ідеєю В. Липинського як по характері своєї політики, так і по методам своєї діяльности, що вона не зможе нічого іншого принести українському громадянству як політичний розклад внутрі і компромітацію української справи назовні.

До цієї боротьби змушує „Брацтво"... та обставина, що організація п. Павла Скоропадського та її орган в Галичині „Хліборобський Шлях" для зєднування прихильників серед безкритичних і змучених нинішним укр. політ. життям людей повторяє,наче вона „реалізує" ідеї В. Липинського і наче там у Ванзее п. Павло Скоропадський став більше „липинський" як сам пок. В. Липинський!

---

[1]) „Збірник Хліборобської України", том І. 1931 р. стор. 33—34.

На ділі ж факти, які подані в обох томах „Збірника Хліборобської України“ доказують, що п. Павло Скоропадський і його прихильники ідею В. Липинського дискредитують і ширять проти неї своєю „реальною політикою“ цілком хибні уявлення.

Стільки для зрозуміння справи розриву пок. В. Липинського з п. П. Скоропадським.

Коли ж говорити про останній том „Збірника Хліборобської України“, то треба сказати, що він ділиться на дві частини: ідеольогічну і полємічну.

До ідеольогічної частини належать статті: Н. Кочубея. В. Кучабського і В. Залозецького. Стаття Н. Кочубея п. з. „Вступне слово“ має глибокий фільософічний підклад. Вона торкається вічних, незмінних ідей, що завсіди однакові по свойому змісту, ріжно у ріжних епохах здійснюються ріжними людьми.

При читанні тієї статті, писаної під знаком вічности, приходять на память слова одного нині вже покійного письменника:

„Я скорився просьбі приятеля, що писав: приїдь до мойого старого дому, поки ще сонце гріє і поки листя впаде з дерева. Не будемо говорити про минуле. Часу ж не має. Існує тільки вічність. Будемо почуватися молодими і говоритимемо тільки про те, що вічне“‘

О! Так. У тій статті говориться тільки про те, що вічне. Час не існує. Існує вічність. В порох розпадається те, що вчора було могучою дійсністю, а вічна туга людини за вічним, за божим завсіди остає! Світ це старий дім, в якому тільки змінюються безнастанно мешканці...

Стаття Н. Кочубея робить враження загальних висновків із якоїсь більшої праці. Вона робить враження останньої стації після переїзду по довгій дорозі, тоненького верхівя високих, могутніх дерев. Читаючи, її так хотілось би з її автором промандрувати той шлях, що довів його до висновків, виложених у „Вступному слові“...

В. Кучабського, автора статті „Завдання Гетьманського руху на Західній Україні“ загал серіозниих читачів вже знає з його книжки „Україна і Польща“ одинокого у нас повного огляду українсько-польських відносин, починаючи від княжих часів.

Початок тієї статті був вже в І. томі „Хліборобської України“. Тут маємо тільки продовження. Головні її думки такі: Клясократично-монархістична ідея може запевнити Україні державність. Але для політичної діяльности треба знати ґрунт і матеріял, з якого творитиметься. Тому наперед треба зясувати нинішнє положення України, устійнити його причини, а щойно після того шукати засобів лічення.

У найновішій частині тієї статті особливо цікаві погляди на історію українського відродження в Галичині і на причини мілітарної невдачі галицьких українців у 1918 р.

Стаття належить до ряду таких, яких закінчення очікується з правдивим інтересом без огляду на те, що вона писана не дуже то легко. Багато у ній глибокого захоплення, що випливає з жи-

вого восприйняття даної ідеї. На жаль у нинішних „невтральних“ часах таке захоплення багатьом незрозуміле!

Стаття В. Залозецького —, Прояви клясократичного світогляду в реформістичних течіях Західної Европи“ — дає куди більше ніж може комусь здаватися з цього її скромного заголовка.

Стаття торкається робітничого руху, — опанованого пізніше на жаль соціялістами і комуністами, синдикалізлу, фашизму та гітлєризму і виказує подібності й ріжниці між ними і клясократичною ідеольоґією В. Липинського. Цінне тут головно те, що автор пояснює її особливу вартість для України у нинішний час загального упадку старих ідей і шукання нових.

Полємічна стаття — „Недопустимі методи політичної боротьби“ може служити зразком серіозного, спокійного і ділового способу політичної боротьби при помочі друкованого слова. Коли порівняти її з писаннями прихильників п. П. Скоропадського — то кидається у вічі велика ріжниця у тоні й аргументації. Мимоволі пригадується на адресу „Хліборобського Шляху“ стара приказка: „Сердитий не має рації“. І якраз тому він „сердитий“, що не має рації, і найголовніше, що сам про те знає! Ая!

Надруковані в цьому томі „Хліборобської України“ лист пок. В. Липинського і записки Н. Кочубея доказують для кожнього, хто має розум і совість, що пок. Липинський маз найповнішу рацію, виступаючи проти п. П. Скоропадського. Вони також доказують, що пок. Липинський ніяк не „одобрював“ — як це каже п. П. Скоропадський і його прихильники — продажі б. гетьманом Закарпатської Руси Угорщині, але навпаки якнайрішучіше боровся з такою політикою.

І взагалі ціла „політика“ п. П. Скоропадського а Іà відома справа Підкарпатської України і його звязки з масонами доказують, що величезна більшість українського громадянства мала велику слушність, коли з пошаною відносилася до пок. В. Липинського і з великим недовірям до п. П. Скоропадського.

„Збірник Хліборобської України“ варто прочитати, щоби віч на віч побачити, яка тяжка боротьба ідеї і характеру з дійсністю...

Хроніка.

† Проф. К. В. Лоський (28. І. 1874—14. X. 1933).

14. жовтня 1933 р. в Празі помер вірний робітник на українській ниві Кость Володимирович Лоський, звичайний профес. Українського Університету в Празі на катедрі римського права, а 18. жовтня його вдова Евгенія, мала доня Орися і син д-р Ігор Лоські, товариші й приятелі, провели небіжчика на Ольшанецькі гробки в далеку дорогу...

Проф. К. В. Лоський народивсь в Петербурзі 28/I—1874 р. Батько його був російським військовим генералом, козачого роду, який походив з запоріжської старшини, а мати російська високо освічена німкиня. В 1892 р. небіжчик скінчив у Петербурзі клясичну гімназію, а в 1896 р. він там же скінчив університет як правник. Одночасно він в тім же універ. прослухав курс лекцій на істор.-фільольогіч. факультеті, з якого виніс серіозне знання історії і латинс. та грец. мови. Від матері він добре засвоїв французь. і німец. мови. Одержавши університетський диплъом, К. Л. працював в акцизі, а опісля в адміністрації й адміністративній юстиції. Там пробував він аж до початку революції. В 1917 р. К. Л., з рамени російського уряду був повітовим комісарем в Бучачі (Галичина), а далі помічн. губерніяльного комісаря в Тернополі, а опісля перейшов на українську службу в Києві і послідовно займав ріжні вищі посади в мін. вн. справ, далі в мін. законд. справ, де на становищі директора того міністерства був особливо корисним, як той, що вправно володів франц. і німец. мовами. Всюди він працював совісно, бувши скромної й лагідної вдачі та добре вихованим, поводився зі всіма корректно, привітливо й добрезичливо, чим зєднував собі симпатії. Не вганяючи за карієрою і нігде не забуваючи про обовязки перед Батьківщиною, він всюди проявив себе українським патріотом. Коли уряд Керенського зарядив зліквідувати організування чехо-словацьких військових частин для визволення їх Батьківщини і роззброїти чехів, то Укр. Центр. Рада, згідно з заповітом Кирило-Методіївців про утворення словянських незалежних держав, постановила, в супереч забороні уряду Керенського, помогти чехо-словацьким леґіонам зорганізуватися й узброїтися. В наслідок цього український уряд призначив для чехо-словаків повне вирядження на 50.000 леґіонерів, у тому числі 10.000 коней. Цю складну і тяжку на ті часи реквізицію коней у селян доручено К. В. Лоському і він виконав її як слід.

Після гетманського перевороту К. Лоський став послом Української Держави в Фінляндії, а далі в Швеції і Норвегії [1]). Оттут він ступив на шлях науки, з повним відданям себе і на тім шляху і вмер.

Першу наукову працю написав К. Лоський на закінчення універс. студій на тему: „Історія римського заповіту". Перші його друковані статті появилися в журн. „Историч. Вестн.". В Росії по українськи тоді не можна було друкувати. В Фінляндії, К. В. Лоський надрукував у 1919 р. першу свою працю по українськи під псевдонімом Вишевич — це його свіжі спогади з 1917 р. Визнаючи, що українській нації треба організувати свої університети зі своєю викладовою мовою, К. В. Лоський приступив до діла — і в 1919. році в Гельсінґфорсі надрукував по українськи свій підручник: „Нарис римської історії".

К. Лоський, людина з високою освітою правника й історика,

---

[1]) В році 1920 був теж комісарем уряду У. Н. Р., звільненого від більшовиків Правобережжя. Ред.

зі службовим досвідом в юстиції й адміністрації, безсумнівний український патріот, зі швидко переймаючим і бистрим розумом, корректний, вихований, людяний, узброєний науковим знанням і перфектно володіючий французькою мовою, був би найвідповіднішим кандидатом на голову Паризької Делєгації. Але це не подобалося тим, від кого залежало, і К. В. Лоський дальше цілком віддався науці.

В Берліні він ходить в університет і слухає лекцій два семестри. Переїхавши в Відень, продовжує ходити в університет і ще прослухав 4 семестри у Віденськім університеті викладів з антич. історії й права. В Відні ж він надрукував по українськи в 1921 р. свою другу працю: „Історія і система римського приватного права", І-й т. („Історія джерел римського права"). Так, завдяки ідейності і праці небіжчика, українці в 1921 р. мали вже два підручники римського права українською мовою. Це були перші укр. університетські підручники з тієї ділянки.

Свої виклади студентам небіжчик розпочав у Відні в Українському унів. в 1921 р., а далі разом з університетом в 1922 р. переїхав до Праги, де й читав лекції на правничому факультеті з римського права від 1922 р., а потім через недостачу професорів істориків на історично-фільольог. фак. читав до смерти лекції з історії Греції й Риму. Уже раніш він видав „Короткий нарис грецької історії" (1921), а далі у 4-х книжках 2. і 3-й том „Історії й системи римського приватного права". (І т. 1921. друк, а ІІ і ІІІ т. літографовані). В 1923 р. він видав „Мандата римських імператорів", (Ювил. Збр. на честь С. Дністрянського), а в 1930 р. „Первісний плєбейський едилітет в Римі" (Наук. Збр. Укр. Унів. на честь Масарика), і тут подав величезну літературу цього питання. Тоді ж, в 1930 р. появилася у Берліні по німецьки, в журналі „Osteuropeische Korrespondenz" стаття „Die Organisation der Verwaltung in der Sowietukraine". В Українському Правничому Т-ві і в Історично-фільольогіч. Т-ві К. В. Лоський прочитав кілька докладів. На Укр. Наук. Зїзді в Празі в 1926 р. він головував в засіданнях правничої секції і прочитав свій доклад про плєбейський едилітет в Римі. В університеті був по році проректором Унів. і деканом факультету права і суспільних наук.

Брав участь в ріжних українських емігрантських організаціях і всюди працював совісно. Друкував і в біжучій українській пресі ріжні замітки й критичні статті. Багато поезій Шевченка він переклав віршем на франц. мову.

Здавалося, ніщо не віщувало близької смерти. Для Українського Правничого Зїзду в Празі 4—7 жовтня 1933 р. небіжчик посвятив багато часу й праці, помагаючи проф. академ. Дністрянському. 4. жовтня він прочитав у свойому перекладі з франц. мови доклад сербського проф. Ж. Періча, який сам не зміг приїхати в Прагу з Білгороду. На 7. жовтня були призначеві його два доклади: „Походження римського консуляту" і „Місце прекарія в системі римського права". Перед своїми докладами він був у добрім настрої. Вислухавши доклад доц. Моралевича: „Аналіза

модерних систем рахівництва", проф. Лоський зробив свої завваження на доклад і в потвердження подав на память два цитати з римського права. Після цього, в часі перерви, коли вийшов на коридор, заточився і впав. Зараз його відвезли в клініку, де сконстатували правосторонній параліж. Не прйшовши більше до свідомости, хорий 14 жовтня помер. За пів року перед цим небіжчик дуже слабував на жовтяницю, а після того наступили турботи за існування Університету і небіжчик все журився та непокоївся життєвими засобами для родини.

Ховав його уніятський священик о. Гопко. Небіжчик був глибоко релігійною людиною. Він вважав, що релігія — це звязок людини з Божеством, який складається внутрішньо з віри в Божество і зовнішньо з організації церкви, обрядів, форм. Бувши православним, він ставився цілком негативно до московського православія і вважав його далеким від християнства. Українську православну автокефальну церкву він вважав ще не зорганізованою московськими більшовиками. Тому прийняв унію і був її щирим визнавцем. Він брав участь в унійних зїздах в Велеграді (Чехословація) і був старостою в унійній (грекокатолицькій) церкві в Празі. Служби Божі українською мовою і український хор стягали в Церкву повно української еміграції.

Але московська українененавистницька інтрига швидко ввела політику проти українців та їх мови й культури і в Церкву, подібно, як в московській православній Церкві. Вийшло розпорядження сполучити українців у один уніятський приход до церкви москвинів. Церкву українців запечатали. Українці не пішли до москвинів, які дихають ненавистю й переслідуванням українства. Лоський зробився похмурим і перестав ходити на уніятські служби. Між українцями він знайшов велике співчуття. Огірченню не було краю, бо всі заходи за відновленням приходу осталися без успіху. Українські Богослуження автокефалістів відбувалися рідко. Проф. Лоський ходив на них, але унії пе зрікався. Казав, що жде кращих часів.

Над труною небіжчика після священика о. Гопка сказали прощальне слово від факуль. прав і сусп. наук декан проф. Шелухин, від істор. фільольог. фак. доц. Слюсаренко, від Тов. „Єдність" д-р Меринда, від себе, як тов. по службі В Галичині, проф. Д. Дорошенко, від студентської молоді д-р Фрищин, слово якого було особливо зворушливим виявом подяки слухачів свойому професорові. *С. Шелухин.*

† Роман Метик (27. IV. 1885 — 21. XI. 1933).

Емеритований суддя в Підгайцях, наш співпрацівник, помер по важкій недузі в санаторії у Львові 21. XI. с. р. Покійний відзначався великим ідеалізмом, активним патріотизмом і жертвенністю. Знав чужі мови, подорожував багато по світі і цікавився ріжними життєвими проблємами. В часі світової війни був військовим суддею австр. армії, а за часів Укр. Держави став авдітором УГА. Свої судейські обовязки сповняв дуже совісно. В часі

університетських студій запізнався з В. Липинським, став його другом і вірним визнавцем його ідеольогії. По ріжних журналах розсипав декілька статтей та перекладів, головно замітні його „Спомини про В. Доманицького“ („Діло“ 1930) та „Моє знайомство і переписка з В. К. Липинським“ („Дзвони“ ч. 6—7 с. р.). В останніх роках носився з думкою заложити регіональний музей в Підгайцях і зібрав вже чимало цінних експонатів (між іншим посмертну маску Липинського). Як людина був дуже ввічливий, чемний, а притім релігійний та активний громадянин, що працював як голова місцевої Католицької Акції, основник Т-ва „Родина“, „Бояна“ та діяльний член усіх укр. товариств у Підгайцях, як також член видавничої коопер. „Дружина“ у Львові. Серед інтенсивної праці у всіх тих товариствах і помер, полишаючи дружину та 4-літнього синка Богдана. В. Й. П.!

† Володимир Леонтович (24. VII. 1866—10. XII. 1933).

Майже рівночасно відійшов з цього світу і другий наш співпрацівник. Родився він в Оріховщині, Лубенського повіту, як син великого землевласника і матері з французької родини Альбранд, що пішла на еміграцію в часі вел. франц. революції. По скінченні лубенської і прилуцької гімназії та правничих студій в московськім університеті (1888) господарив в своїм маєтку до 1917 р. Під впливом відомого мецената Василя Симиренка і проф. Антоновича стає свідомим українцем і як радник лубенського повіту і полтавського губерніяльного земства та мировий суддя енергійно боронив прав укр. мови в шкільництві. Був теж членом „Старої Громади“ в Києві і ТУП-у.

Свою літературну діяльність розпочав оповіданнями, міщеними головно в галицькій „Зорі“ під псевд. В. Левенка, як „Салдатський розрух“ 1892, „Пани й люди“ 1893 і окремим виданням „Per pedes apostolarum“ 1896. Дальше співпрацює в ЛНВ., де між іншими вмістив гарне оповід. „Гафіз“, а коли той журнал перенесено до Києва, стає членом його редакції. Крім того розсипає свої белєтристичні і літературно-критичні нариси в „Новій Громаді“, „Київській Старині“, видаваній Е. Чикаленком „Раді“, яку спомагає теж матеріяльно, та в першім укр. щоденнику на Наддніпр. „Громадській Думці“, якої рівночасно був видавцем враз з В. Симеренком та Е. Чикаленком. Рівночасно працює як член „Т-ва підмоги укр. науці, літ. і штуці“. Як окремі збірки його творів вийшли „Старе й нове“ (пораз перший під тим заг. появилась його повість в „Київ. Стар.“ 1900) та „Оповідання“ т. І. Київ 1918.

За гетьманської Укр. Держави в міністерстві земел. справ кабінету Ф. Лизогуба випрацював закон земельної реформи. По упадку Укр. Дер. переїхав через Крим, Кавказ і Туреччину до Берліна. Тут (1921-22) співпрацює в видаванім Д. Дорошенком „Укр. Слові“ і видає свої „Спомини утікача“ та початок „Хроніки родини Гречок“ (1922). Якийсь час жив на виарендованім хуторі в Югославії, а опісля переїхав до Праги, де працював на

літерат. ниві аж до останньої хвилі, співпрацюючи в ріжних журналах і видаючи свої нові „Оповідання“ (1929) і кінець „Хроніки Гречок“ (1931). Літературні критики в останнім часі писав в „Тризубі“ під псевд. „Давній“. — В „Дзвонах“ помістив оповідання „Зустріч з предком“ (ч. 6. 1931). В рукописі залишив свої „Спомини“ та цілий ряд оповідань.

Його смерть осиротила дружину, дочку укр. фільософа В. Лесевича та сина, що тепер викладає укр. держ. право в Укр. Наук. Інст. в Берліні.

У В. Леонтовичеві стратила укр. література мистця художньої форми, доброго психольоґа та обсерватора життя.

Ювилей проф. Сергія Шелухина. З приводу 50-ліття наукової діяльности уладив Ювилейний Комітет під проводом проф. С. Дністрянського святочну академію в честь проф. Шелухина в Празі 19. с. м., на якій в рефератах обговорено широку наукову діяльність того визначного вченого. Проф. С. Шелухин — це наш вчений европейської міри з широким науковим горизонтом і кругом заінтересовань, про що може свідчити понад 100 важніших його поважних праць з ріжних ділянок, призбирання великої скількости цінних матеріялів до многих проблєм та членство цілого ряду наукових товариств, як: Кіевского Юридического Общества при Унів. св. Влад., Истор.-филол. О-ва при Новорос. Унив., Одесского Общ. Ист. и Древн., Одесс. Юрид. Общ. (1-го), Одесс. Библіогр. Общ., Київського Правн. Т-ва, деканство правн. факуль. Укр. Унів. в Празі і т. д. У своїх працях підчеркує все окремішність укр. народу та його право до самостійного життя. Зокрема видав проф. С. Ш. для пропаґанди укр. справи ряд науково-інформаційних книжок для чужинців в франц. і англ. мові, де вияснює назви Русь, Україна та вказує на всі зазіхання ворогів на укр. права. З цієї причини виступають проти нього остро московські вчені. Зокрема зробив проф. Ш. велику прислугу укр. науці своєю працею „Звідкіля походить Русь“, Прага 1929, бо не дав випередити чужинцям укр. науки у спрямованню дослідів в тій справі на нові шляхи, як про це ми говоримо в окремій статті.

Ювилей і подяка, яку складає проф. С. Ш-инові укр. наука, вповні заслужені мозольною працею. З того приводу і ми бажаємо проф. Шелухинові многих літ і здоровля для дальшої так успішної, як до тепер, наукової роботи. — *Редакція.*

Санчо-Панзизм Донцова. В неділю дня 10. XII. 1933. р. Др. Д. Донцов виступив в салі „Української Бесіди“ з рефератом п. з. „Санчо-Панза“ в нашій дійсності“.

Зі змісту цього реферату, поданого у „Новому Часі“ з 13. XII. 1933 р. видно, що п. Др. Дм. Донцов наче якийсь Колюмб—конквістадор бажає відкрити нові „Америки“ в ділянці політично-ідеольогічній. Завдання і бажання прегарне. Тільки на жаль ті „відкриття“ є повторюванням і то досить примітивним того, що вже давно виложив В. Липинський.

П. Др. Дм. Донцов „обявив", що всі нещастя походять від розкладу еліти, що все залежить від моральної вартости проводу, що тільки Хмельничани були здоровою елітою, а вся пізніша українська верства це не лицарі Дон Кіхоти, що боряться за ідеї, а Санчо-Панзи, що дбали тільки за харч і бажали скинути тягар життя.

Хто знає річ, той бачить, що Донцов тут як Санчо-Панза, як чура, накладає на себе зброю лицаря Дон Кіхоти — пок. В. Липинського.

Бо: 1) українську історію з точки діяння провідної верстви, а не бунтів покривджених низів, почав розглядати у нас і блискуче це повів у своїх працях про Хмельничан В. Липинський;

2) на основі своїх ґрунтовних історичних студій В. Липинський дав пізніше цілу соціольоґічну студію про еліту в „Листах до Братів — Хліборобів".

Та не в тім ще найгірша біда, що Донцов подає чужі погляди, як свої. П. Др. Дм. Донцов дослідами Липинського вже нераз здорово покористувався, але до цього не признається і затирає про те сліди.

Річ ось в чім. На думку Донцова, висказану публично врефераті, в новіших часах української історії такими Санчо Панзами, що для вигоди життя йши в чужу службу, були: Драгоманів, Куліш, Франко і... Липинський. Он чим в Донцова Липинський!

В. Липинський — це типовий лицар Дон Кіхот, що ціле життя боровся за ідею з тупими, трусливими і підступними українськими Санчо-Панзами.

В ранній молодості Липиський веде боротьбу за свої українські переконання зі своїм спольщеним шляхетським окруженням, в дозрілому віці сам один виступає до боротьби з демократією й обороняє консерватизм і монархізм. І робить це тоді, коли заломився у цілій Европі і консерватизм, і монархізм. В останніх роках перед смертю і аж до смерти бореться за свою ідею зі Санчо-Панзами, що причалили до його табору і тоді, коли він був здоровий, були слухняними чурами та перестали ними бути тоді, коли смерть почала все ближче і ближче наближатися до нього.

Зі свойого шляху ніколи В. Липинський не подався. Це дійсний характер, це дійсне лицарство. Українські Санчо-Панзи знають про те. Вони відчувають свою нижчість. І звідти цей їх вереск і переодягання на Дон-Кіхотів!

В. Липинський, хоч мав на Волині свою родину і міг там вигідно й спокійно жити, доніс тягар життя на вигнанні аж до смерти. До Польщі на Волинь не приїхав, мимо домагань родини і йому близьких, бо не хотів складати відповідної політичної заяви. Це Донцові відомо, бо це виявив Липинський між іншим в своїм листі до покійного Р. Метика, друкованім в „Дзвонах", ч. 6—7, ц. р., ст. 305.

На рідну Волинь перевезли лицаря Липинського у домовині.

Натомість п. Др. Дм. Донцов такого вигнання не хотів нести й очевидно таких скрупулів як В. Липинський не мав, і через те опинився у Львові і не тільки бажав, але дійсно „скинув тягар життя"!

Кажуть, що п. Др. Дм. Донцов опинився у Львові головно завдяки своїм „Підставам нашої політики", що ідейно обосновували цю політику, яку вів у відношенні до Польщі С. Петлюра.

Де Санчо-Панза, а де лицар Дон-Кіхота — всім ясно. Санчо-Панза-Донцов вдягає зброю Дон-Кіхоти-Липинського, заслоняє своє обличчя і збиває куряву довкруги, щоб не пізнати, хто в зброї, а списом у серце мертвого вже Дон-Кіхоти. Але для правдивого лицаря Липинського замахи Санчо-Панзів не страшні.

Ба, Санчо-Панза хоче ще й зробити лицаря Липинського божевільним (гл. „Вістник", кн. 7—8, 613 ст.). Але в кого божевілля, про це іншим разом.

Молодий І. Чернява, формулуючи ідеольогію аморальности Донцова в заповіди, поставив між іншими і таку заповідь: „Свинство ніколи не шкодить" („На Сході ми", 53 ст). Донцов визнає свою ідеольогію не тільки в теорії, але держиться її і в практиці.

Український Мора. Під таким заголовком появилася в 33 і 34—35 ч. ч. часоп. „Biuletyń Polsko-Ukraiński" обширна і ще нескінчена стаття Адольфа Бохенського про пок. Вячеслава Липинського.

А. Бохенський пише про В. Липинського як про „найвизначнішого теоретика консерватизму, якому рівних треба шукати аж кудись у післяреволюційній Франції" та якого „Листи до Братів-Хліборобів" останугь без сумніву одним з найбільших памятників консервативної думки в Европі", що „здвигається на висоту універсальної думки і є гідна заінтересування політиків всіх країв".

На В. Липинського як історика дивиться автор як на „правдивого вченого", якого „історичні твори стали наче найдорожчою власністю „українського народу" і які викликали „могутній фермент в українській духовості".

З тих причин вважає автор, що вже найвищий час, щоби поляки перестали іґнорувати одинокого з найбільше талановитих людей на переломі XIX і XX ст., які видала не тільки кресова шляхта, але і „Польща взагалі".

На думку А. Бохенського порівнання В. Липинського з відомим анґлійським письменником польського роду Джозефом Конрадом і нинішним маршалом Польщі литовського походження Йосифом Пілсудським, цілком слушне.

„Був поляком — пише дальше про Липинського А. Бохенський, — став українцем, страта його для розвитку польської культури болюча, годі її забути".

Стаття А. Бохенського написана талановито, серіозно і з великим як на поляка знанням українських справ.

Треба лиш зробити кілька завваг, як під адресою автора статті, так і Редакції:

1) В. Липинський знав В. Парето і навіть його цитує у III. ч. „Листів“.

2) Питанням економічним і суспільним В. Л-ий присвятив дуже багато уваги у ріжних частинах „Листів“.

3) Своєю наскрізь оригінальною концепцією трудової монархії В. Липинський сягає глибоко у будучність. Загальний занепад капіталістичної системи і загальне шукання нових шляхів вказують на правильність багатьох думок В. Липинського. Він теж дав (ще в 1919 р.) позитивний образ грядучого політичносуспільного ладу. Тому погляди автора в тій справі мильні.

4) Твердження Редакції, що заслуги В. Л-го як історика куди більші, ніж як політика, неслушні і доказують, що Ред. в найкращому разі з великою резервою відноситься до консерватизму. Неслушні вони тому, що ціла політично-суспільна ідеольогія Липинського побудована між іншим на висновках з його історичних дослідів. Не треба також забувати, що Л. як політик — це тільки одна сторінка його індивідуальности, що він і як історик, і як політик був перш за все консерватистом, себто репрезентував означений погляд на всі прояви життя. Тому годі збагнути, чому те саме в історії добре, а те саме в сучасності і в політиці викликує гримас якоїсь нехоти.

300-ліття смерти Мелетія Смотрицького в Богос. Академії. Для звеличання памяти найбільшого українського вченого XVII ст. М. Смотрицького відбулося 20. грудня с. р. святочне засідання Семінара Історії Української Церкви на Богос. Академії в приявності кілька десятків запрошених гостей та професорів і студентів Академії. Між присутніми бачили ми знаних наших дослідників історії та укр. літератури.

Засідання відкрив провідник семінара проф. М. Чубатий „Словом про М. Смотрицького“, опісля виголосили реферати студенти Академії, члени семінара історії укр. Церкви: Б. Побігущий на тему „М. Смотрицький як полєміст“ та І. Федишин п. з. „М. Смотрицький як униіят“. Реферати студентів гармонізували з думками вступного слова їх професора. Засідання закінчив основний реферат проф. К. Чеховича на тему „М. Смотрицький як граматик“.

Вельми інтересний погляд на особу М. Смотрицького кинув проф. Чубатий у своїм вступнім слові, що представляє нам свого великого недоцінюваного історикам українця у зовсім новім світлі. Скільки то закидів зміни, слабої характерности, ба навіть зради не кинули чужі (російські історики) та свої на цю світлу постать українського патріота з І. пол. XVII ст., одного з найкращих представників так зв. *волинського автономізму*, що після люблинської унії старалися зберечи якийсь сурогат укр. держави в границях Річипосполитої. А на ділі М. Смотрицький був один із дуже нечисленних, конструктивних діячів України, що ціллю свого життя кинули клич „щоби Русь Руси не ни-

щила", щоби поєднати розсварених братів України, зєдинених і незєдинених. Належав до тих індивідуальностей, що видячи сучасність, віщим зором пронизували майбутність. Це аристократ духа, що не бачив характерности у консеквентнім взаїмнім винищуванню українців українцями аж до остаточного живого противника, але характерність бачив у гашенню вогню братовбійчої боротьби для добра України, що й так з дня на день тратила своє значіння в Річипосполитій. Ось і джерело його шляхетної зміни.

З тих самих мотивів писав він свій палкий молодечий Тренос проти унії, як і свій зрівноважений віщий Паренезіс за унією, коли прийшов до переконання, що унія поставлена в найбільше гідній організаційній формі — в формі українського патріярхату в Києві є в силі привернути погасаючу світлість його улюбленої Руси. Не вміла зрозуміти його високо конструктивних цілей козаччина, не вміли і пізніші історики, які в хаосі братовбійчої боротьби виділи геройство. Для них безперечно Смотрицький був „нехарактерним". Та і в тім наші історики російської школи не були оригінальними. За своїми російськими вчителями принимали вони, що на переломі XVI і XVII ст. стояло проти себе два табори латино-уніятський і православний. Табору латино-уніятського ніколи не було; був лиш табор латино-польський та два паборюючі себе українські табори зєдинених і незєдинених. Коли дим, що окутував цей неясний „латино-уніятський табор під подувом нинішньої історичної критики розходиться, являється велика постать Мелетія Смотрицького як конструктивіста, великого українця, що мав відвагу стати поміж воюючих братів. Погляди нові, прямо революційні.

Рівнож реферат проф Чеховича про граматику церковнославянської мови Смотрицького, що до поч. XIX в. була сливе одиноким підручником цього знання у Східній Европі, кинула жмут світла на талант того великого українця.

Засідання історичного семінара мало дуже поважний, суто науковий характер та стало наглядним доказом, яким поважним науковим огнищем стає Академія для західної вітки українського народу.

Семінар Соціяльної економіки Закарпатської України. Названий семінар розпочав свою чинність під керуванням проф. О. Мицюка на Українськім Університеті в Празі з весняним семестром цього 1933 р. Впродовж того семестру виголосили й обговорили ось які доклади: 1. проф. О. Мицюка „Народня статистика б. Угорської Руси" за останнє століття, 2) доц. В. Доманицького „Скотарство на Підкарп. Русі", 3. д-ра М. Шляхтиченка „Відвідини б. Угорської Русі М. Драгомановим, 4. проф. О. Мицюка „Соціяльні відносини в б. Угор. Русі в писаннях М. Драгоманова і 5) д-ра Гартля (чеського ученого) „Мовно-народня проблєма на сучасній Підкарп. Русі". Засідання семінару завжди притягали й учасників з ширших кругів громадянства. З початком цього шкільного року Семінар знову розпочав свою діяль-

ність. Перший доклад дав проф. О. Мицюк, що керує семінар. працею, на тему: „Спостереження нинішніх суспільно-господарських відносин на П. Русі за час трьох місячних літніх одвідин краю.

Український Дім в Празі мають збудувати з добровільних пожертв, що їх збирає „Музей визвольної боротьби України". Цей музей вже много літ громадить документи нашої визвольної боротьби в безпечнім місці на невтральнім грунті Чехословаччини. Нині займає він два просторі помешкання і склеп — вщерть забиті памятками. Але Український Дім буде потрібним і не лише для Музею, а щоб стати місцем осередку українського життя в Празі на нинішні і теж майбутні часи. Хто зна, як довго ще буде еміграція, але й по ній все українці численно перебуватимуть в Празі, зосібна з Закарпатської України. Пожертви і матеріяли надсилати на адресу; Проф. В. Антонович, Praha-Nusle 245. Czechoslovakia.

Рецензії.

Iwan Olbracht. **Nikola Šuhaj loupežnik.** Roman. 1933, ст. 283.

Доби й терени безвладдя на наших землях і серед нашого люду щораз видвигали дійсних, чи апостизованих народньою фантазією лицарів, що в спосіб розбійницький забиралися до соціяльних проблєм, перерозпреділюючи нерівномірність власности і капіталів на вигоду бідніших. Таких розбійників в способі поступовання, а революціонерів щодо соціяльного завдання час від часу виділяв з-поміж себе наш нарід від самих найдавніших часів. Їх персоніфікує, щоб обмежиться до ближчого минулого— Кармелюк на Наддніпрянщині, що „в багатих брав а бідним давав" і так „гріха не мав", опришок Олекса Довбуш з-під Чорної Гори на Гуцульщині, що „стояв за правду, а карав людську кривду, був жорстокий до шляхетства, а добрий до народу, у багатих брав, а убогим давав, був втіленням помсти і дикої туги за справедливістю". Кармелюки — Довбуші невмірущі не тільки в лєгенді, але й в житті, бо в них сам народ в ріжних варіянтах своєї туги за правдою. Одним з численних варіянтів стала гайдамаччина-атаманія на Наддніпрянських землях під режімом більшовизму, отой по виразу комуністичної влади „бандитізм", в якому, хай і не все, однак продовжується кармелютство, пристосоване до нових соціяльних обставин. Карпатська верховина дала свого продовжувача традицій Довбущини, Миколу Шугая, що від світової війни опришкував до 1921 р., полишивши в карпато української людности свіжі лєгенди. Ми самі їх нераз чули. Ольбрахт саме взяв для своєї повісти тему „розбійник Шугай, що, як і Довбуш, „у багатих брав, а нікого не вбивав, хіба зі справедливої пімсти, або у власній обороні.

При такій темі легко збитися на інтригуючі видумки зовнішньо ефектних мережок. Ольбрахт не такий. Зовнішньо-кри-

чача постать Шугая для нього тільки огнище, навколо котрого йде віддзеркалювання соціяльних і економічних умовин життя верховинців, вправлених в розкішну ролю народнього повіря і забобонів. В соціяльно-економічнім аспекті Ольбрахт робить розріз твердою рукою соціяльного хірурга і від нього дістається, як жидам, представникам соц.-екон. сили і влади над нашою людністю в краї, так і режімові з поліційними органами на місцях. Хоч його рисування режіму відноситься до перших двох років чесько-слов. влади на Закарпатті, однак певна частина чеської преси, заступаючої правлячі в краї партії (особливо аграрну), підняла галас на тему: „наші про нас і проти нас". Але Ольбрахт піде своєю дорогою в ряді тих чеських письменників, що репрезентують собою напрям, який вимагає корінної зміни політики на Підкар. Русі, в тім числі й заміни орієнтації на українську.

Рама повіря, переказів, чарівництв, відвічна спадщина верховини, мабуть не менш цінна за соціяльний зміст повісти а писана не лише розумом, а й почуванням, обертається в високопоетичні взори, барви і квіти слова, віддаючи ароматом природніх квітів і таємним зеленим шумом дівичого пралісу. Що Леся Українка осягля з повірями Волині в своїй казково прекрасній поезії „Лісової Пісні" і по части Олесь в своїм „Сні над Дніпром", те Ольбрахт осягає в прозі з подібним же народнім фолькльором Верховини.

Прочитуючи книжку, жваво і захоплююче написану, мимохіть звертаєш увагу на почуття міри, семетрії і гармонії твору і на витриману вірогідність: не відчуєш ані одної фалшивої нотки. А то ж писала людина чужа для краю! Скільки ж вона мусіла потратити часу й енергії на студію матеріялів! Яка дотепна підготовча ляболаторія і який талант виображення картини в цілості і в деталях...., до найдрібнішої рисочки!

Шугая не стало, в народі співають:

Закувала зазуленька
Зеленому гаю:
Чом тебе вже не видати,
Миколо Шугаю?

Нарід не хоче розлучитися з казкою про Шугая-борця за свободу.... Та повість одержала чеську літературну нагороду.

Проф. О. Мицюк.

Олена Кисілевська: **Швайцарія.** Коломия 1933. Обгортка арт. мал. В. Дядинюка. Стор. 211, численні ілюстрації.

Відома наша діячка, журналістка і письменниця О. Кисілевська видала саме дуже цікаву, а щодо технічно-друкарського оформлення таки прегарну книжку. Перше, що кидається в ній у очі — це окладинка В. Дядинюка, видержана в червоно-чорних тонах і оформлююча мотиви ледняка, Вільгельма Теля і гербу Швайцарії, — а далі добрий папір, естетичний друк і дуже численні, на окремих картонах повліплювані, репродукції фотографій з видами Швайцарії.

Якщо вглибитися у сам зміст книжки — то і в ньому можна знайти неменше естетичні вартості, ніж у технічному оформленні. Авторка зуміла подати матеріял здебільша у зручній, белєстрестичній формі, так що він не нудить навіть тоді, коли річ іде напр. про історію, державний устрій або про міста Швайцарії.

Знаходимо в цьому творі широко задуманий, настроєвий опис подорожі, доповнений зачерпаними з відповідної наукової літератури історичними, статистичними і т. п. даними. Про багацтво змісту книжки О. Кисілевської найкраще свідчитиме коротенький перегляд поодиноких її розділів. І так, книжка поділена на 4 більші частини, які мають наголовки: 1) короткі загальні уваги про Швайцарію; 2) На швайцарській землі; 3) Промисл Швайцарії; 4) Моди.

У першій частині особливо цікаві вступні дані про повстання швайцарської держави та про особливий її національний і мовний склад. Швайцарський спосіб розвязання мовного і національного питання — це неначе насмішка — нинішнім націоналістичним теоріям, бо Швайцарія мала можливість вирішити цю особливо пекучу для себе справу ще в часах, коли ці питання не грали такої важної ролі у світі, як тепер. Анальогічно до мовно-національних відносин поладнана у Швайцарії теж релігійна справа, яка виникає із того, що населення Швайцарії наполовину католицьке, а наполовину протестанське. Все таки не слід читачеві надто переййматися захопленням, яке огортає авторку на вид національної й релігійної терпимости швайцарів — бо ясна річ, що від так далеко посуненої „толєранції“ до індиферентизму,— а навіть до нетерпимости — один крок. Доказ цьому — ось хоча б заборона оселення монашого чину Єзуїтів у Швайцарії, або наука „загально-християнської“, ні католицької, ні протестантської регігії по школах — та й то необовязкова...

Подавши потім „дещо цікаве з державного швайцарського устрою“, авторка говорить далі про культурно-освітню справу у цій країні, про військо, право і комунікацію. Отак, на перших 40 сторінках своєї книжки, подане стисле, популярно і цікаво написане, повчаюче впровадження до подорожничо-краєзнавчих розділів книжки.

Друга частина найбільш літературна, бо в ній авторка має нагоду виявити свої мистецькі здібності, головно при описах могутної гірскої природи. І коли б авторка ще більше звернула була увагу на художньо описову сторінку, а обмежила надто нераз широке оповідання про чисто практичні, туристичні справи — то це було б вийшло книжці лише на користь.

Найменше принадна на перший погляд, але чи не найбільше змістовна й активна є третя частина книжки, у якій мова про ріжні галузі промислу. Поруч сухих статистичних даних знайдемо тут теж доволі живі описи відвідин ріжних промислових і господарських околиць та заведень. Проходять перед очима читача картини, що ілюструють швайцарське годинникарство, виробництво машин, ткацтво, гафтярство, молочну господарка,

різьбарство, садівництво і т. д. Окрема увага присвячена теж кооперації.

Вкінці у четвертій, найкоротшій частині своєї книжки п. з. „Моди" авторка подає цікаві цифри зі статистики населення Швайцарії й окрему увагу присвячує найвизначнішим представникам культурної еліти тої цікавої країни.

Книжка О. Кисілевської не обійшлася, що правда, без деяких недотягнень, джерелом яких є надто велике місцями захоплення авторки усім, що швайцарське, без огляду на дійсну вартість — але ці недостачі, що про них тут нема місця ширше говорити, тонуть у масі незвичайно цікавого, а при цьому поданого в легкій, навіть у мистецькій формі фактичного матеріялу.

мг.

Нові книжки видавництва „Світ Дитини" з року 1932 і 1933.

Любомир Селянський: **Про телеґрами і телефони.** Видання друге, поправлене. Львів. Накладом видавництва „Світ Дитини". 1932. Діточа бібліотека. Книжка 142. стр. 80 ціна 1·00.

Ця книжка, що вийшла другим поправленим виданням, дозволена до шкільних бібліотек Міністерством Освіти в Варшаві, подає вичерпуючі відомості про два найбільші винаходи минулих літ, а саме про телеграф і телефон. Потішна пригода одного селянина в старостві стала причиною, що один місцевий вчитель піднявся вияснити зібраним селянам, що таке телеграф і телефон. В двох недільних лекціях переказує нам автор в популярно науковий спосіб про ці винаходи. Виклад вдержаний після найкращих сучасних вимог дидактики, чисельно ілюстрований влучними примірами підходить до умового розвитку слухачів. При кінці книжки є доповнення про громовини.

Лев Левицький: **Сила молитви**. Третє видання. Діточа бібліотека. Книжечка: 138. Львів. Накладом видавництва „Світ Дитини" 1932. стор. 32. ціна 0·40.

Автор, знаний письменник діточих оповідань, нарисів, казок подарував українській дитині високо виховуючу книжечку. „Сила молитви", що в нас дочекалася третого видання; вкриває в собі цінні педагогічні вальори морально-виховного характеру.

На українське село, що жило своїми буденними гараздами, злетіла жахлива вістка про війну. Марко Гребінчук перед пращанням передає свойому сусідові Петрові Зазулякові багато гроша на переховання. Гарна сцена пращання жовнірів старенським парохом села впроваджує читача в душевну боротьбу Петра, якому діявол шепче забрати гроші сусіда.

На вістку, що Марко безпечно вертає з війни, задумує Петро засістися в лісі й забити його. Перед відходом грішний батько чує невинну молитву маленького синка, яка так сильно вражає його серце, що відкидає думку убійства. „Сила молитви" може сміло стати побіч знаних моральних оповідань інших народів. Бажаемо її якнайбільшого поширення.

Іанс Християн Андерзен: **Ялинка.** На українську мову переклав: Юра Шкрумеляк. Львів. Накладом видавництва „Світ Дитини". 1932. стор. 60. Ціна 0·75.

Ялинка Г. Х. Андерзена містить пять чудових казок невміручого автора дітей, що порозкидувані по ріжних діточих журналах Перше місце в збірці займає казка про горду ялинку, яку стрінула сумна доля в печі. Дід снігур, дивні пригоди цинового жовнярика, дівчатко з сірниками, бузинова фея, погане каченятко, виповнюють дальшу частину збірки казок Андерзена. Кожна казка втримана на виховному поземі, кожна з них вкриває в собі якусь чесноту свойого героя. Немає ні одної маленької дитини, на яку ці казки не зробили би великого враження.

(Докінчення буде) *Олександер Тарнович* (Львів)

Dr. Alexander Nadraga: **Die Rechtslage der unierten Kirche und der Union im jetzigen Polen.** Zeitschrift für Ostrecht 1933/VIII-IX. Berlin.

Перед нами невелика (18 сторінкова), але багата змістом праця адв. А. Надраґи про правне положення уніятської Церкви в Польщі. Автор очеркує поняття зєдиненої Церкви в Польщі та її ролю в життю укр. нації, вкінці зясовує, на яких правних актах базується її правне положення в польській державі. Найбільше уваги присвячує автор тим постановам конкордату, що тангують нашу Церкву та переводить їх основну аналізу. З черги обговорює теж другі правні основи її положення, як постанови польської конституції з марта 1921, обовязуючі ще постанови австрійські та нові польські, як також партикулярне право Гр.-кат. Церкви. Цінним є уступ, де мова про рішення найвищої польської юдикатури (Найвищого суду та Адміністр. Трибуналу) в ріжних справах нашої Церкви, чим автор переходить від її положення правного до фактичного.

Праця др. Надраґи опрацьована вельми солідно, так що відноситься враження, чи ледви ще можна би що до неї додати. Строгий обєктивізм юриста зєднає для неї прихильне приняття і за границею. Поміщення її в додатку в такім поважнім журналі европейської слави як Zeitschrift für Ostrecht слід авторові вчислити як заслугу для пізнання одної сторінки нашого церковного життя чужинцями. *М. Чубатий.*

Чорна ліста довжників

Ось тут зачинаємо друк наших впертих довжників, що руйнують наше видавництво. Нижче виказані не сповнили свого обовязку мимо адвокатських упімнень.

Виказ І. Винні за 1931 р.: Найда Роман, почта Білозірка 15 зол., Мельничук Володимир, Трійця, п. Бірча, 15, Дякунчак Северин, п. Бірча 15, Малицька Володимира п. Борщів 23, Курманович Евген, нотар, п. Бориня 15, Турянський Мих., Серники, п. Бібрка 19, о. Крутяк Мирон, п. Миколаїв 15, о. Березюк Іван, Поляна, п. Бродки к. Л. 15, о. Цюпка Григорій, Білівці, поч. Броди 15, о. Микитюк Григ. Гаї Старобрідські п. Броди 19. (Продовження буде).

Нові книжки

(Листопад—грудень 1933).

По змозі старатисьмемо виказувати тут всі біжучі книжки, що появляються. Тому просимо всі видавництва надсилати нам свої видання.

В. Пачовський: Розсипані перли. Третє видання. Вид. „Краса і сила". Перемишль 1933 16⁰, 144.

Богдан Кравців: Сонети і Строфи. Поезії. Обгортка Ант. Малюци. Накладом Б. Дороцького. 16⁰, 30.

Зореслав: Зі серцем у руках. Книжка поезій. Ужгород 1933. Видавн. ОО. Василіян в Ужгороді, ст. 56.

С. Гординський: Барви і лінії. Поезії. З рисунками автора. Видавництво „Ізмараґд", Львів 16⁰, 67.

М. Тумрій: „Козацька Дитина", історичне оповідання. Після повісти Марка Вовчка. Львів, вересень 1933. Видання „Самоосвіти". 16⁰, 32.

В. Жуковецька: Війна, опов.

П. Павлюк: Малпа й заяць, байки.

О. Кобець: Пекло ч III. повісти „Над Безоднею“, Вид-во „Родина“. 16⁰, 248.

Галина Журба: Зорі світ заповідають. Післяслово Миколи Голубця. Львів, 1933. 16⁰, 128.

М. Голубець: Вчоряшня леґенда з передм. автора. „Укр. Бібл. ч. 11. 16⁰, 128.

В. Жуковецька: Мати, сценка на Свято Матері.

Г. Орлівна: Соломяний Бичок сценка казка на 4 дії.

Д. Марчишин: Весна, сценка на Свято Весни, 3 дії.

Гр. Марусин: Іменини, сценка на 1 дію.

В. Левицький; Чудо св. Миколая, сцен. жарт, 3 дії. (Усі „Книгозбірня Школярика“).

І. Я. Луцик: Мати, драма на 4 дії.

Р. Сливка: Перша любов, скеч на 1 дію.

О. Говдій: Сватання з перешкодами, жарт на 1 дію.

К. І. Ванченко: Вечір на хуторі, пєса на 1 дію, (Усі „Театральна Бібліотека“ під ред. Гр. Гануляка).

В. Павлусевич: Добродій людства, комедія на 3 дії. Вид. „Дажбог“, ч. 8. Львів 1933.

І. Керницький: Пан Інспектор, комедія з кооперативного життя в 1 дії. Львів 1933 р. Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив.

Т. Красиславич: Спокусник, кооперативний чортик, казка-правда на 3 дії. Львів 1933 р. Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив. Весела віршована комедія для сільської сцени.

М. Драґанчук і М. Тумрій: Козацька любов, історична драма на 3 дії на основі повісти П. Куліша „Чорна Рада“. Львів 1933. 16⁰, 32. Бібліотека „Самоосвіти“.

Михайло Костів: Біснуваті. Траґедія з сучасного українського життя на 3 дії. Коломия. В-во „Рекорд“ 1933. Ст. 36.

З небесного городчика. Леґенди про Христа й Богоматір. Біб. „Нашого Приятеля“ ч. 1. Львів 1933. м. 8⁰, 64 ст.

Д-р О. Турянський: Як люди приймали Христа. Різдвяна леґенда. Станиславів 1933. Накладом У. Е. А. М. Р. ст. 16.

А. Лотоцький: Перша Проща. Оповідання з молодих літ Христа з ілюстраціями. Львів. Накладом видавництва „Світ Дитини“. 1933. ст. 64.

о. М. Дороцький: Садочок українських католицьких святих з ілюстраціями. Чистий дохід на будову церкви Пресв. Тройці в Потеличімісті 16⁰, 136.

С. Даушков: Подорож у Сибір. Спомини волинського еміґранта про страшне життя на Сибірі. Наклад. оповід. „Самоосвіти“ ч. 10. Львів, грудень 1933, 16⁰, ст. 32.

В. Маковський: Талергоф. Спогади і документи. Львів 1934 ст. 260. Накл. Автора.

„Богословія“. Науковий тримісячник. Видає Богосл. Наук. Т-во кн. 3-4

Праці Укр. Високого Педаґ. Інст. ім. М. Драгоманова у Празі. Науковий Збірник, т. II. під загал. ред. д-ра В. Сімовича. Прага 1934, в. 8⁰, 424

Др. М. Конрад: Нарис історії старинної фільософії. І. часть. Фільос. Далекого Сходу. Відб. з „Богословії“. Львів 1934. 8⁰, 54.

о. Г. Костельник: „Наполеон і Сталін як представники духа свого часу“. Львів 1933. Ст. 36.

П. Обаль: Альбом портретів українських письменників. Дереворити. Пояснення Є. Ю. Пеленського. Вид. „Дажбог“, Львів 1934. Зміст: І. Котляревський, Г. Квітка, Т. Шевченко, П. Куліш, М. Марковичева, О. Федькович, І. Левицький, І. Франко, М. Коцюбинський. Л. Українка, В Стефаник, П. Тичина.

H. Meyer: Das Igorlied. Beiträge zur Ukrainekunde hrsg. v Ukr. Wissensch. Inst. IV Heft. Berlin 1933, в. 8, 32.

Д-р Ю. Сальоні: Нарис методики рідної мови. Бібліотека „Української Школи“ ч. 3. Львів 1933, вел. 8⁰, 41.

Д-р І. Брик: Омелян Огоновський. У століття народин великого громадянина. Видання Т-ва „Просвіта“. Ч. 792. Львів 1933, 16⁰, 40.

П. Лушпинський; Естетична аналіза поетичних творів. Бібліотека „Української Школи“ ч. 2. Львів 1933. вел. 8⁰, 39.

Іван Зілинський: Карта українських говорів з поясненнями. Варшава, 1933, Праці Українського Наукового Інституту в Варшаві.

М. Возняк: Хтож автор т. зв. літопису самовидця? Записки Наук. Тов. ім. Шевченка. Львів 1933. 82.

Проф. Д. Дорошенко: Нарис історії України. Том II (від половини XVII стол.) Варшава 1933, вел. 8⁰, 370. Праці Укр. Наук. Інст. в Варшаві т. XVIII.

Д-р В. Терен: Українська козацька Держава. Від Б. Хмельницького до Дорошенка. Вид. „Самоосвіта" ч. 48. 16⁰, 82.

Д-р В. Терен: При битій дорозі. Історія українського народу. IV-а частина. Накладом „Самоосвіти". 16⁰, 32.

Українсько-московська війна 1920 р. Частина перша. Оперативні документи штабу армії Української Народньої Республіки під редакцією ґен. В. Сальського. Документи впорядкував ґен. П. Шандрук. Варшава 1933. 8⁰, 408. Видання Українського Наукового Інституту в Варшаві.

А. Крезуб: Нарис історії українсько-польської війни 1918—1919. Вид. „Черв. Кал." Львів 1933 м. 8⁰, 180.

М. Чеботарів: Невдала регабілітація Сушка-Убійника. Прага 1933 88 ст.

О. К. Мицюк: Аґраризація жидівства України на тлі загальної економіки. Зміст: I) Розселення й економіка жидівства до розділу Польщі; II) Перші спроби аґраризації жидівства; III) Другий період аґраризації жидівства (1828—1857); IV) Жидівська економіка за доби лібералізму (1858—1881); V) Жидівська економіка на Україні за доби реакції (1882—1917); VI) Жидівство за доби історичного перелому; VII) Аґраризація жидівства за доби більшовизму. — Книжка появилась в Празі накладом автора. 8⁰, 176.

В. Левинський: Як боролись поляки за своє істнування під Прусією. Львів, 1933. 4⁰, 48.

Збірник Хліборобської України. Неперіод. орґан. Т. II. Прага 1933 8⁰.

Вол. Левинський і К. Коберський: Національна ідея — звідки вона взялася і до чого вона змагає. В-во „Самоосвіта", Яворів. Жовтень 1933, 16⁰, 32.

о. М. Марисюк: ЧСВВ. Соціялістичні кличі в світлі правди. Вид. ЧСВВ. в Жовкві. Кн. CLIV Жовква 23 ст. 8⁰.

Лемко: Лемківська проблєма. Львів 1933, накл. автора. 8⁰, 16.

Рятункова акція для Великої України. Зладив Андрій Жук. Львів, 1933. 16⁰, 80.

І. Івасюк: Кредитова кооперація на Україні. Варшава, 1933. 8⁰, 120. Видання Українського Наукового Інституту в Варшаві.

Інж. др. Е. Храпливий: Плекання рогатої худоби у східн. Галичині. Нарис за час від 1880 до 1930 р. З 7 картами. Львів 1933. Накладом „Сільс. Госп." у Львові. 8⁰, 40

Інж. др. Е. Томашевський: Конкурс вгодування птиці. Львів 1933 ст. 16.

Календарець українського кооператора на рік 1934. Ст. 204 + 16.

„Сільський господар", ілюстрований господарський календар. Львів 1934. Річник VI. Вінєта роботи арт. мал. д-ра І. Іванця. Ст. 198 + 26. Форм. 8⁰.

Спортовий альманах. Календар на 1934 рік. Спорт в маси! Накладом видавн. кооперативи „Вогні". Львів 1933 ст. 110.

Я. Благітка: В ніч Івана Купала. Вправи з віночком для посестер на Краєвий Здвиг. Львів 1933, 16⁰, 16.

М. Тріль: Вправи вільноруч для учасників на Краєвий Здвиг укр. Сокільства у 1934 р. у Львові. Львів 1933, 16⁰, 14.

Ярославенко: Стрілецькі пісні на мужеський хор. I. і II. випуск, Музична накладня „Торбан". Львів 1933.

В. Балтарович: Я лиш поглядом кохаю... Пісня Соні з муз. ком. „Жабуриння". Слова М. Лужницького. Золочів-Львів 1933.

Коляди, колядки і щедрівки на Різдво Христове і Йордан. Перемишль 1934. В-во „Криниці" в перем. в рамах Кат. Акції ч. 1. ст. 64.

З надісланих книжок.

M. Dunajówna: Tomasz Zan. Lata uniwersyteckie 1815—1824. Rozpr. i Materjały Wydz. I. Tow. Przyjaciół Nauk. w Wilnie. T. V, z. 1. Wilno 1933, 8⁰. 250.

„Жіночий Світ". Місячник „Союзу Українок" Америки. Жовтень-лист. Рік I. ч. 6—7. 1933. Пітсбурґ. 4⁰, 32.